

A

KATHOLIKUS FŐPAPI HAGYATÉKOK KÖRÜLI ELJÁRÁS

ÉS

ERRE VONATKOZÓ

FŐBB RENDELETEK.

A VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI M. KIR. MINISTERIUM
MEGBIZÁSÁBÓL

KÖZLI

BONCZ FERENCZ,

MINISTERI TANÁCSOS, KÖZALAPITVÁNYI KIR. ÜGYIGAZGATÓ.

BUDAPEST.

NYOMATOTT A MAGYAR KIR. EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁBAN.

—
1878.

ELŐSZÓ.

A katolikus főpapi hagyatékok körüli eljárás a legújabb időben élénken kezdi foglalkoztatni bíróságainkat, főleg oly esetekben, midőn a főpap rendezetlen vagyoni viszonyok között mulik ki. Annál sajnosabban nélkülözik ugy a bíróságok, mint az ügyvédek és felek az ezen hagyatékok körüli eljárásra vonatkozó azon rendeletek ismeretét, melyek újabb törvényeink e téreni hézagai folytán még mai napig is zsinórmértékül szolgálnak. E rendeletek legnagyobb részben régibb keletűek, s csakis a volt udvari cancellariai, helytartótanácsi és kamarai levéltárakban találtatván fel, ekkorig ugy a bíróságok, mint a felek részére majdnem hozzá férhetlenek voltak. Az ebből származó napontai szükségesség érzete arra indított engem, hogy ezen számos rendeletekből legalább a főbbeket nyilvánosságra hozzam. Szükségeseznek tartottam egyuttal e rendeletekre bevezetésül a főpapi

hagyatékok körüli eljárás jogtörténelmi fejlődését röviden előadni, s ez okból a „Jogtudományi Közlöny“ ez évi folyamában azoknak ismertetését néhány cikkben vázolni. Most e cikkeket némi megfelelő változtatásokkal és a vonatkozó főbb rendeletekkel együtt azon meggyőződésben bocsátom a t. közönség elébe, hogy azokkal jogtudósainknak kedves szolgálatot teljesítek, jogirodalmunkban pedig csekély tehetségeimtől kitelőleg egy hézagot kitölteni segítek.

Budapesten, 1878-ik évi július hóban.

I.

Midőn a hazai jogtudomány soknemű kiágazásának szaktudósaink által legkevésbé művelt egyik mezejére szálllok: ezt főleg azért teszem, hogy a közérdekeltséget oly jogi kérdések iránt felébresszem, melyek sajátlagos alakulásaiknál fogva nemcsak közigazgatási és polgári magánjogunkat közelről érintik, hanem egyuttal közjogunkba is mélyen bele vágnak, és épen ezen utóbbi minősítvényüknél fogva a mindennapi törvénykezés keretén kívül esvén, ekkorig a jogtudósok kevés figyelmére méltattattak. De teszem ezt főleg azért is, mert minden régít gyökeresen átalakítani törekvő törvényhozásunk előtt is ezen ügy teljesen feledésbe merült; és mert a törvénykezés terén hosszú éveken át szerzett tapasztalataim arról győztek meg, hogy kivált ifjabb jogtudósainknak — ügyvédek úgy mint bíráknak — ezen igen fontos kérdés körül, az esetek gyérebb előfordulásánál fogva, az e tekintetben ekkorig fenálló törvényes intézkedésekkel ritkább alkalmuk nyílt megismerkedetni. Minek egyébiránt egyik oka az is, hogy a katolikus főpapi hagyatékokra vonatkozólag csak igen kevés és általános régibb törvényeink vannak; de annál számosabbak az ide vágó királyi és kormányrendeletek, úgy hogy ezek önmagukban egy hatalmas gyűjteményt képeznek; — a másik ok pedig az, hogy

a szőnyegen forgó hagyatékok elintézése a közönséges törvényes eljárás alá természeténél fogva soha sem tartozván, azzal nem a bírósági, hanem a közigazgatási hatóságok foglalkoztak. Ez okból az érintett királyi rendeletek is, mint eljárási és mihez tartási szabályok az illető kormányközegekhez intéztetvén, azokkal csak ezek és az egyes hagyatékok körül érdekelt személyek s ez utóbbiak is csak különleges érdekelttségükhöz képest ismerkedtek meg. Ujabbi örökösödési eljárásunk (1868. 54. t.-cz. VII. fejezet) sem terjesztette ki figyelmét ezen igen fontos ügyre, s épen azért, mert azt mostani jogviszonyainknak megfelelőleg rendezni, vagy ennek tekintetében csak annyit is kinyilatkoztatni, a mennyit az ezelőtt nálunk fenállott osztrák perenkivüli eljárás 57. §-a ezen szavakkal „mennyiben kellessék a főpapság tagjai hagyatékeinál a haláleset felvétele végett még az államkincstár vagy a közalapok képviselőit, vagy a politikai hatóságok küldötteit is meghívni, különös szabályok által határoztatik meg“ kifejezett — elmulasztotta: a legujabb időben merültek fel oly esetek, hogy az eddig törvényesen fenlétező eljárásról vagy tudomással nem bíró, vagy mivel az 1868. 54. t.-cz. VII. fejezete ezen különös eljárást világosan fen nem tartotta, azt szándékosan mellőző bíránk a főpapi hagyatékok tekintetében is a közönséges örökösödési eljárást kívánták alkalmazni. A mi azonban igénytelen nézetem szerint határozottan törvényellenes álláspont. És ez, de még azon körülmény is, hogy a törvénykezési eljárás reformja legközelebb fog tárgyaltatni — indított engem arra, hogy egyrésről az ekkorig kevesek által ismert főpapi hagyatéki tárgyalásmódot legalább főbb vona-

laiban vázoljam, másrésről pedig, hogy ezentulra is a különyszerű eljárás szükségességére rámutassak.

Mielőtt azonban ez ismertetéshez hozzáfognék, szükségesnek tartom általánosságban megjegyezni, hogy a főpapi hagyatékok körüli intézkedési jog szorosan kapcsolatos a felségi jogokkal, és különösen ezek közül az apostoli királyt megillető egyházi fővédursággal. Így történt az, hogy kezdettől fogva ezen hagyatékok körüli eljárás megállapítása a magánjogi intézkedések körén kívül esett, és hogy törvényeink annak szabályozását ő felségének tartották fen. Mivel pedig a fejedelmet az alkotmány értelmében megillető felségi jogok gyakorlása a kormány-szék útján történik: azért a kérdésben forgó eljárás is mindenkor a politikai közegek által végeztetett.

Mielőtt továbbá az eddigi, s nézetem szerint az újabb viszonyok igényelte megfelelő javításokkal fentartandó eljárás mibenlétét megismertetném, s létezésének indokát kimutatnám: elkerülhetetlennek tartom a mondandók megérthetése tekintetéből mindenek előtt az egyházi javak keletkezése, továbbá azok adományozása és az azok feletti jogok, majd a javadalmasnak a javadalom irányábani jogai és kötelességei, s végre a főpapok végrendelkezési jogára vonatkozó törvényes intézkedéseinkről a legszükségesebb tudnivalókat röviden előrebocsátani.

II.

A magyarországi katolikus egyházi vagyon keletkezése egykoru a kereszténységnek hazánkban megállapításával. Első királyunk, hogy az új vallást annál jobban meggyökeresitse, az általa alapított

püspökségeket és monostorokat gazdagon ellátta földi javakkal, ez által a vallás fényét hirdetőinek pedig a nép előtti tekintélyét és ettőli függetlenségét ohajtván emelni. És mert úgy vélekedett, hogy kifogyhatlan bőkezősége mellett sem tett talán eleget a keresztény egyház fenmaradásának biztosítására, melylyel az új magyar állam consolidatióját is a legbölcsbben kapcsolatba hozta — törvényt alkotott (Szent István II. 5.), hogy „mindenkinek szabad legyen, a mivel bir, elosztani, átadni feleségének, fiainak, leányainak és szüleinek vagy az egyháznak“. E törvény szerint az egyház mintegy családtaggá avattatott, a családbeliekkel egyenlő örökösödhetési joggal ruháztatván fel. Ezen fölül az adományozott vagyont a törvény különös ótalma alá helyezte. (Szent István II. 35 és 52.)

A szent király nyomdokait híven követték utódai. I. Béla a pogány lázadások alatt lerombolt egyházakat helyreállítani, szent László pedig az isten egyházának ajánlott, de nem foganatosított adományozást a püspöki bíróság útján rendelte érvényesíttetni, s ha ezen eljárás célra nem vezetett volna: az ily ügybeni bíráskodást egyenesen a királyi bíráskodásnak tartotta fen (Szent László I. 5.); ha pedig a papok közül valaki az egyházi vagyont magához vonta, vagy eladta, vagy gondatlanságból elveszté: azt az illető által az egyháznak háromszorosan rendelte visszatéríteni (I. 6.). Továbbá elrendelte, hogy ha valaki vagyonát valamely egyháznak adta, azt attól semmiféle ürügy alatt többé elvenni s másnak adni nem lehetett (I. 23.), és ha valaki ily dolgokat elvett, azokat mindenesetre visszaadandóknak parancsolta. (I. 24.)

Az egyházra nézve hozott ezen kedvező törvények és főleg a királyi adományozások által vetélykedésre buzdított vagyonosabb főurak alamizsnálkodásai folytán — melyekről okmánytáraink számos adattal tanuskodnak (l. például C. D. I. kötet 448 és IX. k. 631 l. a veszprémi egyházat illetőleg) — az egyházak egy rövid század folyama alatt oly roppant vagyonra tettek szert, hogy a királyi udvarnak féltékenyen őrzött fényét mármár elhomályosítandók voltak. Ugyanazért Kálmán király törvényt hozott (I. 1.), melynél fogva a szent István által az egyházaknak és monostoroknak tett minden adományozást háborithatlannak nyilvánított ugyan, de egyszersmind ezeken kívül minden más adományokat királyi székéhez visszavont (I. 15.), az egyházak és monostoroknak adott halastavakat szintén visszaadandóknak rendelte (I. 16.), de az erdőket tőlök elvenni nem engedte (I. 17.); a tizedet pedig, melyet már szent István (II. 52.) és szent László (I. 30. és 40.) a püspökök részére mindenből kiadni rendelt, fentartotta. (I. 25. II. 5.) Ezen törvényekben van csirája elhíntve a holt kézről szóló később keletkezett törvényeinknek, melyekről mindjárt szólandunk.

Következő királyaink a fenebbiekkel azonos szellemtől átlengett törvényeket hoztak. Különösen Zsigmond (VI. 21.) elrendelte, hogy „az érseki, püspöki, apáti, préposti s bármely királyi kegyuri joggal rendezendő egyházakat, azoknak területeit, tartozmányait, tizedeit és birtokait“ elfoglalni senki se merje. Hasonlólag Albert is kijelentette (1439: 21), hogy az egyházi javadalmakat üresedésben nem tartandja, és meg nem engedi, hogy azok világiak által elfoglaltassanak. A későbbi századokban hozott

törvények közt is számosakra találunk, melyek az „egyház jogait és szabadságait“ épségben fentartani rendelik, s ily értelmű biztosítékokat foglalnak magukban a különféle egyházaknak különféle időben és királyok által adott szabadságok, a koronázási hitlevelek és a királyi eskü fogadalmai is. De habár a törvényhozás, mint fenebb láttuk, kiváló ótalma alá vette is az egyházi javakat: azért még sem tévesztette szem elől Kálmán királynak ama böles intézkedését, hogy a holt kézen levő birtokok vég nélküli összegyűjtését sem politikai, sem nemzetgazdasági szempontból megengedni nem szabad. Azért már az 1267-ki országgyűlési végzemény 6-ik §-a aként rendelkezett, hogy ha valamely nemes örökös nélkül találna meghalni, birtoka fel ne osztható, senkinek ne ajándékozható, örökül ne adható, míg anyja, fiai és nemzetségbeliei a király elébe nem hivatnak, s míg a zászlós urak jelenlétében a birtokról törvény rendje szerint intézkedés nem tétetik. Még határozottabb korlátozást foglalt magában I. Lajos királyunknak ama rendelete, melyben az arany bullát a 4-ik czikk kivételével, melynek szerinte azon értelme volt, hogy a mely nemes ember maradék nélkül hal meg, birtokait az egyházaknak, vagy másoknak, kinek akarja, életben vagy halál esetére adhassa, hagyhassa, eladhassa, elidegeníthesse — akép erősítette meg, hogy erre az illető egyáltalában ne legyen jogosítva, hanem az ő birtokai az ő testvérei és nemzetségbelieire jogosan és törvényesen, tisztán és egyedül bárki másnak ellenmondása nélkül háromoljanak. 1498-ik évben pedig oly törvények hozattak (55. és 56. t.-cz.), hogy az egyháznagyok saját személyük és egyházuk ré-

szére világi birtokot se a királyi felségtől ne nyerhessenek, se pénzen örökjogon ne vehessenek, vagy zálogkép ne birhassanak; valamint megtiltatott az is, hogy az egyházi személyek két javadalmat birhassanak. Hason szerzési korlátozást foglalnak magokban az 1498: 65., 1647: 17., 1715: 16. törvények.

Czélom nem az egyházi javak jogi természetének kutatása, hanem csak azok keletkezésének történelmileg megállapított előadása levén, ide vonatkozólag még csak azt jegyzem meg, miszerint az egyháznagyi javak hazánkban okmányaink tanúsága szerint nem mindnyájan ugyanazon forrásból erednek; hanem valamint első királyunk az általa alapított monostorokat és tiz püspökséget részint saját birtokaiból, részint az állami közvagyonból, és a lázadóktól elkobzott jószágokból adományozta: ugy királyi utódai is a példa nyomán indulva, a koronára visszaszállott részint világi, részint egyházi kézen létezett javakból bőkezűséget gyakorolni soha el nem mulasztottak. Ezekhez járultak még a magán-személyek alapítványai és az egyházak saját szerzett vagyona is.

III.

A mondottakból kitetszik, hogy ezen javak nem személyre, hanem az illető egyház javára adományoztattak, s ez okból azok állagával az időnkinti javadalmas nemcsak hogy nem rendelkezhetett, hanem mivel azok törvények által is elidegeníthetlenné nyilvánítottak: azokat rendeltetésüktől eltérő más célra maga az adományozott egyház sem fordíthatta, és hogy ezen okból a kérdéses javak alapítványi természetük folytán épségükben fentar-

tandók. Ennélfogva ezen javak mindenkör a fejedelem különös felügyelete alatt is állottak; azonban ezen javak jövedelmeivel a javadalmas életében mindenkör szabadon rendelkezhetett. Mind a mellett mégis, és daczára annak, hogy a H. K. I. R. II. czime szerint „az egyházi főjavadalmasok az ország főrendivel és nemeseivel mind a nemesi jogokra, mind pedig világi javaikra nézve ugyanazon egy szabadalommal birnak“ nézetem szerint a nemesi és egyházi javak közt jogi természetükre nézve többek közt annyiban is lényeges különbség létezett, hogy míg magszakadás esetén a nemesi javak tulajdoni jogon adományoztattak másoknak: akkor az egyházi javaknak, — melyek Verbőczy most idézett czime szerint az egyháztól elvehetők nem voltak — csak haszonvétele adományoztathatott, s hogy ennélfogva a javadalmas halála után a fejedelemre is tulajdonkép nem maga a javadalom, mely örökös alapítvány volt, hanem csak annak haszonvételei szállottak további adományozás végett, a mely különbség kiváltkép a nem államvagyonból tett egyházi alapítványok tekintetében különösen fontos.

Későbbben a javadalom élvezete is országos kötelezettségek viselésével terheltetett, a mennyiben a 14-ik és következő századokban, midőn az ország a török dúlások által zaklattatott, nagyszámu törvény hozatott, mely az egyházi javadalmasokat az élvezett javadalom arányában törvényileg megállapított számu saját katonáikkal a királyi csapatokkal együttesen parancsolta harczolni, és a végvárak fentartási költségeihez is járulni; sőt az 1486 : 64. tcz. szerint a megyeközönség által meghatározott arányban még a megye szükségleteire is

tartoztanak adózni. Még tovább ment ezen megrovás, midőn a főpapok jövedelmeik bizonyos százalékát részint a papnöveldek, részint az elaggott papok pénzalapjába befizetni tartoztak; de legfőképp midőn királyi rendeleteknél fogva jövedelmeik 10%-át várerőditési czélokra — mely költségekkel a nemesi birtokok terhelve nem voltak — tartoztak fizetni; mely utóbbi fizetési kötelezettség II-ik József alatt már a kinevezési okmányokba is bevezettetett. Ezen két utóbbi kirovás több országgyűlésen át sérelmet képezett ugyan, és különösen az 1826-ik országgyűlés ápril 17-ről feliratilag határozottan kijelentette, hogy miután a hazai törvények szerint a magyar papság az ő javait nemesi jogon, minden adózások és terhektől mentesen bírja, ezen terheletés az ország törvénycivel egyáltalában meg nem egyez, annyival is kevesbbé pedig, mert az egyháziak terhelteése mindig az ország befolyásával szokott elhatározatni, és mert ez a legfőbb kegyuri jogból nem indokolható: de mind a mellett, hogy már II. Lipót 1790-ik évi ápril 20-ról kelt leiratában ezen kötelezettség tarthatatlanságát kimondotta, mégis annak érvényesítésére a m. kir. helytartótanács még 1842-ik évi augusztus 2-ről kelt udvari rendelettel is utasítottatott.

Meg kell még jegyeznem, hogy valahányszor a főpapság, törvényen kívül, jövedelmei tekintetében, akár más egyházi javadalmak felsegélése, akár a papnöveldek és plébániák jobb ellátása s más hasonló czélokra megrovatott: az ezt indokoló leirat mindenkor a fejedelmet megillető legfőbb királyi jogra hivatkozott.

IV.

A kegyuri jog egyházjogi intézmény, melylyel királyaink, mint az egyházak alapítói és adományozói az egyházi törvények értelmében épen úgy bírnak, mint más magán kegyurak. Nekem azonban a jelen alkalommal nem az egyszerű, hanem az ország minden egyházai irányában gyakorolható legfőbb kegyuri joggal van dolgom. Ezzel első királyunk II. Sylvester pápa által azon különös kiváltság mellett ruháztatott fel, hogy ő és koronázott örökösei és utódai az ország jelen és jövőendő egyházait helyette — a pápa helyett — és utódai helyett igazgathassák és rendezhessék. Ehez képest királyaink századokon át az egyház főkegyurai és az egyházi javak főfelügyelői voltak; azért Verböczy a II. K. I. R. 10 fejezetében minden habozás nélkül kijelenthetni hitte, „hogy fejedelmünk minden főpapok és egyházi férfiaknak is igaz és törvényes örököse, nem ugyan a birtokoknak és birtokjogoknak az egyháztól elvételére és elszakítása végett, hanem azoknak az egyházakkal együtt kormányzás végetti adományozását illetőleg.“ Továbbá ugyan ő I. R. II. cz. kimondja, hogy mivel Magyarország királyai ez országban minden egyházak, püspökségek, apátságok és prépostságok „alapítói magok levén, ezen alapítás által minden pártfogói, kinevezési, választási és javadalom adományozási hatalmat magok szereztek és magoknak tulajdonítottak, mely okból ugyanis a kegyuri jogot tekintve, az egyházi javak adományozása ez országban mindenkor királyunkat illeti“. És ehez azután

törvényhozásunk is annyira ragaszkodott, hogy az 1518:15. tczben elhatározta, miszerint ő felsége a király levén minden egyházak és egyházi javak fő kegyura, és ezen jogok gyakorlása egyedül őt illetvén: mindazon kegyuraságokat, melyeket akár II. Ulászló, akár II. Lajos király bárkinek adományozott, visszavetteknek jelentett ki. Hasonlag az 1715: 60. tcz. is a királyt mondja „ezen apostoli országban Isten egyházai legfőbb kegyurának“; az 1790/1: 23. tcz. pedig arról biztosítja az országot, hogy ő szent felsége, mint az egyházak legfőbb kegyura, Isten egyházait jogában megtartandja és bármelynemű alapítványokat az alapítók kívánata szerint fog kezelteni. Végre még azt is megjegyzem, hogy királyaink ezen főkegyuri jogot a királyság kezdete óta mindig gyakorolták, s abban magokat korlátozni se a római szentszék által, mint ezt mindjárt első királyaink közt IV. Béla és IV. László erélyes fellépései igazolják, se a törvényhozás által soha sem engedték.

A mondottakból tehát kétségtelen, hogy Magyarországon minden egyházak főkegyura a király, és hogy e kegyuri jog a közönséges canonszerű kegyuraságnál hatályosabb, s ennél fogva ettől a többek közt az által is lényegesen különbözik, hogy míg a magán kegyur a kegyuralt egyház jövedelmeit a kegyuralt egyháztól maga javára, elszegényedése esetét kivéve, s ekkor is csak bizonyos mértékig, el nem vonhatja és más célra nem fordíthatja: addig királyaink a javadalmas életében is — mint fenebb láttuk — a javadalmat több rendbeli adózásokkal terhelték, széküresedés esetében pedig az időközi jövedelmeket különféle kincstári célokra

fordították. A miből kétségtelenül az következik, hogy a király az egyházaknak nemcsak kegyura, hanem ezen felül azok tekintetében még más, a kegyurinál hatályosabb joggal is bir, mely mint királyi jog s egyedül a királyt megillető, a felségi jogok közé tartozik. Ezen eminens jognál fogva a javadalom megfelelő kezelése tekintetében is mindenkor intézkedhetési joggal birt, és hogy ezzel királyaink mindenkor teljes mértékben éltek is, kitetszik I. Ferdinand 1560-ik évi april 10-én kiadott rendeletéből, mely szerint a világiak által elfoglalt egyházi javakat oly feltétel alatt rendelé visszaadatni, hogy az üresedésben levő egyházi birtokokból valamely rész iskolák és tanodák felállítására fordíthatassék; „ha pedig valaki a főpap urak közül az ily egyházi birtokokkal a fenebb megszabott módon és renden kívüli visszaélést követne el, vagy azt saját hasznára, vagy más nem kegyes célokra fordítaná, az ily birtokokról való gondoskodást és kezelést úgy most, mint jövőre, s úgy jövőre mint most, magának fentartotta.“ A király ezen jogát az 1723 : 71. tcz. is elismerte, midőn kimondotta, „hogy a mely főpapok, vagy bármely egyházi javadalmak birtokosai a reájok bizott egyházakkal vagy javadalmakkal keveset gondolnának, és az épületeket, beépített telkeket elpusztulni hagynák, a romladozókat pedig fel nem építenék, az ily főpapoknak s bármely javadalmazottaknak jövedelmei ő szent felsége, mint az egyház legfőbb kegyura által zár alá vétessenek, és az érintett egyházak vagy épületek igazítására és telkek helyreállítására használtathassanak“, mely rendelkezést az 1741 : 16. tcz. még azon esetre is kiterjesztette, ha az egyházi főrendüek meggyékben s

javadalmaikon — a közügyekbeni elfoglaltatásukat kivéve — nem lagnának.

Vége az 1548:12. t. cz. azon rendelkezése is említésre méltó, mely szerint ha a főpapok elmulasztottak volna arról gondoskodni, hogy az elpusztult zárdák és káptalanok birtokai s jövedelmei az ezen törvény-cikkben felsorolt czélokra, vagyis tudós papok és jámbor mesterek tartására, iskolák felállítására és felszerelésére s a jó reményű ifjuságnak segélyezésére fordíttassanak — eljárásukról a királyi felségnek számot adni tartoznak.

A vallás körüli felségi jogok ismertetése jelen értekezésem keretén kívül esvén, ezuttal még csak azon királyi jogról kívánok említést tenni, a melyre hivatkozva, a felség az eltörölt szerzetesrendek vagyonáról rendelkezett; különösen pedig arról, hogy a már létezett püspökségeket ugynevezett szabályozás alá vette, s melynek folytán azután például III. Károly a győri püspökségből a szombathelyit, Mária Terézia az egri püspökségből — melyet egyuttal érsekségre emelt — a kassai és szatmári püspökségeket, a nagyvárad püspökségből az ugyanottani görög katolikus püspökséget szakasztotta ki, Munkácson új görög katolikus püspökséget állított, s azon fölül több püspökségek fölös jövedelmeit részint saját, részint más egyházmegyék szükségleteinek fedezésére rendelte fordítani, és pedig a nélkül, hogy ezek tekintetében az országgyűlést megkérdezte volna.

V.

Mindezekből az tetszik ki, hogy királyaink az egyházi javadalmak adományozása, ugy nemkülönben azok haszonvételei, sőt az állag körüli intézkedések

tekintetében is (az utóbbit illetőleg azonban az egyháztóli elidegeníthetlenség figyelembe tartásával), törvényeink által is elismert, sőt támogatott felségi jogaiknál fogva szabadon rendelkeztek, és hogy azok tekintetében mindenkor főfelügyeletet és ellenőrzést gyakoroltak. Kitészik továbbá az is, hogy a javadalmasnak a javadalom élvezetéből folyólag azokon fölül, melyek általában véve minden nemesi jogon birt jószággal kapcsolatosak voltak, még más különös kötelezettségei is léteztek, melyeket rá időnkint részint a törvényhozás, részint a királyok felségi jogaikra hivatkozással — kiszabtak. Most még azon specialis jogok s ezeknek megfelelő kötelezettségekről kívánok egynémelyet elmondani, melyek a javadalmost a javadalom irányában megilletik s vonatkozólag kötelezik. Ezek főbb vonalaikban a következők: tartozik a javadalmas a neki adományozott javadalmat legalább azon karban, melyben azt átvette, állandólag fentartani, sőt azt lehetőleg gyarapítani; tartozik az annak fentartása és rendszeres művelése körül fölmerülő összes költségeket a jövedelemből fedezni; továbbá a javadalommal kapcsolatos, minden néven nevezendő terheket viselni, legyenek azok kegyuriak, országosak, törvényhatóságiak, községiak vagy bármiféle czimen a javadalommal kapcsolatba hozottak; tartozik továbbá a fenálló épületeket folyton jó karban tartani; az erdőket az erdei szabályok szerint műveltetni; a vízszabályozási évi járulékokat fizetni stb. Ezen kötelezettségeknek megfelelőleg jogukban áll az egyháznagyoknak a javadalmat tetszésük szerint kezelteni, de csak oly módon, hogy a műveltetési rendszer a javadalom állagára káros befolyást ne gyakoroljon; — szabadságukban áll a

javadalom egyes részeit, főleg azokat, melyek a jövedelemmel arányban nem álló kiadások miatt saját házi kezelésre kevésbé alkalmasak, haszonbérbe is adni, de legfeljebb csak három évi tartamra, mert ennél hosszabb időrei bérbe adásra ő felsége engedélyét tartoznak kikérni, ellenkező esetben a kötött szerződés — ha a javadalom üresedésbe jönne — ennek irányában érvénytelen, s annál fogva a javadalmi utódot és az időközti nem kötelezi; — a javadalmi ingó s ingatlan törzsvagyonból legfelsőbb engedély nélkül semmit sem szabad elidegeníteni, vagy elcserélni, sőt még csak át sem változtatni; kötelesek a javadalmas egyháznagyok a felszerelvényt is teljes épségben fentartani és a püspöki utódnak visszahagyni (1788. jan. 8. helytartótanácsi intézmény és 1857. jan. 13. 19391. számú cs. k. vallás s közokt. minist. rendelet), a mobilizált törzsvagyont pedig csak oly értékpapirokba fektethetik, a melyek vásárlására engedelmet kapnak; új felszerelmény vásárlásába szintén csak engedély mellett fektethetik; ugyanily engedély nélkül a javadalmat csak saját kötelezettségükre terhelhetik (1820. apr. 15. kir. rendelet), s ennél fogva a javadalmat az utódokra teljesítés kötelezettségével szálló adomány vagy alapítvánnyal meg nem terhelhetik, mert ők csak életfogytiglani haszonélvezői a javadalomnak. Ellenben a felmerülő rendkívüli kiadásokra, vagy nagyobb szerű beruházásokra és építkezésekre, melyek által a javadalom értékét vagy ennek tartósan jövedelmezőbbé tételét eszközlik, például: birtokrendezések, vizszbályozások, gyárok építése stb. által, ezen költségek fedezésére felsőbbi engedelem mellett s ez által jóváhagyandó összegben és feltételek alatt kölcsönöket

vehetnek fel, melyek rendesen törlesztési kölcsönök : kötelesek a javadalomról rendes számadásokat vezet-
tetni, hogy a javadalmi élvezet megszüntével az idő-
közre eső jövedelmek kiszámítása és felosztása esz-
közhető legyen. — A javadalmas a terhek teljesítése
után fenmaradó összes tiszta jövedelemmel életében
teljesen szabadon rendelkezik; hogy e rendelkezés
halál esetére miféle korlátozásoknak van alávetve
— arról alább szolandok. Most még a javadalom
alkatrészeit kell érintenem. Ezek az egyes javadal-
mak szerint különbözők, de általában véve ingó s in-
gatlanokból állanak, s együttvéve a szerint, a mint a
javadalom állandó vagyonát képezik, **törzsvagyonnak**
neveztetnek; a törzsvagyonhoz tartoznak : a főpapi
széklak, a nyaralók, kertek, szántóföldek, rétek, lege-
lők, erdők, szőlők, tavak, a kisebb királyi haszon-
vételek, vámok, épületek; továbbá a tőkepénzek, a
házi és gazdasági felszerelvény, a mint ez mindegyik
javadalomban meg van állapítva; ékszerek, könyvek,
vallási czélokra szánt tárgyak. Az ingó vagyonban
ismét kettőt kell megkülönböztetnünk, ugymint : a
mozgósított törzsvagyont, mely az eladott ingók
s ingatlanokból és a különféle urbéri kárpótlások és
váltságokból befolyt tőkékből, — és a **felszerel-
vényt** (fundus instructus), mely a különféle házi s
gazdasági eszközökből áll; — a felszerelvényben
ismét az ugynevezett fundus instructus nobilior vagy
major, és az ingyenes felszerelés (fundus gratuitus)
különböztetendő meg, a mennyiben — mint alább
látni fogjuk — a hagyaték tárgyalásánál mindkettő
külön szempontok alá esik. Még megjegyzendő az is,
hogy a javadalmi tőkék rendszerint kötményezett
állampapirokban vanuak elhelyezve, s ez által az el-

idegenithetés ellen biztosítva; továbbá : hogy a javadalmasnak a javadalom élvezetéhez rendszerint a hódolati eskünek (H. K. I. R. 12. cz.) ő felsége kezeibe történt letétele s illetőleg a felavattatás napjától kezdve van igénye s tart a javadalmas halála napjáig (1788. évi 36675 számú helytartótanácsi intézmény) ; végre hogy a javadalom átadásáért folyamodni tartozik, s ennél fogva a javadalmat csak rendes átadás mellett veheti birtokba. A javadalmas halála napjától fogva egész a javadalom ujrai adományozásáig folyó idő időköznek (tempus intercalare) neveztetik, mely alatt a javadalmat a káptalan által választott egyházi és esetleg a vallás s közoktatási ministerium által nevezett világi gondnokok kezelik a ministerium utasításai értelmében, a javadalom jogi képviselte pedig a közalapítványi királyi ügyigazgatóságot illeti, mint a mely a vallásalapnak törvényes jogképviselője. (Ügyigazgatósági szolgálati utasítás és 1877. oct. 11-én 14236. sz. semmitőszéki határozat.) Az időköz alatti jövedelmek, törvények és százados gyakorlatnál fogva egész 1783-ik évig a királyi kincstárba folytak; azonban II. József császár a mondott évi nov. 18-án kibocsátott rendeletével a megüresedett egyházi javadalmak jövedelmeit a vallásalapból fentartandó ájtatos célokra engedte át; ezen rendeletet ugyan I. Ferencz király 1792-ik évi május 21-én kelt rendeletével hatályon kívül helyezte, s ennek folytán az időközi jövedelmek ismét a kincstárba folytak be, míg legujabban vagyis 1857-ik évi január 13-tól kezdve ezen jövedelmek királyi rendeletnél fogva ujolag a vallásalapba szállíttatnak.

VI.

Azon sajátságos viszony, melyben az egyházi javadalmas az általa élvezett javadalom irányában áll, kezdettől fogva különös magánjogi állapotot hozott létre, valamint az egész keresztény világban, úgy nálunk is, a főpapok szerzeményét illetőleg. A legrégibb egyházi szabályok szerint tiltva volt a javadalmasnak maga részére a javadalomból valamit megtartani, vagy rokonainak ajándékozni; hanem a fölös jövedelem jótékony czélokra és kiváltkép a szegények segélyezésére volt fordítandó: a mi ezen fölül még fenmaradt, azzal a javadalmas halála után az egyház rendelkezett. Későbbi századokban a canonok e szigora enyhült, s annak folytán már III. Sándor pápa, ki a 12-ik század közepén kormányozta az egyházat, megengedé, hogy a papok rokonaiknak, sőt másoknak is alamizsna gyanánt valamit adhassanak. — Hazánkban is a kereszténység első századaiban a canonok rendelkezései állottak fen, és pedig oly szigorral, hogy szent László királyunk I. 5. ctiltotta, hogy a papok az egyházi vagyont magukhoz vonják, vagy abból valamit elidegenítsenek. Idő folytán azonban — főleg a főpapság — e szigort magára nézve terhesnek tartván, kísérletet tett uj jogok szerzésére. Így már az 1298-ik évi pesti országgyűlés végzeményeinek 27-ik pontja alatt olvassuk, hogy „a meghalt püspök birtokait sem a király ur, sem bárki más el ne vehesse, hanem azok az egyház hasznára fordíttassanak, midőn a főpap végrendelet nélkül hal meg: a 28-ik pontban pedig világosan kifejeztetett, hogy a püspökök szabadon végrendelkezhetnek. Erre és a H. K. I. 2. czimére támaszkodólag, mely szerint Ma-

gyarország főpapjai a többi nemességgel nemességük és földi javaikra nézve ugyanegy szabadsági, szabadalmi és nemességi előjogot élveznek, a végrendelkezés tekintetében is a többi nemességgel egyenlő állást követeltek: de e téreni fellépésök mindannyiszor hatalmas ellenzésre találván, eredménytelen lett, s így a királyi fiscus a visszaháramlás — vagy mint másoknak inkább tetszik, a jus spoli — alapján, — a kisebb javadalmakat illetőleg pedig a védur továbbra is elfoglalta az elhunyt papi személy összes szerzeményi hagyatékát. Azonban a papság folytonos tiltakozásainak mégis az lőn eredménye, hogy már az 1558-ik évi törvényhozás e kérdéssel tüzetesebben foglalkozott, a mennyiben az azon évi 10. t. cz. 5. §-ban legalább az alpapságra nézve, melynek hagyatéka a királyi kincstár gyarapításán nem sokat lendített, kimondotta, hogy „a plébánosoknak s más bármely rendű egyházi személyeknek szabadsága mindenekben megtartassék: többi közt azok halála után a kegyurak azoknak vagyonaít és birtokaít el ne foglalják és el ne vegyék, akár végrendelet mellett, akár a nélkül haltak el, de a főpapok is az elhaltak testvéreinek életben létével az ily birtokokat a magok részére el ne foglalják.“

Ezen törvény meghozatala által az ut meg levén törve, a főpapság nem mulasztotta el saját helyzetét folyton sérelmesnek tüntetni elő; a minek következtében azután az 1598 : 40. t. cz. ő felségét kérte meg, hogy a főpapoknak ingó és szerzeményi birtokairól való rendelkezhetésre nézve intézkedni méltóztassék. Mind a mellett (mert ez ügy által a kincstári érdekek közelebbről voltak érintve) mégis csak 27 év múlva, vagyis 1625-ik évi december

11-én kelt királyi rendelettel történt az első határozottabb intézkedés e téren, a mennyiben tudniillik II. Ferdinand — mint magát kifejezi — királyi teljhatalmánál fogva megengedte és rendelte, hogy a főpapok azontul és örök időkre ingóságaikról szabadon intézkedhessenek és végrendelkezhessenek, de csak következő módon, tudniillik: hogyha valamely főpap akár végrendelet hátrahagyásával, akár a nélkül mulik ki, s akár van végrendeleti végrehajtója, akár nincs, tartozik a káptalan három megbízható tagját kiküldeni, a kik az elhunyt temetéséről gondoskodandnak, és az elhunyt minden ingóságait lelkiismeretesen leltárilag összeírják. Az összeírt javak pedig akép osztassanak fel általok, hogy tiszteséges, de nem költséges temetés rendeztetvén, és a vagyon állapotához képest az elhunyt lelki üdvére alamizsna osztatván, annakutána a szolgaszemélyzet és a hitelezők elégíttessenek ki; itt azonban megjegyzendő, hogy ha a papnövelde (vagyis az alább érintendő felerész) sérelmére (*praejudicium*) csináltattak volna adósságok, azok mint tiltottak, érvényteleneknek nyilvánítottak s kifizetésük megtiltatott. A könyvek az 1530-ik évi nagyszombati zsinat határozmányaihoz képest a káptalant, a papi öltözetek és oltárkészletek az egyházat, a házi felszerelés: asztalok, ágyak, székek és hasonlók az utódot illessék; a mi ezeken fölül fenmarad, annak fele része az egyházmegyei papnövelde építésére, ha pedig ilyen már léteznék, akkor a plebánosok sorsának javítására fordíttassék, a hagyaték másik fele értékéig a cano-
nok értelmében szabadságában állott a javadalmasnak végrendelkezni; a fejedelem mindazonáltal kijelentette, miszerint reményli, hogy a főpapok

a véghelyekről, melyek a közös haza és az egész kereszténység védbástyái, megemlékezni fognak.

E korlátolt végrendelkezhetési jog a főpapságot ki nem elégítette, s azért a fenebbi királyi intézkedést legtöbb esetben figyelmen kívül hagyta. Miután tehát az tapasztaltatott, hogy a főpapság végrendeleteiben a véghelyekről nem gondoskodik, továbbá hagyatékának jelentékeny része szolgálk és mások által elidegenítették, de meg a fiscusnak a megüresedett javadalomnak kezelése körüli eljárása miatt is panaszok emeltettek: I. Lipót 1675. dec. 29-ről elrendelte, hogy azontul az elhunyt főpap hagyatékának összeírásához a káptalanbelieken kívül a kamara küldöttei is alkalmaztassanak, s a javadalomnak a széküresedés alkalmávali kezeléséhez egy káptalani tag is választassék. Ha pedig mindezen kérdések körül viszálykodások merülnének fel: azokat a pozsonyi kamara és az esztergomi érsek igyekezzék egyetértőleg barátságosan kiegyenlíteni; ha ez nem sikerülne: akkor az ügy az udvari kamara és korlátnokság elé kerüljön, s végre ha ezek sem járnának el sikerrel, akkor az ügy végleges intézkedés végett ő felségéhez terjesztessék fel.

Ebből ismét új elégedetlenség támadt, minél fogva I. Lipót már két év múlva, vagyis 1677. július 30-án új rendelvényt bocsátott ki, melynél fogva az elhunyt egyháznagy vagyonának összeírása ujjalag a káptalannak engedtetett át, az ez által kiküldöttek közül azonban az egyik tag a király nevében mint homo regius volt kiküldendő, s ezen intézkedés által megfosztatott az eljárás tisztán egyházi színezetétől. A kiküldöttek a netán létező végrendeletet az esztergomi érsek vagy a szék üresedése esetében helyette-

sének tartoztak átküldeni, a ki azután a kamarával egyetértőleg intézkedett azon esetben, ha a végrendelet különösen a véghelyek tekintetében a ferdianandi rendelkezéshez képest nem intézkedett volna.

Mindezekkel azonban a főpapi végrendelkezési jog megoldva nem lett, és a hagyaték körüli eljárás sem szabályoztatott kellőleg. Ujabb panaszok merültek fel mind a főpapok, mind pedig a kamara részéről; különösen az akkori egri püspök Telekessy Sándor sérelmesen panaszolta mindazon visszaéléseket, melyek elhunyt előde javainak leltározása és a javadalom kezelése körül a székküresedés alkalmával felmerültek. Kollonich Lipót bibornok s akkori esztergomi érsek, ki az udvarnál különös kegyelemben állott, egész erélylyel karolta fel a főpapság ügyét; minek azután az lett eredménye, hogy 1703-ik évi június 15-én megkötöttetett a most is teljes érvényben fenálló ugynevezett „Kollonichiana conventio,“ mely hét pontból áll, s a melyből itt (alábbiakban a többi pontokat is fogván ismertetni) csak a végrendelkezési jogra és a hagyaték körüli eljárásra vonatkozókat emelem ki; ezek szerint (Kollonichiana conventio 3. és 4. pontja) a főpapok — kik közé szent István óta az érsekek, püspökök, apátok és prépostok számítottak — tiszta szerzeményökről következőleg rendelkezhetnek: a hagyatékból mindenekelőtt levonandók a temetési költségek, azután a cselédek bérei és a hitelezők követelése, ez utóbbiakra nézve megjegyeztetvén, hogy ha az elhunyt az egyház vagy papnövelde sérelmére (in praejudicium ecclesiae aut seminarii, de quo inferius mentio erit) csinált volna adósságokat, miután az ily adósságcsinálás tiltva van, ily adósságok érvényteleneknek tekintessenek; továbbá a könyvek és kézira-

tok a javadalomnak, a papi öltözékek, szent edények és oltárkészletek az egyháznak adassanak; a házi felszerelés pedig (*utensilia domestica*), tudniillik az asztal-, konyha- és pinczekészlet, székek, ágyak, szőnyegek az utódot illessék; — a mi azután ezek levonása után felmarad, az három egyenlő részre osztandó, a melyből egy rész az egyháznak papnővelde építésére, templomok helyrehozására, lelkészlakok javítására az elhunyt kívánságához képest, — a másik rész a királyi kincstárnak várerődítési czélokra jusszon; — a harmadik részről a javadalmas tetszése szerint rendelkezhetik. Ha pedig a javadalmas végrendelet nélkül halna meg, akkor ezen harmadrészben azon vérrokonok örökösödnek, kik a hazai törvények szerint örökösödsre hivatvák; ha pedig ily örökösök nem léteznének, ez esetben ezen harmadik rész is felében a kincstárba, másik felében pedig az egyházra szálljon, az utóbbi azonban most már későbbi rendeleteknél fogva egészen a királyi fiscust illeti. (1776. febr. 13-iki kir. rendelet.)

Ezen Kollonichféle egyességet az 1715 : 16. tcz. 2-ik §-a a törvényhozás további intézkedéseig oly hozzáadással erősítette meg, hogy a szabad végrendelezhetésre a javadalmasnak a királyi jóváhagyást kell kieszközölnie. Ezen jóváhagyás a királyi kincstárba fizetendő bizonyos összeg lefizetése mellett adatik meg, mely összeget az 1793-ik évi ápril 12-i legfelsőbb elhatározás az évi jövedelem egy harmadrészában állapította ugyan meg, de a mely most az egyes egyházi javadalmak jövedelmei arányában és legtöbbszörre a kincstár és a végrendelezni kívánó javadalmas közt folytatott tárgyalások alapján közmegegyezéssel szokott megállapíttatni.

VII.

Láthatni már az előadottakból is, hogy a főpokok hagyatékának tárgyalásába kincstári, egyházi és magánérdekek szövék be; hogy tehát az ezeknek minden oldalról biztosítása körüli eljárás egyrészt különös elővigyázatot és a törvényes eljárás rigid alkalmazása helyett inkább a viszonyokhoz simuló tapintatosságot, — másrészt pedig a kölcsönös leszámolások eszközölhetése tekintetéből hosszabb, és törvényes formák közé nem szorítható időt kíván: ez az alább előadandókban még inkább találandja igazolását. Ugyanazért már több mint másfél század óta a Kollonichféle egyezmény és az ennek alapján időnkint kibocsátott királyi, udvari és helytartótanácsai, s a legújabb időben kiadott miniszeri rendeletekhez képest egy sajátságos hagyaték-tárgyalási gyakorlat honosult meg. Mielőtt azonban ennek részletesebb ismertetéséhez fognék, szükségesnek tartom megjegyezni, miszerint minden királyi adományozástól függő egyházi javadalom a kinevezett javadalmasnak a vallás és közoktatási ministerium által e végre kiküldött bizottság által, tehát közzhatóságilag és pedig rendes jegyzékek mellett, melyek a felek által aláíratnak, s jó karban adatik át, elannyira, hogy a mennyiben a javadalomban egynémi hiányok, vagy rongálmányok (*deterioratio*) találtatnának: ezek az alább részletezendő eljárás szerint a belépő javadalmasnak — ha időköz létezett: a vallásalap által, — ha pedig ilyen elő nem fordul (mely eset akkor áll be, midőn valamely püspök más püspökségbe helyeztetik át, s utódja azonnal kinevezetik, s így a javadalom kézzől kézre adatik, a mi

azonban ritka eset), akkor az utód által mindenkor megtérítettnek. Ezen átadási mód vonja tehát maga után azon kötelezettséget, hogy a kilépő főpap a javadalmat legalább is az átvett állapotban tartozik visszabocsátani.

Ennek előrebocsátásával áttérek most már a hagyatéki tárgyalás ismertetésére, és pedig ott, a hol szükségesnek látszik, az az előtti szokás megemlítésére is kiterjeszkedve, és a fontosabb ügyeknél a vonatkozó rendeletekre hivatkozva.

Mihelyt valamely egyháznagy meghalálozik, annak elhunytja a káptalan által — az előtt a királyi kamarának, most — a vallás és közoktatási minisztériumnak bejelentetik. A káptalan a ministeri felhívást sem várva be, kebeléből két tagot választ, a kik a kormány részéről kiküldött ministeri biztossal — a ki mellé a számfejtések végzésére egy számvevőszégi egyén is kirendeltetik — azelőtt az elhunyt vérrokonainak meghívása nélkül (Kollonichféle egyezmény 1. pontja), 1840. év óta azonban már az illető örökösöknek, kik ez iránt kellő időben tudósítandók, közbejöttével (1840 : 26. tcz.) a meghalálozott főpap minden ingó s ingatlan vagyonát leltárilag összeírják, és az előbbieket szükség esetén — már a ministeri biztos megérkezte előtt is a káptalanbeli küldöttek — lepecsételik. A leltározás alkalmával egyszersmind a vagyon igaz és méltányos felbecslése is (*justa et aequa aestimatio*) eszközöltetik. Ezt azelőtt magok a kiküldöttek teljesítették saját belátásuk szerint, jelenleg azonban szokásba jött a becslésnél ugyanazon szabályokat alkalmazni, melyek a törvénykezési eljárás szerint a birói becsükre nézve állanak. Ezen küldöttség vette magához a végrendeletet is, s

azt a leltár egy példányával — ha az elhunyt javadalmas nem püspök volt, illető egyházi főnökének, ha pedig püspök volt, a metropolitának, a kamarai kiküldött pedig saját felsőbbségének adta át. Jelenleg a végrendelet a bíróságnak kézbesítettik, a leltár pedig három példányban készítettik, melyből egy a ministeriumnak, egy a káptalannak, s egy a vérrokonoknak adatik át. Azelőtt, ha az elhunyt után akár ősi, akár szerzeményi ingatlanok maradtak, ezen javak összeírása, mint a melyekben kizárólag a fiscus örökösödött, a Kollonichféle egyezmény értelmében a káptalannak mellőzésével egyedül a kamarai kiküldött által eszközöltetett. Most azonban a változott birtokjogi viszonyok folytán ezen korábbi intézkedés szintén megváltozott.

Az összeírás eszközlése tekintetéből a küldöttség a javadalom minden egyes részét tüzetesen bejárja, s ez alkalommal egyszersmind összeegyezteti a talált állapotot azon leltári állapottal, mely szerint a javadalom az elhunytnak a javadalomba lépése alkalmával átadatott. E végből a küldöttség szoros vizsgálatot eszközöl, ha vajjon az elhunyt a javadalom ingó vagy ingatlan vagyonából valamit nem idegenített-e el felsőbbi engedély nélkül? s ha az elidegenítés ily engedély mellett történt, az azért befolyt vételár a javadalom törzsvagyonához csatoltatott-e? az épületek jó karban vannak-e? az erdők tekintetében a fenálló kezelési szabályok megtartattak-e? Továbbá számon kéri a küldöttség a felszerelvényt s a törzsvagyont; különösen pedig az épületekről pontos leírást készít, minthogy ezeket a javadalmas jó karban tartozik az utódra átszállítani; a netáni rongálmányokat (deterioratio) felvéteti, s a helyreállításra

vonatkozó költségvetéseket az alkalmazott szakértők által elkészítetteti; — az erdők tekintetében megállapítja, ha vajjon túlvágások nem tétettek-e, és az erdőművelés nem hanyagoltatott-e el? Ha bármelyik téren szabálytalanságokat vesz észre, ezeket szakértőileg felvéteti, s az értékhiányt kiszámíttatja.

Miután a javadalom minden részei megjárattak, megsemléltettek, s a talált állapotok felvételtek, és különösen az is megvizsgáltatott, vajjon, a mennyiben az elhalt javadalmas valami kedvezményekben részesült, vagy különös kötelezettségeket vállalt magára, például: gazdasági épületek felállítása, vagy költségesebb gazdasági eszközök beszerzését illetőleg — ezeknek valóban eleget tett-e? (1857. jan. 11-ki rendelet c) pontja) — a bizottság elkészíti :

a) a javadalom készpénz- és értékpapirból álló törzsvagyónának kimutatását és a különvő követelések, például: maradékföld-, irtvány-, szálló- stb. váltásig tartozatokra vonatkozó kimutatásokat;

b) a házi felszerelvény leltárát;

c) az elhunyt könyveinek jegyzékét;

d) az ékszerek, papi öltönyök, szent czélra szolgáló szerek stb. összeírását;

e) az állandó felszerelvény kimutatását; ehhez tartozik azon gazdasági és egyéb felszerelvény, mely mint ingó törzsvagyon van az egyes javadalmakban megállapítva, — és az, melyet az előd az utódra hagyni tartozik, mint: diszhintók, diszfogat, gabona, bor, hordók stb.;

f) az épületleírást, melybe a javadalmon találató mindennemű épület jószágtestenkint tüzetesen leírva bevezettetik; ezen épületleírásba a kegyuri épületek is felvételnek. Az épületleírás egyik rovatát

képezi a rongálmányok feljegyzése, tudniillik: felvételvén minden egyes épületnél a hiány, azon költség, mely ennek jó karba hozatalára szükséges, a szakértők által költségvetésileg kimutattatik, s ezen költségvetés az összeíráshoz csatoltatván, ennek egyik rovatában a minden egyes épület helyrehozására felvett összeg számszerint kitétetik, és pedig megkülönböztetve a kisebb és a nagyobb költségeket: az elsők közé tartoznak a 63 frton aluliak. Ezen deteriorációkból a nagyobbak a hagyatéki tömeg költségén állítandók helyre (1857. jan. 31-i rendelet), a kisebbek a folyó jövedelmekből fedezendők, s azért ezek a kilépő s belépő javadalmas közös terhére képezik a jövedelemből részeseülés aránya szerint;

g) a gazdaságban találtató minden néven nevezendő marhák, gabona, takarmány, bor, fa, építőanyag és mindennemű gazdasági szerek és leltári tárgyak összeírását, és pedig azon mennyiségi állapot szerint, melyben ezek az elhunyt javadalmas halála napján léteztek, a mire nézve a gazdászati számadások adatai szolgálnak irányadónak;

h) külön azon gazdasági szerek kimutatását, melyek értéke 21 frton alul van, s a melyek ingyen maradnak az utódnak (1863. évi febr. 16-i 11.417. sz. rendelet);

i) a javadalomhoz tartozó birtokok kimutatását műveleti ágak szerint holdakban;

k) a pénztári állapotról szóló kimutatást az átvétel napja szerint; ugyanazért a pénznaplókat az átvétel napján lezárja;

l) a javadalomhoz tartozó mindennemű jogok és javak bérbeadására vonatkozó szerződések össze-

írását és ezek kapcsában az ezekre vonatkozó óvpénzek (cautio) kimutatását;

m) a javadalom activ és passiv pereinek kimutatását;

n) ugyancsak a küldöttség részint a helyi viszonyok, részint a vezetett számadások tekintetbe vételével elkészíti az utósó évi termésre fordított mindenemű kiadások, például: szántás, vetőmag, napszámok stb. kimutatását; s végre

o) az illető hatóságoktól beszerzi mindennemű termények és gazdasági leltári cikkek utósó évi közpárainak piaczi árjegyzékeit, részint a hiányolt tárgyak értékének megállapíthatása, részint pedig a függő jövedelmek feloszthatása tekintetéből az arányrészek kiszámíthatása végett.

Midőn ezen összeírási és becslési eljárás be van fejezve, s az arra vonatkozó okmányok kiállítva : akkor a küldöttség az illető törvényes örökösök (egyház, kincstár, vérrokonok) közbejöttével

1-ör a hagyatékból elkülönzi azon tárgyakat, melyek a püspökség törzsvagyonát és állandó felszerelvényét képezvén, az elhunyt javadalmasnak csak haszonvételre adattak át, a melyeket tehát ő az utódnak ugyanazon mennyiségben, minőségben s értékben visszahagyni tartozik. Ha ezen elkülönzésnél az tűnik ki, hogy e tárgyakból egynémelyek hiányoznak, ezeknek vagy egyszer mindenkorra megállapítva levő árai, vagy pedig a püspökségi javak környékén fenálló és kinyomozott értéke, mint megtérítési kötelezettség az elhunyt tömegének terhére iratik, s a javadalomnak készpénzben térítettik meg (1778. jan. 8-i helyt. tan. rendelet);

2-ör ugyancsak elkülönözi mindazon házi felsze-

relvényt, a mely a Kollonichféle egyezmény harmadik pontja értelmében — mint fenebb említettem — ingyen marad az utódnak, s illetőleg a javadalomnak, mint: a könyvek, papi öltönyök, szent célra szánt tárgyak, oltárkészletek, asztali-, konyha- és pincze-felszerelés, butorok (1778. évi utasítás 10. d) pontja) stb. Ezekre nézve azonban megjegyzendő, miszerint az 1788-ik évi január 8-i udvari cancellariai leirat 18-ik pontja értelmében minden egyháznagynak meg van engedve a régi, vagy netán már elhasznált butorzatot ujjal kicserélni, azonban az ujonnan beszerzeteknek az előbbiekkal számban, nemben, főleg pedig értékben teljesen megegyezőeknek kell lenniök. Ezen intézkedés a fenebb idézett helytartótanácsi intézmény 10. pontjának d) tétele szerint oda bővítettet ki, hogy miután a Kollonichféle egyezmény értelmében valamely elhunyt püspök után visszamaradt butornak, asztal-, konyha-, pincze-, istálló- és kertikészlet és eszközöknek szám és minőség meghatározása nélkül, vagyis úgy a mint találtatik, felszerelési alapképen az utód részére ingyen a püspökségben kell maradnia, ezek a püspökség részére átveendő; kivétetnek a nagyobb értékű és falhoz nem erősített belfelszerelés, mint: órák, tükrök, csillárok, festmények, melyek a tömeg javára esnek. Ha azonban a püspök végrendelkezési engedélyvel bir, akkor mind a felett, a mit a felszerelési alapon fölül szerzett, tetszése szerint intézkedhetik. — Ugyancsak a bizottság elkülönzi a fenebbi h) pont alatt felsorolt tárgyakat is.

3-or. A gazdasági nagyobb felszerelvényt illetőleg (fundus instructus major vel nobilior): a felszerelési alaphoz nem tartozó lovak a kocsikkal együtt

egészen a püspök tömegének engedendők át, és két hó elteltével, ha ezen idő alatt az elhunyt püspök utódja ki nem neveztetik, nyilvánosan elérverezendők; ellenben pedig az előirt állandósított áron (Normalpreis) a felszerelési alap javára a hagyatéki tömegből visszatartandók. (1788. évi 36, 675. sz. helyt. tanácsi utasítás 10. pontjának b) tétele.) — A többi marha, a mennyiben a gazdaság vezetéséhez nem szükséges, s a mit ennél fogva az átvételi bizottság határoz meg, hasonlólag a tömeg javára eladatik; a mi pedig szükséges, az egyességi árakban a javadalom részére visszatartatik.

4-er. Az átvételi biztos a gazdasági tiszteket azonnal felesketteti, s ők ezen időtől fogva a vallásügyi ministerium utasításaihoz kötelesek magukat tartani. A püspöki udvartartáshoz tartozó szolgálatszemélyzetet, a széklak felügyeletére szükségesek kivételével, elbocsátja s ezek kielégítése, a mennyiben a püspök végrendelkezési engedélylyel birt, egészen a tömeg terhe; ellenkező esetben azok az exequiákig vagyis az elhunyt javadalmas lelkeért tartandó ünnepélyes egyházi szertartásokig megtartandók, azután pedig a közös tömegből, vagyis a mely mint tiszta hagyaték jövőnd osztály alá, kifizetendők. Ugyanaz áll a temetési és exequialis költségekre nézve is (idézett utasítás f) pontja). — A javak átvételénél az összeírók és becslók költségei azon esetben, ha a püspök végrendelkezési engedélylyel birt, egészen a vallásalapból, azon esetben pedig, ha ily engedélylyel nem birt, a közös tömegből fedezendők. Ugyancsak az átvételi bizottság hozza javaslatba a káptalani helynök és az udvari papság ellátási illetményeit, minthogy az időköz alatt püspöki asztal nem tartat-

ván, utóbbiaknak élelmezésük és mindennemű ellátásukról önmagoknak kell gondoskodniok, ennek fejében ők az időköz jövedelmeiből a püspökség jövedelmei és a helyi viszonyoknak megfelelő készpénzbeli fizetést kapván, melyet, valamint az irodai általányt is, a tett javaslatok és a fenálló szokás alapján a vallásügyi ministerium határoz meg.

5-ör. Az átvételi bizottság mindezek eszközlése után elkészíti a végszámolati okmányt, mely két részből áll, ugymint: a hagyaték terheinek a javadalom irányában, és viszont: a hagyatéki tömeg követeléseinek a javadalom ellenében kimutatásából. Az első részbe mindazon összegek számszerint beiratnak, a melyek az elhunyt javadalmas tömege által akár a törzsvagyon, vagy a gazdasági felszerelésben talált hiányok; akár az épületekben, vagy az erdőkben megállapított rongálások; akár végre a javadalomból kivett, az elhunyt javadalmast haszonélvezeti idejére meg nem illetett túlélvezmény czimén annak terheit képezik. A másik részbe beiratnak mindazon követelések, melyek a hagyaték javára s ezzel szemközt a javadalom terhére esnek, minők: a javadalmast megillető, de még fel nem használt jövedelmek, legyenek ezek akár kamatok, akár pedig a gazdaság függő jövedelmeiből a haszonélvezeti időre eső jutalékok, akár végre a gazdaság számára megtartott marhák, gazdasági eszközök, termények stb. A követelési és a szenvedő állapot közötti különbség deríti azután ki, hogy levonván a levonandókat, megtérítvén a megtérítendőket, s kiegészítvén a kiegészítendőket, mennyit tesz ki az elhunyt tiszta hagyatéka, mely a Kollonich-féle egyezmény értelmében — ha érvényes végrendelet nem létezik — három részre

osztatik fel. Azonban még mindezek megtörténtével sines teljesen a tiszta hagyaték állapota kiderítve, a mennyiben a praescissio megejtésével — melyről mindjárt szintén szolandok — legtöbb esetben az elhunyt főpap hagyatéka részére még a függő jövedelmekből több-kevesebb szokott jutni.

Megjegyzem e helyütt, hogy a tiszta hagyatékot a Kollonichféle egyezmény értelmében szintén az átvételi bizottság osztaná fel az ahoz jogositottak közt, és hogy ezen teendőt az 1857-ik évi január 13-iki 19,391. számú ministeri rendelet is, mely pedig az 1852. dec. 17-i a peres ügyeken kívüli eljárás tekintetében kibocsátott utasításnál későbbi keletű, határozottan ujjolag is a politikai hatóságok jogköréhez utasította; de e felosztás, mint hosszas számadások eredménye, s ennél fogva hosszabb időre kinyuló működés, most már a vallásügyi ministerium által szokott végeztetni; — továbbá, hogy midőn a küldöttség mindazon munkálatokat, melyekről fenebb szólottam, elkészítette és a végszámolatot is összeállította: akkor a törvényes örökösökkel a javadalom követeléseinek tekintetében egy általános (pauschalis) összegben kiegyezkedést szokott megkísérteni, melynél az adott általános és különös viszonyok s esetleges méltányossági szempontok szoktak kiindulásul szolgálni. Azonban akár létesül ezen egyesség, akár nem, miután az átvételre kiküldött ministeri biztos teljhatalommal nem szokott felruháztatni, az összes munkálatokat a m. kir. vallás és közoktatási minis-ternek jelentése kíséretében beterjeszti, ki azokat átvizsgálván, a tapasztalandókhoz képest saját hatáskörében intézkedik, s illetőleg a nevezetesebb eseteket ő felségéhez terjeszti elhatározás végett. És ide vo-

natkozólag szükségesnek látom Ferencz király 1820. évi ápril 15-én kelt rendeletét, melyben „a királyi adományozás által birt egyházi javadalmakat élvező főpapok hagyatéki tárgyalására nézve úgy a királyi fiskusnak, valamint a hatóságok, törvényszékek s minden a dolog által érdekelt magán személyeknek tudomás és mihez tartás végett“ kibocsátott, a következő szó szerinti szövegben közölni: „Miután a főpapok hagyatékának összeírása, leltározása, s további tárgyalása a Kollonichféle egyezmény értelmében a kiküldött káptalanbeliek közbejöttével történik... az ilyes liquidációk és tárgyalások teljes bizonyító erejű okmányoknak tartassanak és hitelesség és a megállapított számítást illetőleg azok hatóságok, bíróságok által többé megtámadhatók ne legyenek.“

VIII.

A javadalom átvételére kiküldött ministeri bizottság a fenebb mondottak teljesítésével működését bevégezi, s ezennel úgy a javadalom kezelését és felügyeletét, mint szintén a javadalomból még a hagyaték részére kijárandó jövedelemjutalék meghatározását és a jogositottak közti felosztását közvetlenül a vallásügyi ministerium eszközöli.

Mint már érintettem — a javadalmas meghalozása napjától a javadalom újrai adományozásáig terjedő idő, vagyis a míg a széküresedés tart, időköznek — *tempus intercalare* — neveztetik. A Kollonichféle egyezmény 5-ik pontja értelmében ezen idő alatt a javadalom kezelése egy egyházi és egy kamarai egyén által láttatott el, kik kölcsönös egyet-

értéssel és egyenlő hatáskörrel intézték a javadalom ügyeit, és a kiknek kötelességében állott arra ügyelni, hogy a javadalom el ne pusztuljon, vagy jövedelmei ne kevesbedjenek, hanem inkább hogy a gazdaság állandólag jó karban tartassék, és ezen gondoskodásukért ők az időközi kezelés megszűnésével megfelelő jutalomban részesítették. Ezen eljárás divott egész 1848. évig; attól kezdve az ugynevezett világi regens — ki legtöbbszörre az átvételre kiküldött világi biztos volt — nem igen alkalmaztatott, vagy legalább nem a régi hatáskörrel, mivel az osztrák kormányzat alatt az üresedésbe jött egyházi javak tekintetébeni közvetlen felügyeletet a pénzügyigazgatóság, mint a mely a kir. kamara helyére lépett, gyakorolta. A magyar miniszteri kormány visszaállításával a fenebb jelzett eljárás jött szokásba, melynél fogva ugy a felügyelet, mint szintén a legfőbb fokoni kezelés is azon mód szerint vitetik, mint az ezen ministerium alatt álló vallásalapítványi s egyéb jószágokra nézve előírva van, hogy tudniillik: a javadalmi gazdatisztség és az e végre káptalanilag választott tag a fontosabb ügyekbeni javaslatokat előterjesztvén, ahhoz képest a ministeriumtól kapják a megfelelő utasításokat. Fordult elő azonban oly eset is, hogy világi gondnok is neveztetett a káptalani mellé, de ezek együttes hatásköre is a fenebbi megszorításokkal körvonaloztatott.

A Kollonichféle egyezmény 6-ik pontja értelmében az üresedésbe jött egyházi javadalmaknak az időköz tartama alatti minden jövedelmei megfelelendők voltak; egyik fele a kincstárt, másik fele az egyházat illetvén; azonban, mint már említettett, 1857-től fogva ezen összes jövedelmek a vallásalapba folynak, s miután a vallásalap kezelése a vallásügyi mi-

nisterium alá tartozik, ebben van alapja annak, hogy a javadalom átvételét s illetőleg a hagyatéki eljárást is most nem a kir. kamara helyébe lépett m. kir. pénzügyministerium, hanem a vallásügyi ministerium végzi. Meg kell azonban itt emlitenem, hogy a pénzügyministerium úgy az időközi jövedelmek beszolgáltatása, mint szintén a hagyatéki eljárás általa leendő teljesítése érdemében is felszólalt, s hogy az időközi jövedelmek kérdése mindenesetre törvényhozási intézkedést igényel.

Most még szólnom kell az ugynevezett praescissio vagyis praescissionalis calculusról. Tudniülk az egyházi javadalmakban már rég idő óta a jövedelmek felosztását illetőleg a naptári év, azaz január 1-től december 31-ig állapítottatott meg, habár azelőtt minden egyéb számadások a katonai vagy administrationális év szerint — mely november 1-én kezdődött, s a jövő évi october 31-én végződött — vezettettek. (1789. jan. 5-én 18302. számú udvari rendelvény.) És minthogy az elhunyt javadalmasnak halála napjáig, a belépőnek pedig az eskütétel napjától kezdve — hacsak, a mint szintén volt eset, királyi kegyelemből a kinevezés napja nem engedélyeztetik —, végre a vallásalapnak a közbeneső idő alatt van joga a jövedelmekhez: annál fogva megtörténhetik, hogy egy év alatt a jövedelmet 3 különböző tényező is, de kettő mindenesetre, t. i. az elhunyt tömege és a vallásalap egymás közt és pedig az élvezeti időhöz arányosítva osztják fel. Minthogy továbbá a függő jövedelmek az elhunyt által nem mindenkor szedettek, és sok esetben nem is szedethettek be, mert csak később nyeretnek, például: ha valamely főpap september 1-én hal meg, s a javadalomban sző-

lőbirtok létezik, melynek termése csak szeptember végén, vagy októberben szüreteltetik le, miután ő ezen jövedelem nyeréséhez éltében költekezéssel járult: ennél fogva tömege ezen jövedelem aránylagos részéhez igénynyel bír; viszont a javadalmi utód is például a gabonacsépléshez, szüreteléshez stb. kiadásokkal járul, s a haszonélvezeti idő is javára esik, annál fogva ez is jogosult a jövedelmek arányos részéhez. Mindezekből világos, miszerint itt különös és sokszor igen bonyolodott leszámolásnak van helye, mely a jövedelem átvételekor nem végeztethetik be, hanem csak később, midőn az évi számodások már lezáratnak, a kölcsönös kiadások megállapíttathatnak, a jövedelmek értékesíttetnek és a vonatkozó számadások kellőleg megvizsgáltatnak. Ezen végszámolat rendbe hozatala képezi a praescissiót, s ez feladata a praescissionalis calculusnak. Ezen eljárás sokszor — főleg ha a javadalom nagyobb, az elhunyt javadalmas számadásai pedig kellő rendben nem vezettettek — sokszor éveken át elhuzódik már a dolog természeténél fogva is, de még inkább bonyolult és nehézkes államszámviteli rendszerünk folytán. És így a hagyatéki tömeget illető jövedelmi rész is csak évek múlva állapíttathatik meg véglegesen, és hasíttathatik ki a mondott leszámolás folytán, a mikor is azután épen azon módon osztatik fel a tömeget illető rész, a mint fenebb a többi hagyatékra nézve mondatott. Még csak azt jegyzem meg, hogy a felosztás kulcsául régibb rendeleteknél fogva nem a naptári év 365 nappal, hanem egy évre csak 360 nap vétetik fel, és hogy a különféle függő jövedelmek: gabona, fa, gyapju stb. tekintetében külön szabályrendeletek irányadók, melyek részlete-

sebb ismertetése azonban jelen értekezésem körén kívül esik.

IX.

A fenebb főbb vonalokban vázolt eljárásra szabadjon most záradécul egynémely általános észrevételeket tennem.

Mint láttuk, törvény és több százados szokás a katholikus egyháznagyok hagyatékát a többi honpolgárok hagyatékától mindenkor élesen megkülönböztette, és a főpapok utáni örökösödés is a köztörvényitől lényegesen különbözött, habár a főpapság a H. K. szerint ugyanazon joggal, szabadalommal és mentességekkel birta is az egyházi javakat, minőkkel a nemesség az ő birtokait. Ezen törvényes intézkedéseket a magyar törvények hatályon kívül helyezése után is fentartotta az osztrák kormány (lásd 1852-ik évi dec. 17. igazságügyministeri rendelet 57. és 105. §. §-ait), és az országbirói értekezlet által javaslatba hozott ideiglenes törvénykezési szabályok sem léptették azokat hatályon kívül. A főpapság és a magán polgárok hagyatéka közti különbség oka igénytelen nézetem szerint majd az egyházi régibb canonok azon határozataiban keresendő, hogy a papság jogositva van ugyan de *altare vivere*, de azontul az egyháztól semmit el nem vehet, hanem minden, a mi a jövedelmekből el nem használtatik, az az egyház javára esik; majd pedig ezen javaknak hazai törvényeink szerint is sajátyszerű rendeltetésében gyökeredzik, mely rendeltetést szent László I. 5; — 1548: 12., 1550: 19., 1712: 60 stb. világosan kijelölték. Továbbá ezen javak bizonyos tekintetben minden-

kor államjavaknak is tekintettek, a mennyiben tudniillik keletkezésüknél fogva ily minőségre visszavezethetők; a széküresedés alkalmával a jövedelmek a királyi kincstárt illették; azon javakban pedig, melyek ezen javadalmakból szereztetvén, az elhunyt javadalmas után visszamaradtak, előbb ugyan felében, a Kollonichféle egyezmény óta pedig egy harmadában a kincstár részes, bizonyynyal nem más jogalapon, mint annak jellegzése végett, hogy e javak eredetüket állami javakból veszik. Mind a mellett azonban, hogy e birtokok is mindenkor a koronás király által adományoztattak, épen ugy, mint a nemesi birtokok: mégis a felségnek ezekre különös befolyása és felügyelete is fen volt tartva, mely jog a főkegyuri jogban találja alapját. És ezen különös jogot elismerte az 1715 : 16, t.-cz. is, midőn kimondotta, hogy ha a ferdinandi oklevél, melyről fenebb szólottam, vagy a Kollonichféle egyezmény iránt valamely kétség forogna, fen „azt ő királyi felsége intézendi el.“

Másrésről az egyházi javak még más különös jelleggel is birnak, s ez az alapítványi jelleg, mely ezen javadalmakat elidegenithetlenné teszi; és hogy az elidegenítés vagy terhelés meg ne történhessék: a törvény az állami legfőbb tekintélyt: a koronát tette azok felügyelőjévé.

Mindezekből pedig az következik, hogy miután a magyar törvényhozás mindenkor tiszteletben tartotta a felségnek ezen javak körüli intézkedhetési jogát — ezen különös felségi jogok gyakorlása a magánjogi intézkedésektől elütő sajátlagos joghelyezete-
ket idézett elő, melyekben a dolog természeténél fogva, főkép a közjogi és administratív szempontok

léptek előtérbe. Láttuk a fenebb mondottakból azt is, hogy ezen hagyatékok körüli eljárás is különleges formákká fejlődött ki, melyek legnagyobb részben igazgatási természetűek, s főleg a kölcsönös méltanyosság keretében mozognak, a melyek tehát ezen minőségüknél fogva törvényes eljárásra nem is alkalmasak, következőleg ilyennek tárgyát soha sem is képezhetik. S ha mégis ezen hagyatékok közül valamely birói intézkedésnek helye lehet: az csakis az administratív teendők tökéletes bevezetése után állhat elő, mert az igazgatási intézkedések befejezése előtt a birói működésnek tere nincs, és mert különben folytonos illetékességi összeütközések keletkeznének. Ugyanis: mint törvényekre hivatkozva ismételve hangsúlyozám, az egyházi javak már rendeltetésük s némi tekintetben állami, de mindenesetre alapítványi természetüknél fogva is elidegenithetlenek, megcsonkithatlanok és el nem adósíthatók épen úgy, mint a hitbizományi javak. Azok is a javadalmas hitére bízzák, a királyi felségnek pedig jogában áll, ezek épségben fentartására felügyelni, és ezen felügyelési jognak az által szerezni érvényt, hogy az azokban talált hiányok a legrövidebb eljárás útján visszapótoltassanak. Hogy maga az egyház is mindenkor azon meggyőződésben élt, miszerint ezen javak kizárólag az egyház szükségleteire fordítandók — nem lesz tán érdektelen, hacsak jogtörténelmi szempontból is, mindjárt a XII-ik század elején Lőrincz érsek által megtartott esztergomi zsinat ide vágó határozatait emlékezetbe idézni, melyek szerint csak azon püspökök hagyatékai, kik szerzett vagyonuk három részét az egyház javára fordították, jogosítottak a negyedik részről tetszésök szerint rendel-

kezni; ellenben azon püspökök hagyatékai, kik egyházaikról eléggé nem gondoskodnak, s csak fiaikat gazdagították, fele részben az egyház javára foglaltattak le.

De hogy jogkövetkeztetéseim megszakadt fonálát ismét felvegyem: miután a felügyelet adminisztratív teendő, az ebből folyó intézkedéseknek is adminisztratív természetűeknek kell lenniök. Ebből önkint következik, hogy míg e javak a javadalmas halála után oly mennyiségben, számban és minőségben, mint a mikép azok neki haszonvételre átengedettek, ki nem egészítettetnek: addig a javadalmasnak a Kollonich-féle egyezmény értelmében is magánvagyonáról vagyis hagyatékáról épen oly kevésbé lehet szó, mint a mikép nem lehetett már az 1723:49. t.-cz. e szavai szerint: „bármely ősi birtoknak s birtokjogoknak elidegenítői, kik más birtokot szereznek — mint-hogy az ősi birtokot elidegenítették — mindaddig, míg az elidegenítettek helyre nem pótoltnak, mások szerzőinek ne neveztethessenek“ — valamit szerzeményinek mondani mindaddig, míg csak az ősiekből bármi is hiányzott.

Az osztrák peres ügyeken kívüli eljárás fenebb idézett 105. §-a is határozottan elrendeli, hogy az elhunyt papok hagyatékául csak az leltározandó, a mi a jövedelmi vagyon elkülönzése és a hiányok helyrephótlása után fenmarad.

Ezen § szó szerint így hangzik: „Ha az örök-hagyó egyházi javadalmat bir, a leltár készítése végett az ez iránt kibocsátott különös szabályokhoz képest egy egyházi biztos, vagy az álladalmi igazgatóság más küldöttje hivandó meg, a javadalombeli vagyon az elhalt saját vagyonától

elkülönözendő, s ezek mindegyike saját jegyzékbe iktatandó. Ennél az alapítványi okiratok s a javadalom leltárának segélyével azon összeg kiszámítandó s a szükséghez képest szakértők által megállapítandó, melylyel a hagyaték a javadalomnak tartozik, vagy a mely a hagyatéknak a javadalom által megtérítendő.“ A mi hagyatéki eljárásunk mindezekből nem rendelkezik, s éppen azért szükséges, hogy a törvény hiányait más módon pótoljuk.

Az első tétel tehát, a mit a főpapi hagyatékokra nézve felállítok, az : hogy a főpapnak mindaddig nincs hagyatéka, míg a kormány által ő felsége nevében a fenálló szabályok szerint számba nem vétetik a javadalom, és annak számbavétele folytán minden hiányzó részek tökéletesen helyre nem pótoltnak.

Ezen tételből foly azután azon második, hogy a javadalomnak jogában áll az elhunyt főpap egész vagyonára kezét tenni, és magát abból a tapasztalt hiányok tekintetében mindenekelőtt administratív uton tökéletesen kárpótolni; hogy tehát a javadalom e tekintetben minden más követelők előtt törvényes elsőbbséggel bír, nemcsak azért, mivel a törvény által is megerősített Kollonich-féle egyezmény ily értelemben intézkedik, hanem azért is, mivel ellenkező esetben a javadalom állaga támadtnék meg, a mit pedig annak alapítványi természete meg nem tűr, éppen úgy nem, mint a hogy a hitbizomány élvezőjének személyes adósságaiért a hitbizományi javak le nem foglalhatók; és végre mivel a javadalmas személyes kötelezettségei miatt csak a javadalmas személyes vagyona, vagyis annak tiszta hagyatéka, nem pedig a javadalmi vagyonság szolgálhat a ma-

gán hitelezőknek kielégítési alapul. A javadalomnak tehát a javadalmat élvezett főpap hagyatékára minden másokat megelőző törvényes zálogjoga van, és kell is hogy legyen, mert ellenkező esetben, ha tudniillik a főpap a javadalom irányábani kötelezettségeit nem teljesitené, s ez által a javadalmat deteriorálná, vagy pedig a felszerelvényt elidegenitené, és személyes adósságok csinálása folytán — melyek esetleg költöttek is lehetnek — a hitelezők a javadalmasnak a javadalomban levő szerzeményi vagyonságát minden tekintet nélkül arra, hogy a javadalom úgy, a mint átadatott, fenlétezik-e? és a hiányok helyrephólták-e? lefoglalhatnák: akkor a javadalmat bármely főpap tönkre tehetné, és a felszerelvényt és ingó törzsvagyont végkép is elenyésztethetné.

Harmadik tételül pedig az következik: hogy ha már a bíróságnak a főpapi hagyatékok tárgyalása körül is teendőt kell engedni: ez csakis ott kezdődhetik, a hol az administratív eljárás végét éri, vagyis midőn már a javadalom átvéve, s esetleges hiányai a javadalmas hagyatékából kiegészítve és helyrephótolva vannak, mert az 1869.:IV. tcz. 1. §-a világosan kimondja, hogy sem a közigazgatási, sem a bírói hatóságok egymás hatáskörébe nem avatkozhatnak. Ha ezen elkülönítés megtörtént s erről a bíróság a ministerium által értesítettett: akkor a bíróság a fennmaradt vagyis a tiszta hagyaték tárgyalása tekintében az általános örökösödési eljárás szerint intézkedhetik, de előbb be nem avatkozhatik a nélkül, hogy felségjogokat ne sértsen, vagy fenálló törvények és százados gyakorlatba ne ütközzék.

Ugyanis a fenebbiekben kimutattam, hogy ezen

hagyatéki ügyek Magyarországon egész a jelen időkig mindig közigazgatási úton tárgyalattak, mert az ezek körüli intézkedéseket úgy régebbi törvényeink, mint szintén az 1840 : 26 és az 1848 : 3. t.-cz. 6. §-a ő felségének tartották fen, kijelentvén utóbbi, „hogymindazon tárgyakban, melyek eddig a m. k. udvari cancelláriának, a kir. helytartótanácsnak s a kir. kincstárnak köréhez tartoztak vagy azokhoz tartozniok kellett volna, s általában minden polgári egyházi, kincstári tárgyakban ő felsége a végrehajtó hatalmat kizárólag csak a m. kir. ministerium által fogja gyakorolni!“ Már pedig, hogy az egyházi javadalmak megüresedése esetén összes eljárás mindenkör a helytartótanács, illetőleg a kincstárhoz tartozott, azt a fenebbiek kétségbevonhatlanul begyűzik, s annál fogva azokat ezentúl sem lehetend a közigazgatási hatáskörből elvonni.

FÜGGELÉK.

A KATHOLIKUS FŐPAPI HAGYATÉKOK KÖRÜLI
ELJÁRÁSRA VONATKOZÓ

FŐBB RENDELETEK.

**Privilegium Praelatis Hungaricis, et Clero super libera
Dispositione Bonorum Mobilium non Patrimonialium
datum.**

Nos Ferdinandus etc. ad perpetuam Rei memoriam pro Nobis ac Hæredibus et Successoribus Nostreis recognoscimus, et notum facimus tenore præsentium Universis: quod cum Universus Inclyti Nostri Regni Hungariæ fidelis Clerus demisse Nobis supplicaverit, ut Praelatis Hungaricis facultatem, et Potestatem certa aliqua ratione de Bonis Ipsorum (quæ quidem Patrimonialia non sunt) Mobilibus disponendi, atque etiam testandi, quæ ratio, ac Modus imposterum, uti forma, Regula et Norma in notabile Catholicæ Religionis emolumentum, ab omnibus æquo Jure perpetuo observari posset, clementer concedere, nec non super eo Regium Nostrium Diploma impertiri benigne dignaremur. Nos pro solita Nostra in Deum Pietate, et continuo rerum omnium, quæcunque in majorem divini cultus propagationem atque Ecclesiastici status et boni publici conservationem et augmentum cedere possunt, pro viribus promovendarum studio, ac Zelo, uti pro benigno etiam huic inprimis Hungarico Clero, ob præclara, et insignia sua, in Nos et Religionem Catholicam, ac totum Hungariæ Regnum merita, gratificanti desiderio memoratis ejusdem Cleri Hungarici postulatis, et precibus subsequenti modo, ac ratione clementer annuimus atque assensimus, prouti tenore ac vigore præsentis Nostri Diplomatis Regii annuimus et assentimus. Ac proinde ex certa Nostra scientia animoque bene deliberato, sano accedente Consilio, et de Regiæ nostræ Potestatis plenitudine omnibus, et singulis Regni Nostri Hungariæ Praelatis benigne admittimus, et concedimus, adeoque expresse declaramus, decernimus,

et statuimus, ut ipsi in posterum, perpetuis futuris temporibus sequentem de Mobilibus suis disponendi, atque etiam testandi facultatem et potestatem habeant, Eademque facultate, et potestate, absque omni Impedimento, vel Contradictione in hunc Modum, et hac præscripta ratione et Ordinatione quiete, et libere uti, frui, gaudere possint ac debeant. Nimirum si Prælati Capitulum habens, vel in Capitulo existens decedat, sive testamentum condiderit, et Executores ordinaverit, sive non, teneatur Capitulum tres probatæ fidei Viros, ex suo Corpore (quorum unus Regio nomine semper deputetur et interveniat) destinare, qui et funeri curando, et Mobilium cujusvis generis, Consignationi Inventario conficiendo, et fideli conservatione attendant, quique sub pœna Excommunicationis et Amissionis beneficii (quam pœnam Prælati Infidelitati, si quæ hic admittetur, inflixerunt) et amissione Honoris obligati sint, omnia fideliter consignare, nec quicquam distrahi sinere. Mobilia vero Prælati ita dispensentur defuncti : Primo honesta, nec sumptuosa sepultura procuretur, et pro refrigerio animæ Elemosinæ pro facultatum ratione fiant. Deinde servitoribus et creditoribus satisfiat, ubi tamen attendendum, ut si aliqua debita in Præjudicium Hungarici seminarii, de quo inferius mentio fiet, a defuncto essent contracta, ea uti hisce expresse prohibita, pro nullis et penitus irritis habeantur, adeoque nulla ratione solvantur. Ad hæc juxta Statuta Synodi Tyrnaviensis : Libri omnes Capitulo cedant ad erigendam Bibliothecam ; Indumenta Sacerdotalia et Altarium ornamenta Ecclesiæ cedant, utensilia domestica, mensæ, Lecti, Scamna et similia successori relinquuntur. Quod super fuerit Mobilium cujuscunque generis etiam Allodialium, ejus media pars in usum erigendi Seminarii, vel postquam Seminarium in perfecto Statu fuerit, Parochiis meliorandis deponantur, vel ad censum collocata Summa aliqua, Alumni clerici educari, vel tandem Parochiis in deteriori conditione constitutis subveniri possit, uti Metropolitano Strigoniensi, ac aliis Episcopis videbitur. Teneantur tamen tam Executores, quam prædictæ personæ Capitulares ad inventandum destinatae eidem Metropolitano Strigoniensi pro tempore existenti ac etiam si in alia Diocesi fuerit, ordinario

Loci Inventarium exhibere, ac rationem peracti sui muneris sufficientem dare; et de alia hujusmodi Mobilium media parte libere liceat Prælatiſ juxta Sacrorum Canonum præſcripta teſtari et diſponere, ſperamus tamen eos confiniorum, quæ communis patriæ, adeoque totius Chriſtianitatis propugnaculum ſunt, ut piſſimæ cauſæ in teſtamentiſ memores futuros. Si defunctus Prælatuſ nec Capitulum habeat, nec Membruſ ſit Capituli alteriuſ, in eo caſu Diœceſanuſ, in cujuſ Diœceſi beneficiuſ obtinuit, vel Reſidentiam habuit, iſ qui obiit, vel certe Capitulum propinguiuſ, aut Conventuſ vicinior, prædicta omnia per Eccleſiaſticaſ ad id deputataſ exequi curabit. Cum autem ſervitoreſ Mortuorum hæc forſitan ulla ratione impedire, vel rapiniſ ſeſe tradere præſumpſerit: Exeꝑtoreſ teſtamenti, vel ad Inventarium conficienduſ deſtinati, eoſ ad plenam uſque ſatiſfactionem invocato Brachio Sæꝑulari etiam in Perſona detinendi habeant poteſtatem. Mandanteſ idcirco et ſerio præcipienteſ univerſiſ et ſinguliſ præſentibuſ et futuris Regni Noſtri Hungariæ Palatino, Judici Curiaſ, Comitibuſ, et Vice Comitibuſ, Cameraſ Noſtræ Hungariæ Officialibuſ, Præſidioruſ ſupremiſ et Vice-Capitaneis, atque Liberaruſ civitatuſ Magiſtratibuſ, aliſque omnibuſ Noſtriſ et Regni Hungariæ ſubdiſ, et fidelibuſ cujuſcunꝑe Status, Graduſ, Conditioniſ, vel præeminentiaſ exſtiterint; ut ſæpiuſ memoratoſ Regni Noſtri Hungariæ Prælateſ eoruſque Capitula, et Diœceſanoſ atque magiſ vicina Capitula et Conventuſ impoſteruſ perpetuiſ futuris temporibuſ præſcripta teſtandi et Mobilia defunctoruſ Prælatoruſ relicta, curandi et diſponendi Poteſtatem, ratione et ordine, pacifice, quiete, et ſine omni Impedimento, vel Moleſtia uti, frui, et gaudere ſinant, nec non eiſdem etiam atque iſ, quibuſ Cura hujusmodi Executioniſ demandata, quotieſcunꝑe requiſiti fuerint, juxta hujus Clementiſ Noſtræ Annuentiaſ tenorem, et contenta ad talia omnibuſ et ſinguliſ punctiſ, Clauſuliſ, Articuliſ, Sententiſ et Verboruſ Expreſſionibuſ, ad convenientem effectum perducenda, decentem operam ferant, et quantum neceſſitaſ exegerit, ſerio aſſiſtant, idemꝑe ab aliſ pariter fieri ſedulo curent. Si quiſ autem contra hoc Regiuſ Noſtruſ Diploma et ejuſ contenta quidꝑam attentare temerarie auſuſ fuerit, iſ

Nostrum, et hæredum Nostrorum Hungariæ Regum Indignationem et pœnam gravissimam se noverit ipso facto incursum. Harum testimonio Literarum Manu Nostra subscriptione et Sigilli Nostri Regii dispensatione Munitarum. Datum in Civitate Nostra Regia Soproniensi die 11-ma Mensis Decembris Anno Domini 1625. Regnorum Nostrorum Romani Septimo, Hungariæ et Reliquorum Octavo. Bohemiæ Anno Nono etc.

Királyi rendelvény a főpapi hagyatékok körüli eljárás tárgyában.

Leopoldus etc.

In secreto Consilio nostro demisse Nobis proposita fuit, præscita differentia ratione Bonorum defuncti quondam Episcopi Agriensis Francisci Leonhardi Szeghedy per conferentiam isthic Viennæ coram Aulica Camera nostra, cum Hungariæ nostræ Cancellariæ atque Camera pariter Hungariæ Præsidiis interventu, nuper dierum undecima nempe decurrentis istius Mensis et anni celebratam exacte ruminata materiis, qua benignissime perpensa superinde clementer resolvimus, tam ad tollendas in futurum controversias, ac querelas, non attenta videlicet lucusque condecenter dimidia partis Bonorum mobilium, in usum Seminarii vel pro Parochiis meliorandis seponendæ, perque sumptuosas nimium sepulturas, et alias expensas inutiles, ac ab extraneis et Domesticis in casu mortis Episcoporum plerumque factas hæreditatis expiationes, et distractiones, Confiniorum autem, ut piissimæ causæ, rarissimas in testamentis Prælatorum, pro concessa testandi facultate, reciproce quamvis debitas cum ordinatione legati cujusdam mentiones, omnino neglecti Diplomatis regii desuper emanati causa varie motas, quam in Fiscum quoque Regium de nociva tempore vacantis sedis Bonorum Episcopali Administratione sæpius ingeminatas lamentationes posthac sedulo præcavendas, in prærecensito similibusque

subsecuturis casibus hanc passim normam observari debere, quatenus in obsignatione et inventatione Bonorum cujusvis Praelati vita functi mobilium, ex Capitulo deputandi, penes adjungendos semper iisdem secundo loco Cameraticos, sint primarii : viceque versa Camerae seu Fisco nostro Regio, in administrandis Bonis illis Episcopalibus, una Capitularis quoque persona adhibeatur, et in reliquo suum cuique de merito Jure tribuendum. Si quid vero caeteroquin ejusdem Diplomatis regii continentis, in contrarium, ab una vel altera Parte, moliminis aut difficultatum eveniret, quod inter easdem modis suavioribus et amicabile compositione, quæ primitus semper tentanda, sopiri vel complanari nequiverit, id ab utrinque per vias ordinarias, ex parte nempe Camerae nostrae Scepusiensis Hungaricae Poseniensi : per Capitulum autem Archi Episcopo Strigoniensi tanquam Metropolitano : nec his vero differentias easdem componere valentibus Aulicae Camerae nostrae, et Cancellariae Hungariae Aulicae, ad ulteriorem discussionem, ac tandem amicali nullatenus succedente, cum omni circumstantia Rerum Majestati nostrae pro finali decisione condignoque remedio adhibendo, quam humillime repraesentandum esse ; prout idipsum antelatae Cancellariae nostrae Hungaricae Aulicae pro notitia suique directione, nec non hac eadem benigna resolutione nostra, regni nostri Hungaricae Clero insinuanda juxta tenorem annexae copiae Decretaliter etiam intimatum exstitit.

Vobis idcirco clementissime demandantes, ut huic determinationi nostrae per omnia vosmet accomodare, praemissoque in negotio, ulteriorem in Camera nostra Scepusiensi quamprimum ordinem instituere debeatis, quo si quidpiam Administratio Cassoviensis de praementionatis Episcopi quondam Agriensis Bonis mobilibus, Jure sibi non competente occupasset et distraxisset, ad massam Haereditatis in natura seu congruo pretio, quantocius restituat, et in omnibus praedecaratæ Benignae voluntati nostrae se prompte semper, et obsequentissime conformare non intermittat. Caeterum gratia nostra Cæs. Regia vobis jugiter propensi manentes. Viennæ 29-na Xbris 1675.

**Királyi rendelvény a főpapok végrendelkezése és a
hagyatékok mikinti elintézése tárgyában.**

Leopoldus, divina favente Clementia Electus Romanorum Imperator, semper Augustus etc.

Reverende, Spectabiles ac Magnifici et Egregii Fideles nobis dilecti. Haud ita pridem iteratis, sollicitis suis et querulis instantiis, demisse nobis supplicavit fidelis noster Hungariæ Clerus, ut tum Diploma regium, Divi quondam Ferdinandi secundi, gloriosæ memoriæ, Imperatoris et Hungariæ Regis, Prælati hungarici, super testandi facultate, de bonis ipsorum mobilibus, certa ratione præscripta, concessum, sine quavis Eiusdem immutatione, seu novatione (quæ nempe per nostram Cæsareo Regiam Resolutionem, in adiungendo Personis Capitularibus, sive Conventualibus, in casu mortis Prælatorum, pro Bonis eiusmodi consignandis, inventandis et conservandis, Homine Cameratico, sub die vigesima nona Mensis Decembris, Anni Millesimi, sexcentissimi, septuagesimi quinti, eatenus emanatam, non absque præjudicio Status Ecclesiastici, derogatorie facta fuisse dignosceretur) in antiquo corroborato vigore suo, per omnia relinquere. Cum etiam Ferdinandi Tertii pariter Imperatoris, et Apostolici Hungariæ regis, Domini Parentis utpote Nostri, pientissimæ reminiscentiæ, desideratissimi, summam annuorum sex millium florenorum, ex hujus Hungariæ Camerae Nostræ Proventibus, pro sublevandis Parochorum pauperum, in hoc nostro Hungariæ regno necessitatibus ordinatorum foundationem (non obstante præscita Conventione Posoniensi, die vigesima prima Januarii, Anno proxime præterito, desuper interposita, subsequæque benigna nostra confirmatione) juxta tenorem et seriem expressam literarum fundationalium effectui suo debito, convenienter emancipari, nec aliter in posterum eandem summam, ullatenus dispensari facere, clementissime dignaremur; quibus ambabus instantiis, maturo Consilio noviter, cum interventu moderni quoque Archi-Episcopi Strigoniensis, nostrique Cellarii Hungarici Aulici, exacte perpensis et ruminatis (cum

et hæc prævia fuerit benigna mens et intentio nostra, vigorem præfati Diplomatis, in minimo non infringendi, quin potius per adjunctionem Cameratici Capitularibus, et vice versa, Capitularis in Administratione Bonorum immobilium Camerali Personæ, tanto magis et firmitus stabiliendi) superinde clementer resolvimus, ut, adjunctione ejusmodi ab utrinque sublata, posthac stetur simpliciter expressis continentis suprafati Diplomatis regii, et Eidem in omnibus Articulis, Punctis suis, et Clausulis, omnimoda semper et integralis satisfactio impendatur, sintque Capitulares et Conventuales, ac inter Eos, nomine regio deputandus, eveniente Prælati morte, obligati super relictis Mobilibus distinctum Inventarium fideliter et illico conficere, cumque Testamento defuncti, si quod conditum fuerit, et relatione peracti sui muneris, mentionato Archi-Episcopo Strigoniensi, vel sede vacante in spiritualibus Metropolitani, pro tempore vices suppleturo, quantocius transmittere, qui cum Hungarica Camera nostra, teneatur id ipsum Inventarium, et Testamentariam dispositionem, commemoratamque relationem communicare, et si quæ fors dispositio secundum Diploma regium, præsertim ratione Confiniorum non adæquate facta fuisse comperiretur, communibus Votis et mutuo consensu, quod æquum Eidem Archi-Episcopo, seu vices Agenti, et Cameræ videbitur, constituere; singulariter autem et serio sub gravi indignatione nostra tenore Præsentium inhibemus, omnibus et singulis Cameraticis, ne sub ullo prætextu, in Bona Defunctorum Ecclesiasticorum mobilia involare, aut sibi quidquam exinde præsumant et ausint appropriare.

Quantum porro præmemoratam foundationem Ferdinandeam, in hac causa, de condigno considerantes, crescente per Dei gratiam, in dies, in hoc Apostolico regno nostro, Fidelium Catholicorum numero, necessitatem etiam Ecclesiæ Pastorum accrescere, quo magis illorum egestati, pro cultu divino promovendo, nec non animarum maiori salute subveniatur, eatenus quoque Benignissime declaramus, destinatos hunc in finem et fundatos sex mille florenos per æquas partes, angariatim, ex dictæ nostræ Cameræ Proventibus, a modo imposterum, quotannis, non in alium ullum, quam juxta

mentem piæ foundationis, piissimi quondam Genitoris nostri, duntaxat in similibus egentium Parochorum usum, absque omni defectu et integre, sæpediti Archi-Episcopi Strigoniensis manibus ad distribuendum assignari debere; super erogatis autem, et dispensatis eiusmodi sex mille florenis, ex serie quoque foundationis maneat et sit obstrictus Idem Archi-Episcopus Strigoniensis et successores, Provinciales, seu nationali Synodo, sufficientes rationes: et Cameram nostram Hungaricam eatenus pro notitia pariter reddere certiore; mandantes idcirco et serio præcipientes, vobis præsentibus et futuris Camerae Nostræ Hungariæ Præfecto et Consiliariis, Cameraeque Nostræ Scepusiensi, ut secundum contenta præmentionati diplomatis, totiesfatos regni Nostri Hungariæ Prælatos Eorumque Capitula et Conventus in eo clare præscripta testandi, Mobiliaque defunctorum Prælatorum relicta curandi et disponendi potestate, modalitate, et ordinatione, quiete semper et pacifice frui, potiri, gaudereque sinant ac permittant, et quodam defectu fors interveniente, cum Archi-Episcopo Strigoniensi, revisis, ut ante dictum est, defuncti Prælati testamentariæ dispositionis et Inventarii Instrumentis, nec non etiam Exmissorum Deputatorum Capitularium relatione, negotium illud, ex æquo complanent, prædeclaratam vero Quotam fundationalem, constituto tempore, non expectato alio Decreto, in paratis, et infallibiliter, præmemorato methodo, per partes, quavis Angaria sæpéfata Archi-Episcopo Strigoniensi, ex ordinariis Proventibus nostris regiis, sine Difficultate, vel remora, realiter et omnimode persolvere sint obligati; Benignam et seriam in utroque præmissorum mentem nostram et voluntatem executuri. Cæterum gratia nostra Cæsarea et regia vobis iugiter propensi manemus. Dabantur in Civitate Nostra Vienna, die trigesima Mensis Julii, Anno Millesimo, sexcentesimo, septuagesimo, septimo, regnorum nostrorum romani vigesimo, hungarici vigesimo tertio, Bohemici vero vigesimo primo. — C. Ludovicus Comes de Sinsendorff mp. Ad mandatum Electi Dni Imperatoris proprium. J. Gabriel l. B. a Gelbisz mp. Jac. Theod. Mayer mp.

Conventio Kollonicsiana.

Sacratissimæ Casareæ Regiæque Majestatis Nomine Eminentissimo Domino Leopoldo Sacræ Romanæ Ecclesiæ Card. a Kollonicz gratiose significandum.

Meminerit haud dubie Eminentia vestra, quidnam in congressu 5-ta Decembris elapsi anni 1707 sub Præsidio eiusdem inter Vrabilem Clerum Regni Hungariæ, et Cameram hanc Casaream Regio-Aulicam præsentibus ex parte cleri ac I. Cancellariæ regio-aulicæ Illmo ac Rendmo Dno Ladislao Mattyasovszky Eppo Nitriensi, ac Regni Cancellario, Rendmo Dno Augustino Benkovics Eppo Vardiensi, Illmo ac Rendmo Dno Emerico Csáky Episcopo Noviensi, Spectabilibus Magnificis ac Perill. Dno Francisco Klobussiczky L. Barone de Zetény I. Cottus de Zaránd Supremo Comite, nec non Personalis Præsentiae Regiæ in Judiciis Locumtenente, Domino Barone Hoffmann, Domino Barone Mednyánszky, Domino Patatich præfatæ I. Cancellariæ Consiliariis, ac ex parte Camerae Aulicæ Casareæ Regiæ eiusdem Consiliario et Referendario Intimo hic subscripto, celebrato, occasione Gravaminum motorum a Reverendissimo Dno Stephano Telekessy Episcopo Agriensi, tam circa contraventionem Resolutionis ratificatoriæ 14-ta Augusti 1694. super restitutionem Bonorum ad Episcopatum Agriensem pertinentium emanatæ, ac a suo antecessore in Episcopatu Domino Episcopo Georgio Fényesy piæ recordationis obtentæ, quam ratione bonorum mobilium, et fructuum tempore mortis præfati dni episcopi antecessoris sui exstantium, uti et medio tempore vacantiae perceptorum a fisco regio apprehensorum, et prætensorem ad stabiliendam in hisce casibus, eveniente scilicet morte alicuius ecclesiastici, non tantum quoad formalitates in obligatione hæreditatis conficiendo Inventario, ac administratione bonorum sede vacante, sed etiam quoad quantum pro confiniis et fortalitiis iuxta tenorem, et mentem diplomatis

a piissimo imperatore et rege Ferdinando Secundo gloriosissimæ reminiscentiæ pro venerabili, clero Hungariæ adhuc anno 1625. die 11-ma mensis Decembris, ratione concessæ de bonis mobilibus testandi facultatis emanatæ, applicandam certam regulam et normam firmam, ad tollenda in eiusdem casibus hucusque, inter sæpefatum venerabilem clerum et fiscum regium obinde in summum utriusque præiudicium exorta sumptuosa Litigia, Controversias et Quærelas, nec non præcavendas occasiones et sub velamine eorundem sæpe non parvo religionis nostræ scandalo practicatas hæreditatum expilationes ac distractiones omni ex parte proficuum, et omnino necessarium fore visum fuerat, nimirum :

Primo. Ut quoad obsignationem bonorum, et facultatum omnium etiam allodialium a quovis prælato vita functo relictorum immediate et omni mora seclusa post Casum mortis a duobus capitularibus, et uno officiali cameratico cuiuscunque gradus, aut officii in illo loco existente omnia bona mobilia quovis nomine vocitata, maxime vero litteralia documenta, exceptis tamen utensilibus communibus, uti iam prius per benignam resolutionem declaratoriam diplomatæ die 29-na Decembris 1675. emanatam sancitum est, et super quæ a quovis eppo et capitulo inventaria authentica servanda forent, in loco quantum fieri potest tuto fideliter reponantur, ac trium antedictorum sigillis obsignentur, si autem illo in loco Cameraticus nullus adesset — personæ capitulares interea soli obsignent, et ab iisdem casus mortis viciniore cameratico quantumcunque per cursorem, aut tabellarium proprium intimetur, quod et cameraticus viceversa præstabit, si ipso præsentem capitularis abesse contingeret. Ex post :

Secundo. Super mobilia hæc obsignata (aviticis, in quæ cognati succedunt et foundationibus, quæ beneficio annexa manent, seclusis) pariter a prædictis duobus capitularibus cum deputato eum in finem a camera regia aut pro diversitate locorum ab administrationibus cameralibus homine regio, seu commissario simul plenum bene ordinatum, ac legitimum sigillorum et manus appositione roboratum conficiatur inventarium cum annexa taxatione, seu æstimatione rerum singularum iusta et æqua : tale inventarium unus capitularium

cum testamento defuncti domino ordinario, alter metropolitano, cameraticus vero suæ Instantiæ conservandum tradat. Si vero bona sint immobilia, sive hæreditaria, sive æquisita nullo consensu regio pro ulteriori dispositione firmata, ex quo soli fisco regio, qua legitimo successori cedere deberent, capitulares nullam in iisdem iurisdictionem exercere aut super iisdem aliquod inventarium, seu conscriptionem formare possent, hoc iure ex præmissis solum cameraticis competente.

Tertio. Executio testamenti, si quod adest, aut si nulum adesset bonorum ordinis sic dicto in inventario conscriptorum et taxatorum distributio, ab iis, quos defuncti Ordinarius et metropolitani ac ex parte sua fiscus constituerit, quam primum ne mora temporis res vel distrahantur, vel deteriorerentur, modo fiat sequenti; ut omnium, primo expensæ funebrales pro viribus facultatum, et cuiusvis gradus competentia insummendæ, nec non stipendiati servitores ut et creditores solvantur. Ubi tamen attendendum, quod si aliqua debita in præiudiciuin ecclesiæ, aut seminarii, de quo inferius mentio erit, a defuncto essent contracta, ea uti hisce expresse prohibita pro irritis habeantur, adeoque nulla ratione solvantur. Dein libri omnes, uti et manuscripta capitulo, si ejus membrum defunctus fuerit, aut beneficio, quod habuit, ad augendam, vel erigendam aut instruendam bibliothecam cedant; indumenta vero sacerdotalia, vasa sacra, et altarium ornamenta, tanquam res Deo iam sacratæ ecclesiæ obveniant, prouti utensilia domestica, scilicet mensæ et culinæ, cellarii que suppellex, sedilia, lecti, tapetes successori relinquenda, in quem finem non tantum liceret ecclesiasticis quoddam eiusmodi domesticæ suppellectilis inventarium conficere, quæ de successore ad successorem venire quis desideret, sed etiam utile, imo necessarium foret, bene ordinatum urbarium, seu omnium iurium, possessionum, fructuum beneficii regestum pro directione successorum conscribere.

Quarto. Ut quod deducto sic ære alieno in rem episcopatus aut prælaturæ eiusdemque ecclesiæ verso, nec non distributis supradictis superfuerit, id in tres partes æquales dividatur, e quibus unius partis præelectio fiat in emolumentum ecclesiæ, id est in usum erigendi vel augendi clericorum

seminarii, aut ecclesiarum meliorationem; ac parochiarum restaurationem, quo defunctus designaverit, secunda tertialitas obveniat fisco regio Hungariae praesidiis, et fortalitiis, vel conservandis, vel instaurandis impendenda. Et de 3-ia pro libitu, et arbitrio suo quisque ecclesiasticorum disponere possit, sive pro refrigerio animae in pia legata, sive pro Cognatis, aliisve: aut si praelatus ab intestato decederet in hanc tertiam partem ii cognati succedant, quivi legum patriarum ab intestato morientibus succedere deberent; si vero talium cognatorum nullus superesset, eo in casu haec tertialitas tanquam a defuncto indisposita relicta, ex media parte fisco, et alia ex parte ecclesiae dividatur.

Quinto. Bonorum ecclesiasticorum seu ad foundationem ecclesiasticam spectantium administratio sit penes duos iuxta benignissimam mentem suae maiestatis caesareo regiae anno 1675. die 29-na Decembris explanatam, nempe ecclesiasticum unum et fiscalem alterum, illum defuncti ordinarius, hunc camera constituent, qui mutua potestate administrabunt omnia, et eo maxime reflectent, ne bona desolentur, aut eorum proventus minuantur, aut quae ad bonam oeconomiam exercendam spectant, negligantur, ob quam diligentiam competentem remunerationem in fine administrationis accipient.

Sexto. Proventus et fructus omnes durante hac beneficii vacantis administratione collecti, aut pro hoc tempore colligendi usque ad Installationem successoris (si beneficium ultra quadrantem anni vacare contingat) biffarie dividantur, una parte fisco, altera ecclesiae remanente.

Septimo. Quod si vero aliquis cuiuscunque conditionis ille fuerit, a praespecificatis bonis ex haereditate defunctorum ecclesiasticorum, aut etiam fructibus medio tempore vacantiae perceptis, quidquam auferre aut celare vel quacunque ratione ecclesiam, et fiscum eatenus damnificare auderet, condigna legum poena rigorose puniatur; quae omnia et singula suae Maiestatis caesareae regiaeque per delegatam in Hungariis commissionem ministerialem demississime relata ab eademque in omnibus, et per omnia clementissime sunt approbata et ratificata, ac obinde eminentiae Vestrae eum in finem insinu-

antur, ut sancitam desuper hanc benignissimam suæ Maies-
tatis declarationem ac resolutionem finalem sæpefato vene-
rabili regni Hungariæ clero debite notificare, ac pro regula
et norma in futurum in hisce casibus inalterabiliter obser-
vandam intimare non gravetur, cui de cætero. Viennæ die
15-ta Junii 1703. (L. S.)

**A Kollonicsféle egyezmény törvénybe iktatására vonat-
kozó 1715 : 16. t. cz.**

De libera testandi facultate Dominorum Prælatorum.

De venerabilis status Prælatorum, generaliter sub
sacra regni Ungariæ Corona existentium et comprehensorum
(quo nomine ii dumtaxat, qui ex regia collatione actualia et
provisa beneficia obtinent, intelliguntur) respectu bonorum
et rerum mobilium, per eosdem acquisitorum, hactenus ex
parte Fisci Regii in controversiam sumpta testandi facul-
tate, ut tandem certa et immutabilis modalitas statui possit :
sacra cæsareo Regia majestas benigne annuit.

§. 1. Quatenus super Ferdinandæi Diplomatis per vene-
rabilem Clerum eatenus obtenti, et per divum Leopoldum
Romanorum Imperatorem et Ungariæ Regem confirmati, ac
utroque tenore insertæ clausulæ Dominos Prælatos testa-
turos ad confiniorum subsidium obligantis intellectu; alias per
subsecutam cum eminentissimo ac reverendissimo quondam
Leopoldo sanctæ romanæ ecclesiæ Cardinale a Kollonicz
qua Archiepiscopo Strigoniensi et Primate Regni Ungariæ
nomine totius Cleri conventionem, sufficienter explanato, sed
per venerabilem Clerum exposit in dubium vocato, cæpta
continuetur et determinetur Commissio.

§. 2. Interea vero vel eidem Cardinalitiæ Conventioni ad
instantiam mentionati Cleri per suam Majestatem sacratis-
simam benigne confirmandæ standum, vel pro Consensu
Regio super libera disponendi facultate recurrendum.

§. 3. Quo casu Diploma etiam Ferdinandæum et præattactam obligatoriam clausulam, si quid ambiguitatis eidem subesset, ipsamet Regia Majestas (cui videlicet ejusdem interpretatio unice competit) benigne explanabit.

§. 4. Respectu vero Bonorum sæcularium, quæ titulo inscriptionis vel pignoris ecclesiasticæ vel Religiosæ personæ aut communitates, præsertim cum evictione Fiscii Regii ac etiam privatorum penes literas inpignorationales justas nihilominus et legitimas condiciones hactenus possederunt, conclusum est: ut eadem ecclesiasticæ vel Religiosæ personæ aut Communitates, siquidem in continuo ejusmodi emptionis usu præfuissent, in possessione hujusmodi bonorum usque ad eorundem per sæculares fiendam relationem pro hac vice conserventur.

§. 5. Amodo vero deinceps artic. 17 : 1647 tamquam hic loci renovatus observetur exactius, nisi Sacra regia Majestas in specialibus casibus (salvis tamen juribus alienis) eatenus dispensaret.

40
E. 9. 1788.

A püspökségi javadalom átadása és a jövedelmek mikénti felosztására vonatkozó 1788-ik évi jun. 8-i rendelet.

Auf den Bericht, welchen die kön. hung. Statthaltereien in Betreff der Übergabe der Renten und Güterverwaltung an die letztthin neu ernannte Bischöfe, dann wegen künftiger Bestimmung des Fundi instructi unterm 11. des letzt abgewichenen Wintermonates Nro. $\frac{5788}{38311}$ hieher erstattet hat, wird Ihr nebst Rücksendung der Akten erwiedert; Seine Majestät hätten allergnädigst entschlossen, dass:

1. In Ansehung des mit den bischöflichen Renten bei ihrer Übergabe, oder Übernahme zu machenden Abschnitts der Allodial-Neuntel und Zehnd-Fechsungen ein gleiches, wie mit den übrigen Einkünften beobachtet werde, und solche nach dem Verhältnisse des zeitlichen Besitzes zwischen den Bischöfen und den Religionsfond zu theilen sein;

wesswegen die Bischöfe nebst jenem, was ihnen pro Fundo instructo bestimmt ist, auch von den Körnern, Heu, Stroh und Weinfachsung den auf die Zeit ihres Besitzes ausfallenden Theil zu überkommen haben, welche Berechnungs- und Vertheilungs-Art der Renten bereits auch bei dem Cardinal-Erbischofen Migazzy vorgeschrieben wurde.

2. Den Fundum instructum betreffend: wenn der für die Rechnung der ernannten Bischöfe ausfallende Antheil der Körner, Heu, Stroh und Weinfachsung noch in Natura vorhanden ist, hätten die Bischöfe selben in Natura zu empfangen, widrigenfalls aber wäre Ihnen Bischöfen jenes, was von Antheil in Natura nicht mehr vorhanden ist, nach dem Mittel des in der Gegend der bischöflichen Güter bestehenden Kaufpreises in Baarem zu vergüten; bei dem Getreide, Heu und Stroh komme jedoch immer die Ausnahme zu machen, dass, wenn solches zu anderen Staatserfordernissen (wie dermalen) nothwendig sein sollte, den Bischöfen davon in Natura nicht mehr, als was zur Bedeckung ihrer häuslichen, Anbau- und Deputat-Bedürfniss, bis zur künftigen Ernte erforderlich ist, erfolgt, das übrige hingegen für die Staatserforderniss zurückbehalten, und in Baarem nach dem kurrenten verpflegsämtlichen Ankaufspreis von dem Religionsfond gut gemacht werde.

3. Wäre der Fundus Major, oder Nobilior gemäss ihrem Einrathen nach der Kollonicsi'schen convention de successore in successorem zu übergeben, bei allen in Hinkunft erledigt werdenden geistlichen Pfründen die Pferde nebst den Wägen der Massa zu überlassen, und nach Verlauf zweier Monate, wenn binnen dieser Zeitfrist kein Nachfolger des abgelebten Bischofs ernennet, oder die erledigte Pfründe nicht vergeben würde, öffentlich zu versteigern, dagegen dafür aus dem Massalfond der Normalpreis pro fundo instructo zurückbehalten; welches eben auch bei dem übrigen Vieh beobachtet werden solle; nur müssen die in dem Fundo instructo angewiesenen Naturalien sammt dem Silbergeschmeide immer in Natura, in so weit solche vorhanden sind, oder deren Preis übernommen würde, dem nachfolgenden Bischof ausgefolgt werden.

4. Die innere Einrichtung der Residenz belingend : So könne einem jedweden Bischof allerdings gestattet werden, die alte und etwa schon abgenützte, ihm nicht anständige Einrichtung mit einer neuen zu vertauschen, jedoch muss die neu angeschaffte der vorhinigen in der Zahl, Gattung, hauptsächlich aber in dem Werthe ganz gleich kommen, wo nicht übersteigen.

Über die bei der Übergabe der Güter der letztthin verlienen Bisthümern insbesondere vorgefallene Umstände aber geruheten Seine Majestät allerhöchst zu verordnen, und zwar :

In Ansehung des Waitzner Bisthums, dass dem Cardinalen Migazzy erlaubt werde, die sub ://// in der 2-ten Collone angesetzte Meublen nach dem von Ihr Landesstelle beschehenen Einrathen mitzunehmen, und derselbe bloss zur Übergabe einer solchen Anzahl Fässer in der nämlichen Qualität zu verhalten sein, die Er bei dem Antritt des Bisthums Waitzen übernommen hat, und die vermög der königlichen Consensualen pro fundo instructo bestimmt worden sind.

Dem neu ernannten Kalocsaer Erzbischof Grafen Kollonics sei die Befugniss einzugestehen, von den auf seine eigene Kosten in der bischöflichen Wohnung zu Grosswardein eingeschafften, nicht nagelfesten kostbaren Einrichtungsstücken, wie Uhren, Spiegel, Lustern und dergleichen, so nicht zur inneren nothwendigen Einrichtung gehören, mit sich nach Kalocsa zu übertragen. Übrigens haben nach ihrem Antrage der Fundus instructus der nämliche in all anderen zu verbleiben, wie solcher im Jahre 1778 Ihm Grafen v. Kollonics, als derselbe das Grosswardeiner Bisthum antrat, übergeben worden ist.

Der nunmehrige Fürst und Erzbischof zu Görz, als ernannt gewester Zipser Bischof Freiherr v. Brigido habe bis zu dem Tage, als Er zum Genuss der erzbischöflichen Laibacher Einkünfte gelangt (welches man ihr Statthalterei nächstens bekannt machen wird), die bischöflichen Zipser Einkünfte zu geniessen, und hat sich auch bis dahin der jüngstthin ernannte Bischof in der Zips Graf v. Révay noch mit seinen Neutraer Propstei-Einkünften zu begnügen ; im

übrigen werde das Einrathen, welches Sie königl. hungar. Statthalterei wegen der Anschaffung des Fundi instructi für das Zipser Bisthum auf Kosten des Religionsfondes erstattet hat, mit dem Beisatze genehmiget, dass bei dem in der Frage begriffenen Zipser Bisthum all jenes eben beobachtet werde, was im allgemeinen in Anbetracht des Fundi instructi mittelst dieser Verordnung festgesetzt, und auch dem Zipser Bischof der zu seinem häuslichen Bedarf, Anbau und Deputaten, erforderliche Körner-Antheil gleichfalls in Natura abgereicht werde.

Endlich dem letzt ernannten Agramer Bischof wäre bei Gelegenheit der Übergabe des dermaligen Fundi instructi zu erklären, dass, um auch bei diesem Bisthum den Fundum Instructum auf einen bestimmten Fuss zu setzen, und all die Anstände zu beheben, welche sich diessfalls sowohl bei Erledigung, als Vergebung des Bisthums, besonders in Bezug auf die ohnedem (wie sie königl. ung. Statthalterei bemerkt) meistens nur willkürlich durch den conscribirenden Beamten zu beschreibenden übliche Schätzung der Fahrnisse ergeben; Ihm der ganze sub Nro. 11mo enthaltene, nach dem abgelebten Bischof Gályuf vorgefundene Fundus Instructus, so wie solcher ist, überlassen, dabei aber ausdrücklich bedungen werde, dass nach dem dabei manche Sachen und Geräthschaften überflüssig, andere nothwendige hingegen abgängig sind, Er Bischof mit seinem Ableben dafür den von Ihr Landesstelle sub Nro. 10 vorgeschlagenen Fundum Instructum seinem Nachfolger in dem Werthe hinterlassen, was Ihm anjetzo übergeben wird.

In allen übrigen wird ihr Einrathen, und die bereits getroffenen Verfügungen genehmiget.

Wien, den 8-ten Jänner 1788.

Karl Graf Pálffy m. p. Franz Graf Eszterházy m. p.
Franz Horváth m. p.

Kivül 12503. ⁴⁰ _{E. 9.} Wien, aus der allerh. k. h. siebenb. Hofkanzlei. An die königl. hung. Statthalterei Ofen. Ex off.

$\frac{1464}{191}$ sz.

A jövedelmek felosztására vonatkozó magyarázó rendelet 1788. máj. 29-ről.

Die königl. hung. Statthalterei macht die Anzeige zu Folge des unterm 8-ten Jänner l. J. Nro. 4° an Sie erlassenen Hofdekretes in Betreff der Übergabe der Renten und Güterverwaltung an die neu ernannten Bischöfe, dann wegen künftiger Bestimmung des Fundi Instructi die betreffenden Administratorate nach den vorgeschriebenen Directiv-Regeln befehlet, und hiernach die Übergaben eingeleitet zu haben.

Im gegenwärtigen Falle habe zwar der Rentenabschnitt ohne Anstand nach dem 1-ten Absatz des oberwähnten Hofdekretes veranlasst werden können, weil die Übergabe gerade auf das Ende des Jahres, wo alle Gefälle bereits eingegangen sind und derer Erträgniss ganz leicht zu erörtern war, eingefallen ist. Allein in künftigen Fällen, wenn dergleichen Pfründen in solchen Zeitpunkten vergeben würden, wo die Allodialneuntl und Zehndfechungen noch nicht eingebracht worden, dürften mehrere Schwierigkeiten dabei eintreten. Da, wenn z. B. ein Bischof zu Ende May installirt, und in den Besitz der Güter eingesetzt wird, wo weder die Heufechung, noch die Frühernte und Weinlöse vorbei, folglich noch unbekannt ist, was die sämtlichen bischöfl. Renten für die Intercalarzeit desselben Jahres betragen, der Bischof, da ihm die Einhebung der meisten Gefällen treffen würde, mit Ende des Jahres alle eingehobenen Renten verlässlich ausweisen müsste, und den dem Religionsfond gebührenden Antheil bestimmen zu können, und auch in diesem Falle die Rechnungszensur noch immer nothwendig zu sein scheint, die nämlichen Umstände auch im entgegengesetzten Falle, wenn ein Bisthum zu einer solchen Zeit erledigt wird, und der Religionsfond in dem Besitz der Güter eintritt, vorkommen, also, dass die Masse des Verstorbenen so lang nicht berichtigt werden kann, bis mit Ende des Jahres der ihr von den bischöflichen Renten gebührende Antheil bekannt wird.

Diesen Umständen, und den damit verbundenen weitläufigen Geschäften Umtriebe vorzubeugen, schlägt die k. h. Statthalterei vor, dass hauptsächlich bei Vergebung der Bisthümer die Gütererträge bei den zu machenden Renten-Abschnitten nach den Fassionen in Anschlag zu bringen, und hiernach die Abtheilung der Gebühren zwischen den Bischöfen und dem Religionsfond vorzunehmen wäre.

Dieser im Anschlusse wieder zurückfolgende Bericht wurde unterm 5. Empfang 12. Hornung d. J. Nro. $\frac{1464}{191}$ dieser k. k. Stift- und städtisch. Hofbuchhaltung mit dem Auftrage zugestellt, sich zu äussern, ob die Abrechnung zwischen dem Religionsfond und den künftig zu benennenden Bischöfen oder mit den Erben der in Hinkunft ablebenden Bischöfen leichter auf die von der Landesstelle vorgeschlagene Art oder aber dergestalt geschehen könnte, dass, wenn ein Bischof stirbt, die auf den bischöflichen Gütern bestellte Wirthschafts-Beamte die Verwaltung derselben bis Ende des Militärjahres fortführen sollen; die Rechnungen des letzten Jahres Kameral. aufgenommen, und dann der Divident für die bischöfliche Verlassenschaftsmasse, und den Religionsfond erhoben und vertheilt, im Falle aber ein Bischof unter dem Jahre benannt wird, die Güter bis Ende des Jahres unter der Kameralverwaltung belassen, sonach das dem Bischof zufallende Quantum der Einkünfte erhoben, und hindangezahlt, oder in Natura verabfolgt, die Verwaltung der Güter hingegen mit 1. November des drauffolgenden Militärjahres demselben überantwortet werde.

Wenn ein Bischof stirbt, und der Religionsfond in den Genuss der Intercalareinkünften eintritt, so wie wann ein neuer Bischof ernannt und installiert wird, kommt es hauptsächlich darauf an, den Antheil genau zu erheben, und zu bestimmen, welcher den Erben des abgelebten Bischofs, dem Religionsfonde, oder dem neu zu ernennenden Bischofe von den Einkünften desjenigen Jahres, in welchem das Bisthum erlediget, oder wieder besetzt worden ist, rechtmässig gebühret.

Dieses kann auf die von der k. h. Statthalterei vorgeschlagenen Art nicht bewirkt werden, weil die Erträgniss der Einkünfte nicht alle Jahre gleich ist, und die reelen Einkünfte

das in den Fassionen ausgewiesene Quantum öfters um ein namhaftes übersteigen, öfters auch dasselbe, besonders in Missjahren, nicht erreichen, also dass, wenn bei der Abrechnung die Fassionen zum Masstabe genommen werden würden, der eine oder der andere Theil allezeit nothwendig verkürzt werden müsste, und der Umstand, dass die Massa des Verstorbenen so lange nicht berichtet werden könne, bis nicht mit Ende des Jahres der ihr an den bischöfl. Renten auf die Zeit des Besizes gebührende Antheil bekannt ist, ist viel zu unwichtig, als dass man bei Vertheilung der Einkünfte entweder den Religionsfond oder die Masse des Bischofes an den rechtmässigen Antheil dieser Renten unvermeidlich sollte beeinträchtigen lassen.

Der Vorschlag der k. h. Statthalterei kann daher nicht wohl angenommen werden, und derselbe wäre vielmehr zu bedeuten, dass es auch in künftigen Fällen in Ansehung der Übernahme und Übergabe der Renten und Güterverwaltung für den Religionsfond und die neu zu ernennenden Bischöfe bei der durch das Hofdekret vom 8-ten Jänner d. J. Nro. $\frac{40}{9}$ ergangenen Verordnung sein Verbleiben haben, und dabei nach der oben angeführten, an diese k. k. Stiftungen- und städtischen Hofbuchhaltung sub Nro. $\frac{1464}{191}$ dieses Jahres erlassenen Dekretationen enthaltenen ausführlichen Vorschrift, da nur allein auf diese Art eine verlässliche und in der Billigkeit gegründete Abrechnung zu Stand gebracht werden kann, fürgegangen werden soll.

Wien, den 25. May 1788.

Vidi von (olvashatlan név). Franz Edler v. Heufeld m. p.,
k. Rath. Alexander v. Peritzhof m. p., k. Rath.

A jövedelemnek felosztására vonatkozó számvevőségi vélemény 1788. évből.

Die Stiftungen- und städtische Hof-Buchhaltung äussert sich erga Nro. $\frac{1494}{191}$ d. J. über die Anzeige der Statthalterei, dass sie in Betreff der Übergabe der Renten und Güter-Verwaltung an die neu ernannten Bischöfe, dann wegen künfti-

ger Bestimmung des Fundi instructi die betreffende Administratorate nach den vorgeschriebenen Directiv-Regeln belehret, und hiernach die Übergaben eingeleitet habe, und um Anständen, dann dem damit verbundenen weitläufigen Geschäftenumtrieb vorzubeugen, hauptsächlich bei Vergebung der Bisthümer die Güter-Erträgniss bei dem zu machenden Renten-Abschnitt nach den Fassionen in Anschlag zu bringen, und hiernach die Abtheilung der Gebühren zwischen dem Bischof und dem Religionsfond vorzunehmen wäre, dahin: dass, weil die Erträgniss der Einkünfte nicht alle Jahr gleich ist, und die reelen Einkünfte das in den Fassionen ausgewiesene Quantum öfters um ein namhaftes übersteigen, öfters auch dasselbe besonders in Missjahren nicht erreichen, also dass, wenn bei der Abrechnung die Fassionen zum Massstabe genommen werden würden, der eine oder der andere Theil allzeit nothwendig verkürzt werden müsste und der Anstand, dass die Massa Verstorbenen so lang nicht berichtet werden könne, bis nicht Ende des Jahres der ihr an den bischöflichen Renten auf die Zeit des Besizes gebührende Antheil bekannt ist, viel zu unrichtig ist, als dass bei Vertheilung der Einkünfte entweder den Religionsfond oder die Massa des Bischofs an den rechtmässigen Antheil dieser Renten unvermeidlich sollte beeinträchtigt werden, der Vorschlag der Statthalterey nicht angenommen werden könne, und derselben zu bedeuten wäre, dass es auch in künftigen Fällen in Ansehung der Übernahme und Übergabe der Renten und Güter-Verwaltung für den Religionsfond und die neu zu ernennenden Bischöfe bei der durch das Hofdekret vom 8-ten Jänner d. J. Nro. $\frac{40}{9}$ ergangenen Verordnung sein Verbleiben haben, und dabei nach der in der Dekretazion sub Nro. $\frac{1464}{191}$ d. J. enthaltenen ausführlichen Vorschrift, dass, wenn ein Bischof stirbt, die auf den bischöflichen Gütern bestellten Wirthschaftsbeamte die Verwaltung derselben bis Ende des Militärjahres fortführen sollten, die Rechnungen des letzten Jahres kameral. aufgenommen, und dann der Divident für die bischöfliche Verlassenschaftsmasse und den Religionsfond erhoben und vertheilt, im Falle aber ein Bischof unter den Jahr benannt würde, die Güter bis zu Ende des Jahres unter der

Kameral-Verwaltung belassen, sonach das dem Bischof zufallende Quantum der Einkünfte erhoben, und hindangezahlt, oder in Natura verabfolgt; die Verwaltung der Güter hingegen mit 1-ten November des darauffolgenden Militärjahres demselben überwaltet werde; da nur allein auf diese Art eine verlässliche und in der Billigkeit gegründete Abrechnung zu Stand gebracht werden kann, fůrgegangen werden soll.

Relat. V. Nachdem die Stiftungs-Hofbuchhalterey mit der diesortigen ihr eröffneten Einleitungs-Vorschrift vollkommen einverstanden ist, so wird das gleichförmige an die königl. hung. Statthalterei in Beantwortung ihres Berichtes vom 15-ten Jänner d. J. Nro. $\frac{1464}{161}$ erlassen, und die nämliche Verordnung auch den Sieb. Gubernio zur Nachachtung mitgegeben. — Ins Exp. 9. Juni ab. $\frac{7609}{E. 908}$ — Hr. Hofrath v. Redl. 1788.

1788. junius 3. udv. rendelet a jövedelmek felosztásánál megtartandó időszámítás tekintetében.

$\frac{7609}{E. 908}$ 1788.

A.

Der königlich hungarischen Statthalterey.

Auf den Bericht vom 15-ten Jänner l. J. Nro. 2503. mitelst welchem die Anstände angezeigt wurden, die sich in Ansehung des Abschnittes und der Abtheilung der bischöflichen Renten zwischen dem Religionsfond und den Bischöfen ergeben, wird Ihr königlich hungarischen Statthalterei zur künftigen Richtschnur erwiedert, dass es auch in künftigen Fällen in Anbetracht der Übernahme und Übergabe der Renten und Güter-Verwaltung für den Religionsfond und die neu zu ernennende Bischöfe bei der durch das Hofdekret vom 8-ten Jänner l. J. Nro. $\frac{40}{9}$ ergangenen allerhöchsten Verordnung sein Verbleiben habe, und dabei nach der nachstehenden Vorschrift fůrzugehen sei; dass, im Falle ein Bischof stirbt, die auf dessen bischöflichen Gütern bestellte Wirthschaftsbeamten die Verwaltung der Güter bis Ende des Militärjahres fortzuführen haben, die Rechnungen hingegen des

letzten Jahres Cameraliter aufgenommen, und dann der Dividend für die bischöfliche Verlassenschafts-Masse und den Religionsfond, oder für den neu zu benennenden Bischof erhoben, und hirnach die Einkünfte vertheilt, falls aber der Religionsfond binnen des Jahres zu benennenden Bischof einen Theil der jährlichen Einkünfte abzutreten hätte, die Güter bis Ende des Jahres unter der Kameral-Verwaltung belassen, das sonach dem Bischof zuzufallende Quantum der Einkünfte erhoben, und hindangezahlt, oder in Natura verabfolgt, die Verwaltung der Güter aber erst mit dem 1-ten November des folgenden Militärjahres demselben überantwortet werde.

Wien, den 3-ten Juny 1788.

B.

Dem königlich Siebenbürg. Gubernio.

In Ansehung der Übernahme und Übergabe der Renten und Güter-Verwaltung für den Religionsfond und die neu zu ernennenden Bischöfe hat es in all künftigen Fällen bei den an die königlich-hungarische Statthalterey bereits erlassenen hiebeikommenden allerhöchsten Verordnung sein Verbleiben, und ist dabei nach der nachstehenden Vorschrift pünktlich nachzugehen; dass nämlich, im Falle ein Bischof stirbt etc. (bis zu Ende des Decrets an die Statth. überantwortet werde.) — Wien, den 3-ten Juny 1788. Polesay m. p. Exped. Pálffy m. p. Vid. Redly m. p. Normale in oecon. ecless. Illat. libro Normat. N9. Ex Nr. $\frac{40}{9}$ 1788. fiat copia decreti ad Cons. C. exmissis et acclavat.

Kivül : $\frac{7609}{E. 908}$ A et B 1788. Der Statthl., dem Sieb. Gubernio wird die Vorschrift mitgegeben, wie bei erledigten, und wieder neu besetzten Bisthümern der Abschnitt und die Abtheilung der bischöflichen Renten zwischen dem Religionsfond und den Bischöfen zu machen sei.

Videat k. k. Stiftungen Hofbuchhl. : ante expeditionem. — Vidit Stift. Hofbuchhl. 10. Juny 1788. — ddo. 3. Juny 1788. Ins Exp. 9. ddo. zurück, 11. Juny Eing. ins R. B. Den 10. Juny 1788. Salzmann m. p.

1788-ik évi szabályrendelet az egyházi javadalmak átvétele és átadása tárgyában.

Ex consilio 27. September 1788.

Sämmtlichen Administrationen und Administratoraten (mit Ausnahme des Fünfkirchner), dann der Buchhalterei.

Die Analge enthält die nach den neuesten von Hof herabgelangten Directiv-Regeln verfasste Instruction, nach welcher sich auf jeden Fall, wenn eine geistliche Pfründe vergeben oder erledigt wird, in Hinsicht auf die Übergabe oder Übernahme der sämmtlichen zu einer solchen Pfründe gehörigen Güter zu benehmen sei, ohne in jedem einzelnen Falle besondere Belehrungen geben zu müssen.

Instruction. Für sämmtliche Kameral-Administrationen und Administratoraten. Nach welcher selbe den künftig neu ernannten Bischöfen sämmtliche bewegliche und unbewegliche zu dem Bisthum gehörige Güter zu übergeben, und vice versa bei sich ergebenden Erledigungs-Fällen derlei geistlicher Pfründen die Übernahme derlei Güter zu vollziehen haben.

Nachdem die neu ernannt werdende Bischöfe in Folge allerhöchsten Collationalien bei dieser königl. Statthalterei gewöhnlichermassen installirt, und Kraft der höchsten Verordnung von dem nämlichen Tag in den wirklichen Besitz sämmtlicher zum Bisthum gehöriger Güter sammt dem Genuss der Gefällen gesetzt werden müssen, so wird der Administratorat, sobald ihm der Tag der Installation eines neu ernannten Bischofs von hieraus bekannt gemacht wird, obliegen, denselben an Ort und Stelle im Beisein des sämmtlichen Offlats und des Kapitels in die bischöfliche Residenz einzuführen, und die Übergabe der Güter auf folgende Art vorzunehmen:

1. Da die Beschreibung sämmtlicher unbeweglicher Güter mit den dazu gehörigen Nutzniessungen, und ihrem Fundo Instructo durch ein Kameral-Individuum in Gegenwart eines Capitular-Deputirten und des erforderlichen gerichtli-

chen Zeugnisses bei Gelegenheit der nach Erledigung des Bisthums für den Religionsfond bestehenden Übernahme bewirkt worden ist, so sind solche nach eben dieser Beschreibung sammt den unter der Kameral-Verwaltung errichteten neuen Gebäuden in ihrer vollen Integrität an den neuen Bischof zu übergeben. In Ansehen jener Gebäude, welche zu eben der Zeit im Bau stehen, und nicht in Accord gegeben sind, kömmt jedoch zu beobachten, dass den Handwerksleuten der schon in das Verdienen gebrachte Lohn aus den für den Religionsfond gezogenen Einkünften bezahlt, die weitere Fortsetzung eines solchen Gebäudes aber dem neu ernannten Bischof überlassen werden soll. — Bei jenen Gebäuden, welche überhaupt accordirt worden, und etwa schon in einen Theil hergestellt sind, — wird im Verhältniss von dem, was schon steht und was noch zu machen ist, die accordirte Summe zwischen dem Religionsfond und dem Bischof zu theilen, und der Betrag, in so weit er den Religionsfond betrifft, nach Abschlag der etwa geleisteten Vorschüssen dem Bischof mit der Verbindlichkeit, den Bau fortzusetzen, zu behändigen sein, so wie im Gegentheil der Bischof dasjenige, was der Religionsfond zu viel anticipirt hat, diesem zu ersetzen haben wird.

2. Zum Abschnitt aller sowohl fixen, als auch Industrial-Gefällen wird der Installationstag bestimmt und es haben Seine Majestät in Ansehung dieses mit den bischöflichen Renten bei ihrer Übergabe und Übernahme zu machenden Abschnittes für die Zukunft folgende Massregeln allergnädigst festzusetzen geruht, dass bei den Allodial-Neuntl und Zehend-Fechungen ein Gleiches, wie bei den übrigen Einkünften beobachtet, folglich erstere wie letztere nach dem Verhältniss des zeitlichen Besitzes zwischen dem Bischof und dem Religionsfond getheilt werden sollen, dahero der Bischof nebst jenem, was ihm pro fundo instructo bestimmt ist, auch von den Körnern, Heu, Stroh und Wein-Fechung den auf die Zeit seines zeitlichen Besitzes ausfallenden Theil zu überkommen hat. Diesem zu Folge muss von allen sowohl baaren, als Natural-Erträgnissen der bischöflichen Güter die von dem Tag der Installation bis zum letzten Oktober des nämlichen

Jahres zu berechnende Gebühr (da ohnedem in Folge einer anderweiten dem Administratorat unterm 21-ten Juni 1788 Nro. 24379 bekannt gemachten allerhöchsten Entschliessung diese Güter unter der Kameral-Verwaltung bis Ende des Militärjahres zu verbleiben haben) dem Bischof im Baarem und resp. Naturalien verabfolgt, hiebei jedoch auf die Vergütung des Samens und des pretii laboris für den Anbau der Bedacht genommen werde.

3. Die vorhandenen Effekten und Naturalien, als: Vieh, Früchten, Heu, Stroh, Weine, Baumaterialien und Brennholz sammt übrigen Producten, welche bei den Maierereien, Gebäuden und Zigel-Öfen, in den Waldungen oder anderwärtig in der Herrschaft vorfindig und unter der Kameral-Verwaltung erzeugt worden und zugewachsen sind, in so weit selbe nach Abschlag des dem Bischof pro rata temporalis possessorii gebührenden Antheils und über den dem Bischof zukommenden Fundus instructus erübrigen, bleiben ganz dem Religionsfond eigen, und sind, wenn selbe der Bischof um den Schätzungspreis nicht an sich bringen wollte, auf das nützlichste zu veräußern. Doch ist sich von dem Bischof vorzubehalten, dass derselbe bis zur Veräußerung dieser Naturalien schuldig sein soll, für selbe die nöthigen Aufbewahrungs-Örter einzuräumen.

4. Da nach der obangezogenen, dem Administratorat unterm 21-ten Juni 1788 Nro. 24279 zugekommenen Weisung die bischöflichen Güter, ungeachtet der an den Bischof beschehenden Übergabe, dennoch bis Ende des Militärjahres (um den richtigen Dividenten zum Renten-Abschnitt zu finden) unter der Kameral-Verwaltung zu verbleiben haben, und die Rechnungen dieses letzten Jahres caaliter aufgenommen werden sollen, so ist die Einleitung zu treffen, dass bei der mit 1-ten November an den Bischof überlassenden eigenen Verwaltung der Güter, alle bei den bischöflichen Unterthanen aushaftenden sowohl Geld-, als Natural- und Material-Rückstände auf Ort und Stelle inventirt und ob selbe einbringlich sind, erhoben, und für derselben Habhaftwerdung solchergestalten gesorgt würde, dass, wenn der Bischof selbe nicht auf sich nehmen wollte, die Beamten, unter welchen

selbe angewachsen sind, unter ihrer Dafürhaftung mit der von Seiten der Herrschaft auszubedingenden Assistenz dieselben einzutreiben schuldig sein sollen, wannhero sich über die Beamten, im Falle der Bischof einige in seinem Dienste zu übernehmen, oder selbe zu entlassen, für gut fände, die Kameraljurisdiction vorzubehalten, und nach Gestalt der Sachen auch auf ihre sowohl beweglich, als unbewegliche Habschaft der Beschlag zu legen, nicht minder darauf zu halten ist, dass sie bis zur endlichen Berichtigung ihrer Rechnungen an Ort und Stelle verbleiben sollen.

5. Zumalen die Robothen und übrigen Urbarial-Giebigkeiten nach dem Sonnenjahr eingetheilt sind, und geleistet werden, so ist in Ansehung der mit 1. November verbliebenen diessfälligen Rückständen zu erheben, in wie weit sie ein oder dem anderen Theil gebühren, und gleich wie jenes, was hieran für den Religionsfond über die Gebühr benutzt worden ist, dem neu ernannten Bischof zu vergüten kömmt, eben so hat der Bischof dem Religionsfond jenes zu ersetzen, was dieser pro rata temporis zu wenig benutzt hat; auch sind bei Gelegenheit die Beschwerden der Unterthanen, welche sich unter der Kameral-Verwaltung ergeben haben, nach der Urbarialvorschrift vorzunehmen und gänzlich beizulegen.

6. Das Archiv, welches unter dem Siegel des Kapitels und des legalis Testimonii aufbewahret wird, ist dem Bischof zu übergeben, und wenn einige Actenstücke mittlerweile gegen Revers ausgehoben worden wären, so sind selbe zurück zu fordern, gleicher gestallten sind, die herrschaftlichen Archiven nebst den über solche verfassten, und bei den Fiscalen aufbewahrten Elenchis zu übergeben, dahingegen die unter der Kameral-Verwaltung ergangenen Statthalterei-Verordnungen abzusondern und in das Administratorats-Archiv zu übertragen sind, jedoch kann hievon dem Bischof auf Verlangen von jenen, welche bloss die Verwaltung der Güter betreffen, ein Auszug erfolgt werden.

7. Wenn sich unter der Kameral-Verwaltung einige Fiscalitäten bei bischöflichen Unterthanen ergeben hätten, so sind selbe, so wie übrige herrschaftliche Renten jedoch unter der besonderen Rubriken zu behandeln, und ist also auch

in Ansehung dieser der Abschnitt nach gleichen Grundsätzen zu machen.

8. Die Besoldungen und Deputaten der Wirthschafts-Beamten, Fiscalen und Subalternen sind bis Ende Oktober aus den herrschaftlichen Gefällen zu bezahlen und ganz zu berichtigen.

9. In Hinsicht auf den Fundum Instructum haben Seine Majestät folgende Directiv-Regeln allergnädigst fest zu setzen geruhet:

a) dass, wenn das den neuernannten Bischöfen titulo fundi instructi gebührende Quantum an Körner, Heu, Stroh und Wein nebst der bestimmten Zahl des Viehes in Natura vorhanden ist, die Bischöfe selbes auch in Natura zu empfangen haben sollen, widrigen Falls Ihnen Bischöfen jenes, so hievon in Natura nicht vorhanden ist, nach dem Mittel des in der Gegend der bischöflichen Güter bestehenden Kaufpreises im Baaren zu vergüten wäre, nur wird bei dem Getraide, Heu und Stroh die Ausnahme gemacht, dass, wenn diese Natural-Producten zu anderen Staatserfordernissen, als zur Verpflegung der Armee oder zur Steuerung des etwa eingerissenen Brodmangels und dergleichen nothwendig wären, den Bischöfen hievon in Natura nicht mehr, als was zur Bedeckung ihrer häuslichen Anbau- und Deputats-Bedürfniss bis zur künftigen Ernte erforderlich ist, verabfolgt, das übrige hingegen für eben diese Staatsbedürfnisse zurückbehalten, und im Baaren nach dem currenten verpflegs-ämtlichen Ankaufspreis von dem Religionsfond vergütet werden soll;

b) der Fundus Major oder Nobilior, welcher bei den meisten Bisthümern schon in Quanto et quali bestimmt ist, kömmt nach der Kolonicsischen Convention de Successore in Successorem dergestalten zu übergeben, dass zwar die zum Fundo instructo ausgemessenen Naturalien sammt dem Silbergeschmeide, in so weit solche vorhanden sind, immer in Natura, oder deren Preis dem Bischof ausgefolgt werden sollen, dahingegen in Bezug auf die innere Einrichtung der Residenz, nachdem jedem Bischof von höchsten Orten gestattet worden ist, die alten, etwa schon abgenutzten, ihm nicht anständigen Meublen und Geräthschaften mit neuen zu vertauschen, der

Grundsatz zu beobachten ist, dass die neu angeschaffte Einrichtung der vorhinigen in der Zahl, Gattung, hauptsächlich aber in dem Werthe ganz gleich kommen müsse, wo nicht selbe übersteigen.

10. Alles, was in den vorhergelassenen Absätzen von der Übergabe der Güter und des Fundi instructi an die neu ernannten Bischöfe gesagt worden ist, kann vice versa in gleichem Masse auf die Übernahme derselben bei vorfallender Erledigung eines Bisthums angewendet werden, nur sind hiebei folgende besondere Grundsätze zu beobachten:

a) dass bei jedesmaliger Erledigung einer solchen geistlichen Pfründen durch einen Kameral-Beamten im Beisein eines Capitular-Deputirten, und des testimonii legalis eine neue Conscription und Schätzung der Güter und Gebäuden, der vorrätigen Naturalien und Materialien und des Viehes, dann sämmtlicher Geräthschaften und Effecten vorzunehmen, und die diessfälligen Inventarien unter allseitiger Fertigung hicher einzusenden seien;

b) die zum Fundo instructo gehörigen Pferde sammt Wagen sind ganz der Massa des Bischofen zu überlassen, und nach Verlauf zweier Monate, wenn binnen dieser Zeitfrist kein Nachfolger des abgelebten Bischofs ernannt, oder die erledigte Pfründe nicht vergeben wird, öffentlich zu versteigern, dagegen aber der vorgeschriebene Normalpreis pro fundo instructo aus dem Massal-Fundo zurück zu behalten kommt;

c) das übrige Vieh, in so weit es nicht zum Betrieb der Wirthschaft nothwendig ist, muss ebenfalls pro massa veräußert und der Preis für die in dem Fundo instructo bestimmte Zahl aus dem Massal-Fond rückbehalten werden;

d) da vermöge Kolonicsischer Convention alle von einen verstorbenen Bischof hinterlassenen Meubles, dann zur Kredenz, Kuchel, Keller, Stall, Garten gehörigen Geräthschaften und Effecten ohne Bestimmung der Zahl und Gattung pro Fundo instructo für den Nachfolger bei dem Bisthum zu verbleiben haben, so sind alle diese Fahrnisse, besonders die nagelfesten, mit Ausnahme jedoch der kostbareren, nicht nagelfesten Einrichtungsstücken, als: Uhren, Spiegeln, Lu-

stern, Gemälden und dergleichen, welche der Massa zu guten kommen, für das Bisthum pro fundo instructo zu übernehmen, ausser der Bischof hätte Consensum Regium super libera testandi facultate erhalten, wo er sodann all jenes, was er über den Fundum instructum beigeschafft hat, durch letztwillige Disposition nach seiner Willkühr an seine Erben vermachen kann ;

e) die von dem Bischof bestellten, und sogleich in Eidespflicht zu nehmenden Wirthschafts-Beamten müssen die Verwaltung der Güter bis Ende Oktober des Militärjahres fortführen, und ihre Rechnungen für dieses letzte Jahr an die Kameral-Districts-Buchhaltung einsenden, welche letztere derlei Rechnungen sogleich zu berichtigen hat, damit solche mit den auf Ort und Stelle befundenen Bedenken in den Censural-Stuhl aufgenommen, und sodann sammt den gefassten Schlüssen des Censural-Stuhles zur endlichen Revision an die hieortige Landes-Buchhaltung ohne allen Aufschub übermacht werden können ;

f) belangend die übrigen zur Hofstaat des Bischofs gehörigen und sogleich zu entlassenden Dienstleute, so ist derselben Befriedigung in Hinsicht auf ihren verdienten Lohn, wofern der Bischof cum consensu Regio ein Testament errichtet hätte, ganz der Massa und den Testamenti Executoriibus zu überlassen, widrigen Falls, wenn kein giltiges Testament vorhanden wäre, selbe bis zum Tag der abhaltenden Exequien beizubehalten, sodann aus der Communi Massa auszusahlen und ohne weitem zu entlassen sind, eben so sind auch die auf die Leiche und Exequien zu machenden Kosten zu behandeln ;

g) die bei Übernahme der Güter auf die Conscriptores und Aestimatores, dann das Legale Testimonium zu verwendenden Auslagen sind in dem Falle, wo der Bischof ein Testament cum Consensu Regio hinterlassen hat, ganz aus dem Religionsfond, in jenem Falle, wo kein Testament ist, folglich die Kollonicsische Convention eintritt, aus der Communi Massa zu bestreiten ;

h) in jenen Fällen, wo ein Bischof nicht mit Tod abgeht, sondern auf ein anderes Bisthum übersetzt wird, ist

ganz nach den Grundsätzen fürzugehen, welche in oben angeführten Directiv-Regeln bei Erledigungen, wo der Bischof cum consensu Regio ein Testament errichtet hat, vorgeschrieben worden sind;

i) in jenen Fällen, wo bei Übersetzung eines Bischofs auf ein anderes Bisthum dessen Nachfolger sogleich ernannt wird, folglich die Güter, ohne dass sie unter die Kameral-Verwaltung kommen, unmittelbar von dem ersteren an den letzteren übergeben werden, hat der Administratorat bei einer solchen Übergabe lediglich zu interveniren und darauf zu sehen, dass der Nachfolger sowohl die Güter mit allen ihren Nutzniessungen, als auch den Fundum instructum in ihrer vollen Integrität überkommen, dahingegen hat sich derselbe in die übrigen, zwischen den beiden Bischöfen vorgehenden Ausgleichungen und Berichtigungen keiner Dingen einzulassen; es wäre dann, dass selbe der einen oder anderen Pfründe zu ihrem Nachtheile gereichten;

k) sollten ganz besondere, hier nicht entschiedene Umstände eintreten, so sind selbe hieher anzuzeigen, und hierüber die diesseitige Weisungen anzusuchen.

Helytartótanácsi elöterjesztés 1788. sept. 27-ről a jövedelmek mikénti felosztása tárgyában.

14398 1788.

Eure Majestät! Um sämmtliche Cameral-Administrationen und Administratoraten gehörig zu belehren: wie selbe den künftig neu ernannten Bischöfen sämmtliche bewegliche, und unbewegliche zu dem Bisthum gehörige Güter zu übergeben, und vice versa bei sich ergebenden Erledigungsfällen derlei geistlichen Pfründen die Übernahme derlei Güter zu vollziehen haben? Hat man nach den, mittelst der untern 8-ten Jänner Nro. $\frac{49}{39}$ dann 3-ten Juni Nro. $\frac{7609}{908}$ herabgelangten Hofdekreten vorgeschriebenen Directiv-Regeln eine zergliederte Instruction entworfen, und selbe obgedachten Administrationen und Administratoraten hinausgegeben.

Bei dem Umstande, wo in dieser Instruction nach Weisung des untern 3-ten Juni Nro. $\frac{7609}{908}$ erflossenen Hofdekret zum Abschnitt der bischöflichen Gefällen der 1-te November bestimmt und festgesetzt werden müsste, nimmt sich diese treu ergebenste Landesstelle die ehrfurchtsvolle Freiheit folgende Bedenklichkeiten zu äussern, und zwar :

a.) Da es bekannt ist, dass die Weinlese in manchen Ortschaften erst nach dem 1-ten Nov. vorgenommen werden, so ergibt es sich, dass dem etwa kurz vor dem 1-ten Nov. instalirten Bischof die ganze Weinfechtung nebst dem Weinzehnd zu Güten kommen, und dagegen der Religionsfond um den diessfälligen Gefäll-Antheil verkürzt wurde, wo doch im Gegentheil auf den Fall, wenn der Bischof nach der auf den 1-ten Nov. bestimmten Abschnittszeit installirt werden sollte, dieser an sothaner Erträgniss theilnehmen würde, mithin in beiden Fällen der Religionsfond eine Einbuss leiden musste.

b) Die Abnahme der herrschaftlichen Urbarial-Giebigkeiten wird überall nach dem Jahr berechnet, deren Berichtigung mehreren Schwierigkeiten und Irrungen unterliegen dürfte, wenn selbe mit 1. Nov. vorzunehmen wäre. Endlich :

c) Da die Wirtschaftsrechnungen von den bischöflichen Beamten eben nach dem Solar-Jahr geführt und gelegt zu werden pflegen, so würde auch andurch der mit 1-ten Nov. zu beschehenden Abschnitt mehrere Schwierigkeiten leiden.

Man soll demnach all diese Bedenklichkeiten Euer Majestät unterthänigst vorlegen, und in Anbetracht derselben die Sache der höchsten Entschliessung anheim stellen, ob nicht der Abschnitt der bischöflichen Renten mit letzten Dec., folglich nach dem Solar-Jahr um so mehr vorgenommen werden dürfte, als andurch der bei der Übergabe und Übernahme besagter Renten vorgeschriebene Förgang in der Wesenheit der nämliche bleibt, übrigens wird man nicht unterlassen, bei erfolgnder höchster Entschliessung den Administrationen und Administratoraten die weitere Belehrung nachträglich zu ertheilen.

Ofen den 27-ten Sept. 1788. allerunterthänigst gehorsamste Carl Graf Zichy m. p., Franz Freiherr v. Schönstein

m. p. Cottscher m. p. Kivül: 14398. 1788. $\frac{\text{ref.}}{\text{den 21.}}$ 8-ber 1692. Allerunterthänigst gehorsamste Vortrag der k. hun. Statthalterey. Wegen der in Bezug auf die Übergabe und Übernahme der geistlichen Pfründen entworfenen Instruction. Präses. den 15-ten 8-ber 1788. J. Exp. 2782. — 526. Präses. 2J. Oct. 1788. der k. k. Stiftungsbuchhalterey um ihre Ausserung zu stellen, ob in Anbetracht des buchhalterischen dabei keine Bedenken obwalten. Wien den 21-ten 8-ber 1788. Konst m. p. v. Patrübany Nr. 526. A. 1788.

Az udvari számvevőség véleménye 1788. december 20-ról a jövedelmek felosztásának időpontja tekintetében.

$\frac{14398}{E 1692}$ 1788.

Die königl. hung. Statthalterey berichtet, sie habe in Folge des erhaltenen Auftrages Sub Nro $\frac{7609}{E 908}$ d. J. eine umständliche Instruction entworfen, wie sich bey in Erledigung kommenden Bissthumern künftighin, wegen Übergab der beweglich und unbeweglichen Güter, zu benehmen, und wie die Abtheilung der bischöflichen Renten zwischen den Religionsfond, und den Bischöfen zu geschehen habe? entworfen und bereits den betreffenden Staat-Administrationen mitgetheilet; nur erbitte Sie sich noch die nachträgliche Weisung, über nachfolgende, wegen des am 1-en November zu geschehen habenden Abschnitt der Bischöflichen Gefällen, sich äusserenden Bedenklichkeiten; und zwar

1. da die Weinlese in manchen Ortschaften erst nach den 1. November vorgenommen zu werden pflege, so würde dem vielleicht kurz vor den 1. November installirten Bischof die ganze Weinfehsung, nebst den Weinzehend zu Guten kommen, der Religionsfond hingegen um den diesfälligen Gefälls-Antheil verkürzt werden, wo doch im Gegentheile auf den Fall, wenn der Bischof nach der, auf den 1. November bestimmten Abschnittszeit installiret werden sollte, dieser, an sothaner Erträgniss theilnehmen würde, mithin in beyden Fällen der Religionsfond einen Nachtheil leiden würde.

2. Die Abnahme der herrschaftlichen Urbarial-Giebigkeiten werde durchgehends nach dem Solar-Jahr berechnet, deren Berichtigung mehreren Schwierigkeiten und Irrungen unterliegen dürfte, falls selbe mit 1. November vorzunehmen wäre. Endlich

3. Weil auch die Wirtschaftsrechnungen von den bischöflichen Beamten ebenfalls nach dem Solar-Jahr geführt, und gelegt zu werden pflegen, so würden sich hierimfall die nämlichen Schwierigkeiten ergeben.

Die königl. Statthalterey erachte daher, dass der Abschnitt der bischöflichen Renten mit letzten Dezember, folglich nach den Solar-Jahr um so mehr vorgenommen werden dürfte, als andurch der bei Übergab und Übernahme besagter Beamten vorgeschriebene Fürgang, in der Wesenheit nicht abgeändert werde. Relat. V. Diedorts findet man den Antrag der Landesstelle zweckmässig, jedoch ist vor als dieselbe begnehmiget werde, noch die Stiftungshofbuchhalterey zu vernehmen, ob in Anbetracht des buchhalterischen dagegen kein Bedenken obwalte?

$\frac{14398}{1692}$ 18,302. 1788. (ph.) 2062.

Die königl. hungarische Statthalterey macht mittelst des dieser Stiftungen Hofbuchhalterei unterm 21. Empfang den 29. Oktober dieses Jahres um Aeusserung zugestellten, im Anschlusse wieder zurückfolgenden Berichts die Anzeige, nach den durch die Hofdekrete vom 8. Jänner und 3. Juni 1788. Nro $\frac{40}{9}$ und $\frac{7609}{908}$ vorgeschriebenen Direktivregeln eine zergliederte Instruktion, wie künftighin den neuernannten Bischöfen die Güter zu übergeben, und im Gegentheile bei sich ergebenden Erledigungsfällen der geistlichen Pfründen die Übernahme dieser Güter zu vollziehen sei, entworfen, und sämtlichen Kameraladministrationen zur Befolgung hinausgegeben zu haben.

Bei dem Umstande jedoch, dass nach Weisung des unterm 3. Juni dieses Jahres Nro $\frac{7609}{908}$ ergangenen Hofdekrets zum Abschnitt der bischöflichen Gefälle den 1. Novem-

ber bestimmt worden ist, äussert gedachte königl. Statthalterei nachfolgende Bedenklichkeiten; und zwar:

a) Da die Weinlese in manchen Ortschaften erst nach dem ersten November vorgenommen wird, so würde dem etwa kurz vor dem 1-en November installirten Bischofe die ganze Weinlese sammt den Weinzehend, und auf den Fall, wenn der Bischof nach der auf den 1. November bestimmten Abschnittzeit installirt werden sollte, demselben ein Theil von dieser Erträgniss zu Guten kommen, in beiden Fällen aber der Religionsfond verkürzt werden.

b) Die Abnahme der herrschaftlichen Urbarialgiebigkeiten werde überall nach dem Sommerjahr berechnet; derer Berichtigung mehreren Schwierigkeiten und Irrungen unterliegen dürfte, wenn selbe mit 1-en November vorzunehmen wäre. Endlich

c) Da die Wirthschaftsrechnungen von den bischöflichen Beamten eben nach den Solarjahr geführt und gelegt zu werden pflegen, so würde auch andurch der mit 1-en November zu bestehende Abschnitt mehreren Schwierigkeiten unterworfen sein.

Die hungarische Landesstelle überlässt es daher der höheren Entschliessung, ob nicht bei diesen Umständen der Abschnitt der bischöflichen Renten jederzeit nach dem Sommerjahr mit letzten Dezember vorgenommen, und hiernach sämtliche Kameraladministrationen nachträglich belehret werden sollen.

Diese gründliche Vorstellung ist allerdings rücksichtswürdig, und wir sind der Meinung, dass, nachdem der zur Übernahme und Übergabe der bischöflichen Renten vorgeschriebene Fürgang in der Wesenheit immer der nämliche bleibt, und die bischöflichen Wirthschaftsrechnungen ohnehin durchaus nach dem Solarjahr geführt werden, folglich dagegen auch in Bezug auf die Buchalterei-Manipulation kein Bedenken obwaltet, zu dem Abschnitt der gedachten Renten der letzte Dezember ohne Anstand bestimmt werden könne. Welches demnach der königl. hungar. Statthalterei in Erledigung ihres obigen Berichts zur Darnachachtung, und weitem Belehrung der Kameraladministrationen bekannt zu

machen wäre. Übrigens geruhe eine Hochlöbliche königl. hungar. und siebenbürg. Hofkanzlei unter einem von der gedachten Landesstelle eine Abschrift von der oben erwähnten, sämtlichen Kameraladministrationen herausgegebenen Instruktion gnädig abzufordern, und selbe seiner Zeit dieser k. k. Stiftungenhofbuchhalterei zum erforderlichen Amtsbrauche mitzutheilen. Wien, den 20-ten Dezember 1788. Franz Edler v. Heufeld, m. p., k. Rath. Alexander v. Peritzhof m. p., kais. Rath. Vidi von Zorndshon s. k. — Kivül: 526. Ref. 5. Jänner 1789. $\frac{14398}{1692}$ An eine Hochlöbl. königl. hungarisch und siebenbürg. Hofkanzlei. Decret an die Statthalt. Bericht der k. k. Stiftungen-Hofbuchhalterei. Die zur Übergabe und Übernahme der geistlichen Pfründen entworfenen Instruktion, dann den jederzeit mit letztem-Dezember zu machenden Gefällenabschnitt betreffend.

$\frac{18302}{E. 2062}$ 1788. (ph.) ddo 30. Xber. 1788. pr. 30. ddo ref. 5. Jänner 1788. Exp. 16. Jan. 1789.

Die Stiftungen und städtische Hof-Buchhalterei äussert sich erga Nr. $\frac{14398}{1693}$ Cf. dass, nachdem der zur Übernahme und Übergabe der bischöflichen Renten vorgeschriebene Führung in der Wesenheit immer der nämliche bleibt, und die bischöflichen Wirthschafts-Rechnungen ohnehin durchaus nach dem Solar-Jahr geführt werden, folglich dagegen auch in Bezug auf die Buchhalterei-Manipulazion kein Bedenken obwaltet, zu dem Abschnitt der gedachten Renten der letzte Dezember ohne Anstand bestimmt werden könne, welches der Statthalterei mit dem Auftrag bekannt zu machen wäre, dass sie von der diesfälligen, sämtlichen Cameral-Administrationen hinausgegebenen Instrukzion eine Abschrift ein-senden soll, welche sie sich mitzutheilen bittet. Ref. Nunmehr ist der Statthalterei in Beantwortung ihres Berichts vom 27-ten Sept. 1788. Nr. $\frac{14398}{1692}$ zu erwiedern, dass zwar der Abschnitt der bischöflichen Renten gemäss ihrem Einrathen nach dem Sonnenjahr mit letzten Dezember vorzunehmen, und hienach sämtliche Cameral-Administrationen zu be-

lehren seien; jedoch hätte dieselbe von der gedachten Administrationen hinausgegebenen Instrukzion eine Abschrift hieher zur Einsicht einzusenden. Kivül: $\frac{18302}{E. 2062}$ H. Hofrath v. Redl m. p. 1788.

Udvari rendelet a jövedelmeknek a közönséges naptári év szerinti felosztása tárgyában.

$\frac{18302}{E. 2062}$ 1788.

An die k. hung. Statthalterey. Auf den Bericht, welchen sie k. hung. Statthalterey in Betreff der zur Übergabe und Übernahme der geistlichen Pfründen entworfenen und sämmtlichen Kameral-Administrationen hinausgegebenen Instruction unterm 27-ten September 1788 Nro. 36675 erstattet hat, wird derselben erwiedert, dass zwar der Abschnitt der bischöflichen Renten gemäss ihrem Einrathen jederzeit nach dem Sonnenjahre mit letztem Dezember vorzunehmen und hienach die Kameral-Administrationen nachträglich zu belehren seien; jedoch hat dieselbe eine Abschrift von der dienstfälligen Instruction auch hieher zur Einsicht einzusenden.

Wien, am 5-ten Jänner 1789. — Konst., m. p. Raszlavicz m. p. Exped. Pálffy m. p. Vid. Redly m. p.

I n s t r u c t i o,

secundum quam in Apprehensione et Conscriptione Universae Substantiæ, seu Massæ ab Obitu denati cuiuspiam Beneficiati remansæ exmissum Camerale Individuum procedendum habebit.

1. Cum primo statim sui Adventu Cameralis Deputatus tam V. Capitulum, quam et respective Comitatus V. Comitatem pro exmittendo Capitulari Deputato, et respective Testimonio legali requirendum habebit.

2. In horum concursu obsigillata Cubilia et universa ad denatum Præsulem spectantes Appertinentiæ reserandæ et post modum illico inventandæ erunt.

3. Præviæ tamen totus Officiolatus in præsentia Convocatorum usque subsecuturam altiore Confirmationem Consveto Juramento adstringendus et ad obsequium in futurum Excelso Camerali Consilio tamquam futuro Terrestri Domino inviandus erit, quo terminato illico Status personalis, et Salarialis utriusque Domini pro obtinenda altiori Ratificatione per exmissum Cameralem Hominem submitti debet.

4. Præmissa Residentiæ, eaque appertinentium Inventionem, eadem etiam ad Cassam dominalem; dominalia item Granaria, Cellaria, Horrea, Hortos, verbo ad universa etiam oeconomica Provisoratus, Ratiocinatus, Frumentariatus, Clavigeratus etc. denato Episcopo appertinentia Obiecta ea ratione extendetur, ut cuncta hæc Obiecta pro ratione diversitatis, distinctis etiam Inventariis inserantur.

5. Prævia hac inventionem terminata, cuncta, quæ ad Fundum Instructum nobiliorem referuntur, separari, residua vero Aestimationi subiicienda erunt.

6. Separata vero ad fundum Instructum pertinentia Obiecta pro diligenti Custodia resignentur Officiolatus dominali.

7. Mobilia, et requisita ad Instructionem Residentiæ, Culinæ, Credentiæ, Dispensæ, Cellarii et Horti pertinentia, quæ successive in sensu Conventionis Kollonitsianæ Successori absque Numerica designatione Qualitatis et Quantitatis gratis reliquentur, inventanda erunt, atque cuncta huc referenda Vigilantiæ Officiolatus dominalis concedentur.

8. Ad Instructionem autem Residentiæ, Culinæ etc. non refertur domestica Instructio nobilior, uti Specula, Lustrale, pensile, Imagines rariores, Argenteria, Apparatus de Porcellana, et his similia, hæc videlicet ad Massam denati Præsulis referuntur, ac proinde Aestimationi subiecta in publica Licitatione distrahenda erunt, perceptaque Summa dominali Cassæ usque subsecuturam Massæ Dispartitionem inferatur.

9. Siquidem iuxta Conventionem Kollonitsianam Massa in trifariam parti debet, ex qua rata una Ecclesiæ, altera Congenerationalibus denati præsulis, tertia demum Fisco R. competeret, a V. Capitulo prout et a Legatario, et respective ab eorum Plenipotentario scripta Declaratio deprecanda erit,

num iidem ratam suam e Naturalibus, Materialibus, Liquoribus etc. obvenientem in Natura vel in Aequivalenti obtinere velint.

Ad casum, quo Obtingentiam suam in Aere parato proeligerent, tunc in Concursu partium interessatarum iustum aliquod mediocre pretium pro Obiectis his Fisco R. in Nostrum cedendis defigendum, et illud per Cameralem hominem una cum Informatione ab offlatu dominali super realitate huius pretii privative expetita, Excelsa Camera pro elargiendis uberioribus Dispositionibus incunctanter submittendum erit.

10. Usque superventuram hanc Cameralem Decisionem universa Naturalia, Materialia etc., in quantum ad Ratam Ecclesiae et Congenerationalium pertinerent, sub Cura, et Inspectione Officiolatus dominalis intacta asservabuntur.

11. Decisa hac circa Naturalium, Lignorum, et reliquorum ex Massa pro Parte Fisci R. receptorum obiectorum Relevatione, posteaquam exmissum Camerale Individuum summarium Status activi, et passivi ex aliis partialibus Inventariis et Consignationibus confecerit, per gremialem Rationarium combinato statu activo cum passivo resultans, Summa in trifariam subdividetur. Summarium autem istud, prout et Accessoria semper per Capitulare Individuum subscribendum, atque per Comitatus Testimonium coramisandum erit.

12. Omnia haec praemissa Operata cum universis Inventariis, Deductionibus, et quibusvis Accessoriis pro instituenda Operationis revisione, Ratificatione atque effectuada Repartitione et exassignatione Excelsae Camerae submittenda erunt.

13. Non absimiliter cuncta privata denati praesulis Acta, et Scripta Praetensiones aliquas activas vel passivas involventia erga Elenchum advolvendum in Convocatorum praesentia obsigillata, praetacta officiosa Relatione adnec-tenda et Exc. Camerali Consilio submittenda erunt.

14. Pro uberiori operantis Cameralis Individui Inivatione subiungitur: proventus Bonorum denatum Praesulem usque obitus diem inclusive respicere; hinc universos proventus vel Erogationes, quae hunc Terminum praecedunt, ad ipsam Massam referri oportere. Nihilominus ejus Famulitium Conventionem suam, caeteraque Emolumenta usque diem ce-

lebratorum Exequiorum ex Massa obtinet, unde etiam expensæ Funeris, et Exequiarum supportantur.

15. Bibliotheca, et sacra supplex penes Ecclesiam manent.

16. Officiales Ratiocinantes ex Incidenti obitus sui Præsulis filum Rationum ne abrumpant, sed eadem, ac prius observata Modalitate, Ratiocinium usque finem Decembris continuabunt : terminato hoc solari anno uberiores abhinc accepturi Inviationem, num eadem, aut qua demum Modalitate porro Ratiocinium pro Parte Fisci Regii ducturi sint.

17. Interea Restantiæ cum die obitus denati Episcopi apud respectivas Partes tenore Ratiocinii exhærentes, et massam respicientes, præmissa coram legali Testimonio Confrontatione liquidari debent.

18. Rationes ad Possessorium Episcopi adhuc pertinentes propterea, quod cum ipsa Massa arctum Nexum habeant, si non revisæ forent, habita cum Bonorum præfecto, aut eo, qui primarius fuerit officialis, et Exactore necessaria Cointelligentia illico censurandæ erunt, superrevisione Exc. Camerali consilio manente; quin propterea Camarale individuum finem censuræ præstolari debeat.

19. Ne autem in futurum inter ordinarios et Massales proventus in Cassa dominali ulla interveniat Commixtio, omnis Ratiocinans duplicis generis Ratiocinium ducendum habebit; ad quorum unum ordinarios et iam Currentes, Fiscum Regium respicientes proventus : ad alterum vero Positiones Possessorium denati adhuc Episcopi et respective eius Massam concernentes inferre debet; super quo respectivus Officiolatus per Camerale exmissum Individuum edocendus erit.

20. Quibus terminatis, omnes Operationis hujus expensæ tamquam in sensu Normalium per ipsam Massam, relatæ vero ad Conscriptionem Bonorum episcopalium ex Ærario supportandæ pro uberiori Liquidatione, et effectuada Exassignatione horum remonstranda, et legitimis Documentis comprobandæ erunt. Pr. Rev. Caalem Offinariam. Budæ, 14. Januarii 1799.

**Legfelsőbb rendelet a főpapi javadalmak terhelése
tárgyában.**

364. 4723. 1820.

Sacratissima Cæsareo Regia et Apostolica Majestas!
Domine Domine Clementissime!

Exmiss. 15-ta Apr. 1820.

Projectum benigni Rescripti Regii, quoad præpedien-
dam Inonerationem Bonorum Ecclesiasticorum, in Sequelam
altme Resolutionis, erga isthic adnexum Protocollum Com-
missionis mixtæ clementer editæ, elaboratum, Majestatis
Vestræ Sacratissimæ Approbationi altissimæ, hisce demisse
substernitur.

Majestatis Vestræ Sacratissimæ
humillima et obsequentissima Cancellaria Regia hunga-
rico Aulica.

Princeps Franciscus Koháry m. k.
Ignatius Márkus m. k.

4723. 1820.

A) Projectum Rescripti ad Curiam Regiam Tabulas
Districtuales, Banalem, et judriam Croaticam, nec
non Consilium Little Regium dimittendi. Exp. Koháry
m. p. 17. Apr. 1820. Franciscus Primus etc. Cum in Ordine
ad Pertractationem Substantiæ, post decessum Individuorum
ecclesiasticorum, Beneficia e Collatione Regia tenentium, re-
mansæ, successive variæ semet evolvissent Quæstiones, jam
per speciales etiam altmas Resolutiones Regias superatæ;
Compertum attamen fuisset, seu ideo, quod per præcedentes
altmas Resolutiones Regias cuncti Casus, emergere queunt,
sufficienter exhausti, seu quod similes altmæ Ordinationes ad
omnium Notitiam suo Canale perlata non fuerint, hoc in
Puncto neque per Jurisdictiones concernentes, nec per respec-
tiva fora judria eandem ubique Normam observatam esse;
parte vicissim ex altera, non obstante, eo, quod Inoneratio
Bonorum ecclesiasticorum jam per Conventionem Kollonitsia-
nam per expressum interdicta exstiterit, et medio subsequa-
rum etiam altmarum Resolutionum Regiarum cautum fuerit

Prælati, Onera talia, quæ post fata Prælati, ad Casum Defectus Substantiæ posthumæ, e Proventibus Beneficiorum ecclesiasticorum depuranda venerint, citra specialem altmum Indultum Regium contrahere, adhuc tamen Casus adfuerit, Onera per Prælatum absque impetrata eatenus altma Venia contracta fuisse, proinde circa Depurationem horum postmodum Quæstiones diversas enatas esse. Hinc visum est Majestati Nostræ Sacrmæ, tanquam Regi Apostolico, et Summo Ecclesiarum Patrono, fundamento etiam Activitatis, per Articulum 16. 1715. Nobis delatæ, relatæ ad pertractationem Substantiæ similis, post fata Prælatorum, Beneficia ecclesiastica e Collatione Regia tenentium remansæ, nec non quoad Depurationem Onerum per Individua ecclesiastica cum benigno Indultu Regio contractorum, pro universali tam fisci Nostri Regii, quam et Jurisdictionum, quorum interest, Notitia, et Directione, sequentia, in nexu editarum altmarum Ordinationum clementer resolvere : Ut

1-mo. Dum Prælato altmus Indultus Regius pro contrahendo Debito in emolumentum Beneficii sui benigne conceditur, Ratæ quoque pro expunctione ejusdem Debiti præfigantur, et in quantum contracta talia Onera in emolumentum et Utilitatem ipsius Beneficii, aut in Structuras, vel Restaurationes magis sumptuosas convenientium Residentiarum, aliorumque Aedificiorum necessariorum, aut utilium conversa sunt, vel in alias legitimatæ Necessitatis Casus, quibus etiam fatalitates majoris momenti accensentur, impendi debuerunt; præmentionatæ Ratæ, pro expunctione defigendæ, in quantum vivente Prælato defluunt, ex ejusdem Substantia, in quantum ad tempus intercalare recidunt, per Fiscum Nostrum Regium, et in quantum Beneficio ulterius collato, necdum exhaustæ essent, respective per Successorem quoque exolvantur.

2-do. Cum Conscriptio, Inventatio, et reliqua Pertractatio posthumæ Prælatorum Substantiæ, ad mentem Conventionis Kollonitsianæ, in Concursu cum Capitularibus Exmissis fiat; si præterea (quod imposterum semper observari benigne volumus) Testimonium quoque legale pro simili Casu adhibitum fuerit; ejusmodi Liquidationes, et Pertractationes pro Documento plene probante habeantur; proinde, quantum ad

fidedignitatem, et Calculum stabilitum, hic per Jurisdictiones, et Judicia vellicari, aut censurari amplius nequeant.

Provisio tamen hæc ad Substantiæ Conversionem, et Distributionem nequaquam extendatur, cum intuitu Præ-
tensionum, ergo Substantiam talem formandarum, tum quoad Realitatem earundem, tum quoad Jus Prælationis, quæstiones subversari possint, quarum Prosecutio, sua via, et foro legali instituenda, respectivis Partibus præludi nequeat, sed iisdem in Salvo manere debeat. Siquidem autem

3-io. Eo usque, donec præscissionalis Calculus ad plenam evidentiam deductus, et mutuae Prætensiones plene superatæ fuerint, constare nequeat, quantum seu Ecclesiæ, seu Hæredibus ex pertractata Massa depurari debeat. Hinc fisco Nostro Regio Obligatio pendendi ab ejusmodi sub pertractatione constituta Massa Interusurii, ab eo solum tempore incumbat, quo, cuilibet Parti obveniente Rata debite elucubrata, illico Notitiæ concernentibus Partibus danda, exolutio ejusdem erga requisitionem Partis concernentis illico non præstaretur. Consilio Ltlli addendum erit: In quorum proinde Conformitate, Dilectio, et fidelitates Vestræ congruas Dispositiones facturæ sunt. Viennæ, 15. Aprilis 1820.

Tabula Banali

Tabulæ et judriæ Croaticæ } expd. John m. p.

Kivülröl: 4723. A) 1820 Projectum Rescripti ad Curiam Regiam, Tabulas item Districtuales, Banalem, et judriam Croaticam, nec non consilium Ltllæ Regium dimittendi. Quoad præcavendam Bonorum ecclesiasticorum Inonerationem adexpd. 18. April 1820. Ad Num. 451. 1820 E. N. 108 usq. 115 1820 inclus. Külsö boritékon: 4723. 1820 Rel. 15. April. A) Rescriptum ad Curiam Regiam, Tabulas item Distles, Banalem, et Judriam Croaticam, nec non Consilium Ltllæ B) Insinuatum ad Cameram Ursalem aul. Ad Sacratissimam Cæsaream et Regio Apostolicam Majestatem Dominum Dominum Clementissimum Humillima Propositio, qua mediante Projectum benigni Rescripti Regii, quoad præpediendam Bonorum Ecclesiasticorum Inonerationem dimittendi, demisse substernitur. Introscriptæ Cancellariæ Regiæ hungæ Aulicæ. P. 102. 1820. EN. 25. 1820. Consil. Aul. a Márkus.

Substratum in quaestionato merito ad Cons. reg. Locumfide, et omnes Jurisdictiones dimittendi Rescripti Regii Projectum Cancellariae pro adornandis requisitis Expeditionibus remitto.

Vienne, 14. Aprilis 1820.

Franciscus m. k.

Legfelsőbb rendelet a főpapok végrendelkezhetése és a püspökségi vagyon kiegészítése tárgyában.

3131.

Maria Theresia etc.

Serenissime Dux etc. Ut Benignae Propensionis et regiae benevolentiae nostrae studium, quo Regni Hungariae et partium eidem adnexarum statum ecclesiasticum omni hac tenus tempore complectabamur, luculentius reddamus, universis et singulis regni ejusdem nostri et partium eidem adnexarum episcopatibus de convenienti et sufficienti fundo instructo tam relate ad residentiam, quam et bona eorundem benigne providendum esse duximus, quem proinde in finem siquidem ipsi episcopi desuper auditi quantitatem et qualitatem plerumque ipsi designassent, et proposuissent, imo nonnulli etiam eo semet declarassent, quod si ipsis libera testandi facultas per nos benigne concessa fuerit, parte ex sua de fundo instructo libenter prospecturi et pro successoribus suis eundem relicturi sint. Hinc universis et singulis actu viventibus Diocesanis episcopis declarandum clementer resolvimus, quod praetactam liberam testandi facultatem ipsis ea cum conditione benigne omnino attribuamus, ut juxta hic adnexam consignationem singulus eorundem, in quantum videlicet consignatio haec semet ad cujuslibet episcopatum referret, fundum instructum pro successore suo in specifico determinare ac relinquere teneatur, quod si autem praeter et ultra quantitatem et qualitatem in eadem consignatione denotatam aliquid amplius seu in pretiosis seu vero alterius generis speciebus relinquere vellet, hoc perinde liberum atque integrum ipsi futurum sit; eo caeteroquin hic addito: ut quantum ad intrinsecam residentiarum instructionem solitis

cultris in 24 paribus, cochlearibus majoribus in 6 et salinariis argenteis in totidem frustis designandis, reliqua rubricarum eo pertinentium genere uti essent, utensilia item et credentiam culinam, dispensam, stabulum, hortum, cellarium deservientia requisita intacta successoribus in perpetuum sine ulla numerica seu quantitatis, seu qualitatis designatione relinquuntur.

Quantum vero ad vacantis actu archi- et respective episcopatus ad ipsum occasione denominandorum ejusmodi archi et episcoporum observandum, adeoque in praeattacta consignatione deductarum specierum quantitatem iisdem non assimiliter proponendam atque facultatem testandi pari ratione illis quoque concedendam benigne constituimus.

Ne autem sua in futurum etiam fundo huic instructo securitas desit, pro firma regula determinavimus, ut quotiescunque Episcopum aliquem fatis cedere contingerit, semper inventarium medio cameralis, et capitularis individua cum interventu duarum magistratualium Comitatus personarum, mox post mortem fatis functi episcopi conficiatur, et antequam adhuc ultima denati episcopi voluntas executioni mancipetur, concernentibus instantiis exhibeatur ea quippe cum declaratione, utrum in sæpius repetita consignatione expositarum specierum quantitatis et qualitatis complete adsit nec ne? concernentes autem instantiæ invigilare teneantur, ut id, quod fortassis ex praescripta consignatione tenus quantitate et qualitate deesset, e massa defuncti episcopi inomisse redintegretur, inventaria porro tam eorum, quæ juxta repetitæ consignationis normam indispensabiliter adesse debent, quam et aliorum ex attributa libera testandi facultate seu in aliis quibuscunque speciebus pro successorum fundo instructo relinquendorum in singulo competentium instantiarum archivo fideliter, atque attente conserventur, ut sic ubi pro hoc aut illo episcopatu ipsius episcopi denominatio facta fuerit, eidem omnes in inventario episcopatum suum respiciente, expositi effectus rite consignari possint.

Ex quo porro benignam hanc curam et provisionem nostram etiam ad tempus sedis vacantis extensam habere velimus, ideo benigne constituimus, ut hoc quoque tempore

ex effectibus in inventario ejusmodi designatis nihil absolute pereat, nisi occasione denominandi episcopi, plena iterum ejus, quod deesse compertum fuerit, redintegratio fiat, et sic etiam aedificia sub tempus vacantis sedis in statu illo, quo recepta fuerunt, conserventur, per consequens necessariis aedificiorum ejusmodi reparationibus de tempore in tempus cameraliter provideatur, conservatione a praedecessoribus relictorum aedificiorum tam necessariorum, quam et ad honestam voluptatem deservientium ductu Articuli 21. 1723. ipsis episcopis alioquin incumbente.

Ad quorum proinde effectum Dilectioni et fidelitatibus vestris benigne injungimus, ut clementissimam hancce resolutionem nostram tam Dioecesanis episcopis modernis, quam et capitulis, atque comitatibus concernentibus notam reddere, ac ipsos quidem episcopos ad excipiendam super benigne concessa libera testandi facultate expeditionem pro demonstranda uberiori clementia nostra gratis exarandam ad cancellariam nostram Regiam Hungarico Aulicam inviare, Capitula autem, et Comitatus ad debitam observandorum observationem instruere, utve eisdem Dilectioni et fidelitatibus vestris de effectu horum praevio modo ordinatorum, atque pro firma omnium Regula per Nos clementer constitutorum, qualiter procurato, successivis temporibus accuratas relationes faciant suasque addant observationes necessaria, eatenus apud eadem Capitula et respective comitatus disponere. Quia vero praemissam benignam intuitu episcopatum factam provisionem ad minora quoque a collatione nostra Regia dependentia beneficia ecclesiastica extensam habere velimus. Ideo apud memoratos episcopos ordinare noverint, ut beneficiatorum ejusmodi quoad fundum instructum projecta solerter excipiant, et medio consilii hujus nostri pro ulteriori desuper impertienda benigna resolutione nostra horsum demisse repraesentent; quibus in reliquo gratia etc. Datum in Archi Ducali Civitate nostra Viena Austriae, die 28. mensis Junii Anno 1773. Maria Theresia m. p. Comes Franciscus Eszterházy m. p. Ferdinandus Scultety m. p.

Kivül: 3145/28 Juny 1773. Nro. 29. Ideal. 773. Ideal. Cassae Paroch. Nro. 3.

**Helytartótanácsi intézkvény a főpapok végrendelkezése,
a püspökségi vagyon kiegészítése és az erre hivatott
hatóságok mikinti eljárása tárgyában.**

3145

Venerabile Archi-Capitulum Strigoniense.

Nobis observandi, et Domini Nobis observandissimi.

Sacra sua Cæsarea, et Regio-Apostolica Majestas, ut Benignæ propensionis, et Regiæ Benevolentiae Studium, quo Regni Hungariæ, et Partium eidem adnexarum Statum Ecclesiasticum omni hactenus Tempore complectebatur, luculentius reddat, universis, et singulis Regni istius, et Partium eidem adnexarum Episcopatibus, de convenienti, et sufficienti Fundo instructo, tam relate ad Residentiam, quam et Bona eorundem Benigne providendum esse duxit, quem proinde in finem, siquidem ipsi Episcopi desuper auditi quantitatem, et qualitatem plerumque ipsi designassent et proposuissent, imo nonnulli etiam eo semet declarassent, quod si ipsis libera testandi facultas per altefatam Suam Majestatem benigne concessa fuerit, parte ex Sua de Fundo Instructo libenter prospecturi, et pro Successoribus Suis eundem relicti sunt.

Hinc Universis, et singulis actu viventibus Diæcesanis Episcopis declarandum clementer resolvit suprafata Sua Majestas: quod præattactam liberam testandi facultatem Ipsi quoque ea cum Conditione Benigne omnino attribuat, ut juxta hic adnexam Consignationem, in quantum videlicet Consignatio hæc semet ad Archi-Episcopatum hunc Strigoniensem referret, Fundum instructum pro Successore suo in Specifico determinare, ac relinquere teneatur; quod si autem præter et ultra quantitatem, et qualitatem in eadem Consignatione denotatam aliquid amplius seu in pretiosis, seu vero alterius generis Speciebus relinquere vellet, hoc perinde liberum, atque integrum ipsis futurum sit, eo cæteroquin hic addito, ut quantum ad intrinsecam Residentiarum Instructionem solis Cultris in 24 Paribus, Cochlearibus Majoribus in

6 et Salinariis argenteis in totidem frustis designandis, reliqua Rubricarum eo pertinentium genera, uti essent utensilia, item ad Credentiam, Culinam, Dispensam, Stabulum, Hortum, Cellarium deservientia requisita intacta successoribus in perpetuum, sine ulla numerica, seu quantitatis, seu qualitatis designatione relinquuntur.

Quantum vero ad Vacantes actu Archi- et respective Episcopatus, id ipsum occasione denominandorum ejusmodi Archi- et Episcoporum observandum, adeoque in præattacta Consignatione deductarum Specierum quantitatem, et qualitatem Iisdem non absimiliter proponendam, atque Facultatem testandi pari ratione Illis quoque concedendam Benigne constituit Apostolica Sua Majestas.

Ne autem sua in futurum etiam Fundo huic instructo Securitas desit, pro firma Regula determinavit Sacratiss. Sua Majestas, ut quotiescunque Episcopum aliquem fatis cedere contigerit, semper Inventarium medio Cameralis, et Capitularis Individui, cum Interventu duarum Magistratualium Cottus Personarum, mox post mortem fatis functi Episcopi conficiatur, et antequam adhuc ultima denati Episcopi Voluntas executioni mancipetur, concernentibus Instantiis exhibeatur, ea quippe cum declaratione, utrum in sæpius repetita Consignatione expositarum Specierum quantitas, et qualitas complete adsit, nec ne? concernentes autem Instantiæ invigilare teneantur, ut id, quod fortassis ex præscripta Consignatione tenus quantitate, et qualitate deesset, e Massa Defuncti Episcopi inomissee redintegretur, Inventaria porro tam eorum, quæ juxta repetitæ Consignationis Normam indispensabiliter adesse debent, quam et aliorum ex attributa libera testandi Facultate seu in pretiosis, seu in aliis quibuscunque Speciebus pro Successorum Fundo instructo relinquendorum in singulo Competentium Instantiarum Archivo fideliter, atque attente conserventur, ut sic ubi pro hoc, aut illo Episcopatu Ipsius Episcopi denominatio facta fuerit, eidem omnes in Inventario Episcopatum suum respiciente expositi effectus rite consignari possint.

Ex quo porro benignam hanc Curam, et provisionem Cæsareo Regiam etiam ad Tempus Sedis vacantis extensam

habere velit Summe nuncupata Sua Majestas, ideo benigne constituit, ut hoc quoque Tempore ex effectibus in Inventario ejusmodi designatis nihil absolute pereat, nisi occasione denominandi Episcopi plena iterum ejus, quod deesse comperit fuerit, redintegratio fiat, et sic etiam ædificia sub Tempus Vacantis Sedis in statu illo, quo recepta fuerunt, conserventur, per consequens necessariis ædificiorum ejusmodi reparationibus de Tempore in Tempus cameraliter provideatur, Conservatione a Prædecessoribus Relictorum ædificiorum, tam necessariorum, quam et ad honestam Voluptatem deservientium ductu Articuli 21-i 1723. ipsis Episcopis alioquin incumbente.

Clementissimam proinde hanc Resolutionem Cæsareo Regiam Prættlis DD. Vestris pro debita observandorum observatione, utve de effectu horum prævio modo ordinatorum, atque pro firma omnium Regula clementer constitutorum qualiter procurato Successivis Temporibus accuratas relationes horsum facere suasque Observationes addere noverint; hisce de benigno jussu Regio intimandam esse duxit Consilium hoc Regium Locumtenentiale. Datum ex Consilio Regio Locumtli Hungco. Posonii die 8-a Mensis July Anno Dne 1773-o celebrato. Prættlarum DD. Vestrarum Benevolus ad Officia paratissimi C. Joannes Csaky m. p. Franciscus Skerliez m. p. Emericus Bóthy m. p.

Kivülről: No. 3. 1773. 8-a July. Circa Fundum Instructum et Testandi Facultatem omnibus Archi- et Episcopis clementer concessam 1773. Ideal: Cassæ Paroch: N: 3.

Legfelsőbb elhatározás az időközi jövedelmeknek a válaszalap részére leendő elszállítása és a rongálmányoknak a hagyatéki tömegből kiegészítése tárgyában.

19391

5620

Nachdem Seine Majestæt auf die Erträgnisse der erledigten Erzbisthümer und Bisthümer in Ungarn, der Woiwodschaft Serbien und dem Temescher Banate, Kroatien und Slavonien und Siebenbürgen zu Gunsten des Religions-

fondes zu verzichten geruht haben, so werden die Finanzbehörden in die Verwaltung der Temporalien dieser Benefizien keine Ingerenz ausüben, wovon die gedachten Behörden mit dem über hierortige Anregung erflossenen Finanzministerial-Erlasse vom 3. December 1856. Z. 18948/F. M. bereits verständiget worden sind.

An die Stelle der bisherigen finanzbehördlichen Ingerenz tritt nunmehr in Erledigungsfällen die Einflussnahme der kirchlichen und der politischen Behörden, der ersteren, weil auf Grundlage des XXX. Artikels des Concordates die Verwaltung der Kirchengüter von denjenigen zu führen ist, welchen sie nach den Kirchengesetzen obliegt: den politischen Behörden aber mit Rücksicht auf die dem Intercalare der fraglichen Pfründen im Artikel XXXII. zugewiesene Bestimmung, denn auf den Schlusssatz des bezogenen Artikels XXX. und auf den Artikel XXXI. des Concordates. Hiernach wird das betreffende Domkapitel nach dem Tode eines Erzbischofes oder Bischofes die Verwaltung auch der Temporalien des Bisthums vorerst in solido übernehmen, hat jedoch innerhalb von längstens 8 Tagen aus seiner Mitte einen oder mehrere Öconomen zu wählen, welchen dann die gedachte Temporalienverwaltung obliegen wird. Die getroffene Wahl ist im Wege der k. k. Statthalterei-Abtheilung stets anher anzuzeigen. Zu gleicher Zeit wird die k. k. Statthalterei-Abtheilung einen Commisär ernennen, welcher mit dem von dem Domkapitel aufgestellten Ökonomen bei der Aufnahme des bishümlichen Inventars zu erscheinen, und dabei über den genauen Vollzug der bestehenden Vorschriften zu wachen wird. Insbesondere wird derselbe dafür sorgen :

a.) dass der von dem transferirten oder verstorbenen Prälaten übernommene Fundus instructus ganz und im gehörigen Zustande übergeben werde ;

b.) dass die etwaigen Deteriorationen an den Gebäuden u. s. w. auf Kosten der Verlassenschaft hergestellt werden.

Er wird c.) untersuchen, ob wenn von dem Prälaten gegen besondere Begünstigungen besondere Verpflichtungen, z. B. Aufführung von neuen Wirthschaftsgebäuden, oder

Anschaffung von kostspieligeren Geräthschaften eingegangen worden sind, denselben auch wirklich entsprochen worden sei, endlich

d.) wird er darauf sehen, dass die im Schlusssatze des Artikels XXI. des Concordates dem bischöflichen Tafelgut, beziehungsweise dem Nachfolger reserwirten Kirchengewänder, und die bischöflichen Abzeichen, dann die sämtlichen Bücher des verstorbenen Bischofes aus dem Nachlasse desselben ausgeschieden werden.

Die k. k. Statthalterei Abtheilung wird ferner dem von dem Domkapitel erwählten Ökonomen oder Verwalter der Bisthumsgüter einen Mitverwalter an die Seite geben, und es ist angezeigt, dass hiezu stets ein in der Wirthschaftsführung erfahrener Mann, etwa ein durchaus vertrauungswürdiger Wirthschaftsbeamte des verstorbenen Bischofes bestimmt werde.

Von der Bestellung des Mitverwalters ist das Domkapitel, beziehungsweise der General-Kapitular-Vikar zu verständigen, das in Gegenwart des politischen Commissars aufgenommene Inventar ist den Verwaltern der Temporalien zu übergeben. Mit der Übergabe hören die Funktionen des gedachten Commissars auf. Dem Mitverwalter liegt ob, für das Beste der erledigten Pfründe zu sorgen, er wird im Einvernehmen mit dem von dem Domkapitel aufgestellten Verwalter sein Amt führen, und darauf sehen, dass das Intercalar-Einkommen, nachdem daraus vorerst die für die Verwaltung der Diözese erforderlichen Auslagen bestritten wurden, richtig und pünktlich in den Religionsfond abgeführt werde. Sollten sich über die zu bestreitenden Diözesan-Auslagen Zweifel ergeben, so wären sie von dem Generalvikar im Wege der Landesstelle gutächtlich anher zur Entscheidung vorzulegen. Er ist mit dem von dem Domkapitel aufgestellten Verwalter zur Rechnungslegung verpflichtet. Die Bestellung sowohl des Commissars, als auch des Mitverwalters ist hieher anzuzeigen. Die k. k. Statthalterei-Abtheilung wird die von dem General-Kapitular-Vikar diessfalls zu erstattenden Anträge zur hierortigen Genehmigung vorlegen. Wenn das erledigte Bisthum in mehreren Verwaltungs-

gebieten Güter besitzt, so wird der Commissær zur Aufnahme des Inventares, und der Mitverwalter von der Landesstelle des Verwaltungsgebietes bestellt, in welchem der Bischofsitz befindet. In Erledigungsfällen wird die k. k. Statthalterei-Abtheilung in der hiermit vorgezeichneten Weise vorzugehen haben.

Unter einem ergehen an die betreffenden Erzbischöfe und Bischöfe die hiermit übereinstimmenden, aus dem Anschlusse ersichtlichen Weisungen. Wien am 13. Jänner 1857. Thun m. p. D. N-ro 297. C. M. 1757. Gesehen Ofen am 30/1 857. Im Namen Sr. Kais. Hoheit: Gr. Haller m. p. Fmlt. An die k. k. Statthalterei Abtheilung zu Ofen.

Kivül: 2800/93 p. s. 31/1 1857. Vom k. k. Ministerium für Cultus und Unterricht. An die k. k. Statthalterei-Abtheilung zu Ofen. 19391/5620 jb.

Helytartótanácsi intézmény a fundus instructus tekintetében.

Magyar kir. helytartótanács 1863. évi február hó 16-án 11,417. sz. a. kelt intézvénye I. A váci püspök urnak; és II. A pécsi püspök urnak

I. II.

Ő cs. és apost. kir. felsége f. é. január hó 22-én kelt, és f. é. január hó 29-ről 1490. sz. a. kegyelmes királyi udvari rendelettel közlött legfelsőbb határozvánnyal legkegyelmebben megengedni méltóztatott, hogy a

I. II.

püspökség javainál szükségessé vált gazdasági felszerelés azon esetre, ha ezen legf. kegyelemmel Méltóságod élni akarna — az e részben tett javallat értelmében azon feltétel alatt beszereztessek, miszerint a beszerzett gazdasági felszerelés a püspökség tulajdonába menjen át, az annak beszerzésére fordított tőke pedig husz évi részletekben Méltóságod vagy utódjai által a püspökség jövedelmeiből visszatéríttessék.

I. Gazdasági.

A váczai püspökségi javak felszerelése álland : 1000 pozs. mérő buzából, 1000 pozs. mérő árpából, 2040 pozs. mérő zabból, 500 akó ó és 1000 akó új borból, 6000 darab birkából, 200 darab jármos ökröből, 40 darab ígás lóból, 20 pár lószerszámból, 50 darab kellőleg felszerelt ökrös, 10 darab létrás szekérből, 100 darab vasekéből, 1200 mázsa szénából, 11424 mázsa őszi és 2400 mázsa tavaszi szalmából.

Ennek eszközzésére a jelenlegi fundus instructusból

megtartandó:

1000 pozs. mérő buza, 1000 pozs. mérő árpa, 1000 pozs. mérő zab, 500 akó ó és 1000 akó új bor.

Szaporítandó pedig:

a meglevő 12 darab ökör 200 darabra, 12 darab ló 40 darabra, 4 pár lószerszám 20 párra, 10 ökrös szekér ötvenre, 2 lovas szekér tizre ;

és bevásárlandó:

6000 darab birka, 100 vaseke. A lovak és juhok tartására 4, illetőleg 6 téli hónapra szükségelt takarmány, ugyanis : a lovak számára a 1040 pozs. mérő zab, és a lovak és juhok számára a fennemlitett meglevő 1560 m. széna levonása után még szükséges 10440 m. széna, 11424 mázsa őszi és 244. m. tavaszi szalma. Mindezek beszerzésére szükségeltetik 90045 frt 60 kr., és p. a következő számítás szerint:

	frt	kr.	frt	kr.
188 drb jármos ökör darabja . .	120	—	22560	—
28 „ ígás ló darabja	157	50	4410	—
16 pár lószerszám, párja . . .	40	—	640	—
40 drb ökrös szekér darabja . .	80	—	3200	—
8 lovas szekér darabja	50	—	400	—
6000 birka darabja	7	—	42000	—
100 darab felszerelt eke	20	—	2020	—
1040 pozs. mérő zab, méreje . .	1	50	1560	—
10440 mázsa széna, mázsája . . .	1	50	10962	—
11424 mázsa őszi szalma, mázsája .	—	15	1713	—
2400 mázsa tavaszi szalma, mázsája	—	25	600	—
	összesen		90046	60

Ezen szükséglet fedezésére fordíthatatik:

1-ör. A püspökségi régi fundus instructus azon tárgyai, melyek természetben soha sem léteztek, hanem a püspöki szék üresedése esetében készpénzben adattak át; ugyanis:

6 darab nemesebb ló	756	frt	—	kr.
lószerszám	126	"	—	"
1 díshintó	336	"	—	"
4 más kocsi	210	"	—	"
ezüstneműek	131	"	4	"
összesen	1569	"	4	"

2-or. Azon jelenleg kamatra kiadott tőkék, melyek a püspökséget illető némely vagyonságnak eladásából jöttek be, ilyenek:

a) a herczeg Eszterháznál levő tőke	5439	frt	—	kr.
b) a pesti takarékpénztárban fekvő .	73	"	73	"
b) az eladott grománi és gombári szőlők	2108	"	88	"
összesen	7621	"	61	"

3-or. Egy 2770 frtról szóló nemzeti kölcsönkötelezés, melynek a jelenlegi árfolyam szerinti értéke 2299 frt 10 kr. Ezen felül a fenemlitett szükséglet fedezésére fordítandó a váci püspökségnek A. betűs 738. sorsz. a. 101810 frtról szóló földtehermentesítési kötvénye, melynek jelenlegi árfolyama 71% lévén, az 72,235 frt 10 krnyi összeget tesz. Hozzáadván ezen összeghez a fentebbi 1. 2. 3. pontok alatt elsorolt összegeket 11.479 frt 75 kr., a felszerelésre fordítható összeg térszen 83764 frt 85 krt., mely összeg levonván a számvevőségileg megállapított 90045 frt 60 kr. szükségletből, fedezetlen marad még 6.280 frt 75 kr. Ez utóbbi 6280 frtt 75 kr. fedezetlen összegnek viselését Méltóságod sajátjából ajánlván meg, ezennel felhatalmazza ezen m. k. helytartótanács Méltóságodat, miszerint fentebbi 1. 2. és 3. sz. alatt elsorolt tőkéket a fenemlitett módon beruházhassa. A 3. pontban említett 2770 frt nemzeti kölcsönkötvénynek Méltóságod kezeihez leendő átszolgáltatása végett egyidejűleg a budai cs. k. pénzügyi igazgatósági osztály megkeresett, és egyúttal a földtehermentesítési alap igazgatóságánál is a kellő intézkedések megtétettek, hogy a váci püspökség nevére

szóló 101.810 frt földtehermentesítési kötelezvénynek szelvényesekre leendő átírása, illetőleg ez utóbbiak kiadása haldéktalanul eszközöltessék.

Ennélfogva megkeresi Meltóságodat ezen m. kir. helytartótanács, miszerint a váczai püspöki javak nevére A. betű és 738. sz. a. 101.810 frtról kiállított földtehermentesítési kötvények Meltóságod nevére szóló szelvényes kötelezvényekre leendő átíratása végett magát közvetlenül a budai földtehermentesítési alap igazgatóságával érintkezésbe tenni sziveskedjék. A szóban forgó felszerelés beszerzésére fordítandó emez összegekből egyébiránt az 1. 2. 3. pont alatt elősorolt 11,479 frt 75 kr. Meltóságod megtéríteni köteles nem lévén, a mi Meltóságodnak fentebbi célra átengedendő 101,810 frtról szóló földtehermentesítési kötvényt illeti, azt Meltóságod és utódai a püspökségben szintén földtehermentesítési kötelezvényekben tartozni fognak pótolni, és pedig a husz évi részletekben.

Az itt elősorolt részfizetések évről évre pontosan teljesítendőek, s az a részben egyúttal értesített káptalan számadása és megőrzése alá adandók.

II.

Meltóságod a pécsi püspökség javainak felszerelésére szükséges összege 57486 frt 87 $\frac{1}{25}$ krt. tesz. A budai államszámvévőségnek a kamarai főszámvévőség részéről is helyesnek talált számítása szerint azonban a szükséglet csak 46,666 frt 37 kr-ra rug, mely összegből levonatván a jelenlegi fundus instructusnak 31, 230 frt 4 $\frac{1}{2}$ krt tett értéke, fedezetlen marad 14436 frt 33 $\frac{1}{2}$ kr.

Állana pedig a pécsi püspökség gazdasági felszerelése a következőkből :

		frt	kr.	frt	kr.
500	poz. mérő buzából, méreje .	2	90	1470	—
800	„ „ kétszeresből, mér. .	2	41 $\frac{1}{2}$	1932	—
1300	„ „ rozsból „ .	2	41 $\frac{1}{2}$	3139	50
1300	„ „ zabból „ .	1	89	2457	—
300	„ „ kukoriczából „ .	—	84	252	—

	frt	kr.	frt	kr.
800 akó, és pedig $\frac{2}{3}$ -ad részben fe- hér és $\frac{1}{3}$ részben veres borból, akóját	7	3 $\frac{1}{2}$	5628	—
800 akó új, $\frac{2}{3}$ részben fehér és $\frac{1}{3}$ részben veres borból, akóját	3	78	3024	—
600 öl tűzifából, ölét	7	56	4536	—
4200 mázsa szénából	1	5	4410	—
36 öl őszi szalmából	—	—	151	20
24 „ tavaszi „	—	—	120	96
9 drb parasztszekér felszerelve a	42	—	378	—
9 pár lószerszám, párja	40	—	360	—
22 drb ökrös szekér felszerelve drb	63	—	1386	—
44 „ felszerelt ekéből	12	—	528	—
88 „ jármás ökörből	92	40	8131	20
22 „ igás lóból	105	—	2310	—
120 „ sertésből, és pedig 40 drb 2 éves 50 drb egy éves és 30 drb 3 hónaposnál idősebből, darabját	6	$\frac{68}{23}$	727	$51\frac{5}{23}$
1500 birkából, és pedig 1000 drb. anyabirka, s 500 drb. tokjuból, darabját	3	15	4725	—
összesen			45,666	37 $\frac{1}{2}$

Ezen összegből levonatván a fenebb említett 31,230, frt 4 $\frac{1}{2}$ kr., szükségeltetik még 14436 frt 33 kr. Méltóságod a felszerelésre szükséges összeget a püspökség földtehermentesítési tőkéiből kívánná fedeztetni, de a visszafizetés kötelezettsége nélkül. Azonban a fent kitett 14436 frt 33 kr. összegnek a püspökség földtehermentesítési kötvényeiből leendő fedezése csak azon feltétel alatt engedtetik meg, hogy azt Méltóságod s utódai a püspökségnek visszatérítendik, és pedig husz évi részletekben.

Az itt elősorolt visszafizetések évről évre pontosan teljesítendőek, s az e részben egyuttal értesített káptalan számadása és megőrzése alá adandók.

Ennek alapján a földtehermentesítési alap igazgatóságnál Budán egyidejűleg a kellő intézkedések megtétettek,

hogy a pécsi püspökség nevére szóló 14436 frt 23 kr. földtehermentesítési kötelezvények szelvényesekre leendő átirata, illetőleg ezeknek kiadása, mennyiben Méltóságod által kívánatnák, haladéktalanul eszközöltessék.

Megkeresi tehát Méltóságodat ezen m. kir. helytartótanács, miszerint a pécsi püspöki javadalmak nevére A. betű alatt 14436 frt 33 krról kiállított földtehermentesítési kötvénynek Méltóságod nevére szóló szelvényes kötelezvényekre leendő átiratása végett magát közvetlenül a budai földtehermentesítési alap igazgatóságával érintkezésbe tenni sziveskedjék.

I. II.

Ezek előrebocsátása után szükségesnek tartja ezen m. kir. helytartótanács Méltóságodat következő irányul szolgáló szabályokra figyelmeztetni. A beszerzett gazdasági felszerelés a püspökség tulajdona, s a püspöki szék csere, vagy üresedés alkalmával csak természetben adható át; mire nézve felszólítani kívánta ezen m. kir. helytartótanács Méltóságodat, miszerint a beszerzett gazdasági felszerelést egy, annak idejében saját kívánata következtében kinevezendő helytartótanácsi, és egy káptalani küldött közbenjöttével részletesen leltároztassa, s a leltári jóváhagyás végett ezen m. kir. főkörmányszéknek bemutassa.

A fundus Instructus mindig jó karban és épségben tartandó, s erre Méltóságod, úgy utódjai is köteleztetnek, ha mind a mellett azonban más birtokos általi átvételekor a határozott tárgyak valamelyike hiányoznék, vagy a kellőnél rosszabb találtatnék, az a napi árfolyam szerint a kötelezett fél részéről készpénzzel pótlendő.

Szabályul állittatik fel továbbá, hogy miután a felszerelési tárgyak különféle veszedelemnek vannak kitéve, a kárt pedig az köteles viselni, kinek birtoklása alatt az történt, a felszerelési tárgyak értéke kellőleg biztosítandó, valamint a megtörtént biztosításról ezen kir. helytartótanács időről időre értesítendő lesz.

A fundus Instructusképen átadandó gabona, bor, ölfá, széna, szalma és egyéb termények, vagy építészeti anyagok jó, minden romlástól ment és oly minőségűek legyenek, hogy

azoknak értéke a folyó hiteles piaczi közép árt meghaladja; úgy nemkülönbben e gazdasági készülétek is használható jó karban adassanak át.

A fundus Instructusképen átadandó juhok tenyésztésre, a szarvasmarhák és lovak pedig igába alkalmatosak és használhatók legyenek, betegségben sínlődő, előregeedett, vagy egyébkép teljesen hibás marhák a Fundus Instructusba nem számíthatók.

A szaporodás az időközi birtoklóé. Azon értékesebb gazdasági gépek és eszközök, melyek az utóbbi korszakban különösen elterjednek, már majdnem minden kisebb gazdaságban nevezetes költséggel beszerezettek, mihelyest azoknak beszerzési ára a 21 o. é. forintot meghaladja, jövőre nem mint egyszerű leltári tárgyak minden beszámítás nélkül fog-nak átadatni, hanem ha az utód azokat megtartani nem akar-ná, a beszerző vagy örököseinek szabadságában áll, azokat legjobb belátásuk szerint egyebütt is pénzértékké változtatni, vagy egyéb használatra fordítani.

I.

Midőn ezen m. kir. helytartótanács erről Méltóságodat f. évi február 12-én 280. sz. a. kelt becses előterjesztésére értesíti, egyszersmind megkeresi, miszerint a Fundus Instructusnak a fennebbi megállapítás szerint történt kiegészítéséről ezen kir. főkormányszéket a helytartótanácsi és káptalani küldött kinevezése végett tudósítani sziveskedjék.

II.

Midőn ezen m. kir. helytartótanács erről Méltóságodat 1861. september 9-én 1517. sz. a. kelt becses előterjesztésére értesíti, egyszersmind megkeresi Méltóságodat, miszerint a Fundus Instructusnak a fennebbi megállapítás szerint történt kiegészítéséről ezen kir. főkormányszéket a helytartótanácsi és káptalani küldött kinevezése végett tudósítani sziveskedjék.

Az esztergomi érsekségi javak átvételére kiküldött helyt. tanácsosnak kiadott utasítás kivonatatos másolata.

1. Arra kellend ügyelni, hogy az érsekséget jogosan illető ingyenes felszerelési alap egészen és haszonvehető állapotban, az átadási leltárhoz képest, átvéttessék.

2. A felett örködni, hogy az érsekségben eddig létezett, és az elhunyt bibornok herczeg-primás által netalán felállított uradalmi és kegyuri épületek jelen állapota és mily karban léte törvényes bizonyosság jelenlétében gondosan megvizsgáltassék, és az épületeken talált hiányok és romlások szinte törvényes bizonyosság jelenlétében eleve felesketendő szakértő mester emberek által részrehajlatlanul felvéttessenek, hogy továbbá az illető költségvetések, melyek kulcsául és alapjául a szükségelt épületi anyagok és munkák árának eleve elkészítendő hiteles jegyzéke (Preis-Analyse-Certificat) szolgáland, pontosan elkészítettvén, oly végből mutattassanak be, hogy azok nyomán az érintett épületeknek az átadási állapot szerinti helyreállítása végett kivetett költségek, egyezkedés útján megállapítandó összegben, a tömeg által megtéríttethessenek.

3. Megvizsgálni, vajjon megfelelt-e az érsek azon kötelezettségeinek, melyek kedvező feltételek mellett reá háromlottak, úgy mint építkezések, gazdasági czikkek megszerzése, javítások, urbéri szabályozások ? s. a. t.

4. Az iránt intézkedni, hogy az elhunyt érseknek átadott udvari és templomi ékszerek, misemondó ruhák, érseki jelvények és könyvek a tömegeből kihalasztván, tökéletes számban átvéttessenek, és az üresedési idő alatt egy alkalmas egyén örködése alá helyeztessenek.

5. Miután a fenálló szabályok szerint a szóban forgó érsekség időközi jövedelmei, a megürülés napjától kezdve, a vallás-alap javára esnek, ezek időről időre, az ezek iránt egyidejűleg az orsz. főpénztár útján felszólított esztergomi es. kir. adóhivatal pénztárába a vallásalap számára beszállítandók, minél fogva szükséges leend, hogy az uradalmi javak az

érsekség üresedési ideje alatt, czélszerűen és hasznosan kezeltessenek, magától értetvén, hogy a helynökségi költségek az időközi jövedelemből fedezendők.

A főképtalan részéről, mint már említve volt, érsekségi javak időközi kormányzatával egy vagy két kanonok fog megbízatni, ki az alája rendelt gazdasági tiszteket számtételre szorítandja, ha azonban még egy ellenörködő világi gondnoknak kinevezése szükségeltetnék, oda utasittatik Úzimed, hogy e czélra egy alkalmas egyént kijelölvén, azt saját javallata kíséretében, helybenhagyás, illetőleg kinevezés végett ide terjessze fel.

Vonatkozólag a gazdaság folytathatására és az időközi jövedelemnek annak idejében eszközözendő feloszthatására, megjegyeztetik, miszerint:

6. Az uradalmi pénztárban találtatandó, és a gazdaság folytathatására szükséges készpénzbeli összeg az illető számadónál továbbá is hagyassék meg, a tömeg gondnokságának ezen összegből csak azon rész adathatván át, mely a tömeg tulajdona, és mely a gazdaság folytatására szükségelt mennyiséget túlhaladja.

7. A számadásokkal foglalkozó uradalmi tisztek oda utasítandók, hogy számadásaikat oly módon és alakban, mint eddig vitték, ezentúl is szakadatlanul vigyék; ezen számadások a f. év végével bezáratván, tüstént terjesztessenek fel; egyébiránt a fentebb említett számvevősegi hivatalnok teendőihez tartozandik, az illető egyéneket oktatni és utasítani, hogy a készpénzbeli naplók óról óra az időközi jövedelmek felett örökdő m. kir. államszámvevőségnek, a gondnokság utján, közvetlenül küldessenek be, és hogy a napidíjak, utazási és egyéb előforduló költségek kifejtése helyesen, pontosan és a fenálló szabályok szerint, s mennyiben azok a helybeli körülmények és viszonyokhoz alkalmazhatók, czélszerűleg eszközöltessék.

8. Az elhunyt bibornok herczeg-prímás által legutóbb megállapított uradalmi tiszti és szolgálai személyzet és az ezek fizetését tartalmazó lajstrom, valamint a nyugdíjasok és azok illetékeire nézve szerkesztett kimutatás, az ezen fizetések

jövőre mikép leendő rendszeresítése iránt indokolt, javaslattal együtt, e m. kir. helytartótanácsához felterjesztendő.

9. A helynökség személyzetét s ennek fizetési járandóságait megállapítani is szükséges lévén, az erről készítendő tervnek közlésére a főkáptalani helyettes azonnal felszólítandó, mely terv az elhunyt bibornok herczeg-primás alatt létezett irodai személyzet lajstroma mellett, Czimed saját észrevételei kíséretében, külön jelentéssel és azon javaslattal leszen beküldendő, hogy a nevezett helynöki hivatal számára szükségelt irodai szerek fejében évenként mily összeg volna általánosan fizetendő, vagy pedig számadási kötelezettség mellett előlegkép utalványozandó?

10. Ha az előbbi évekre járt uradalmi illetményekre nézve valamely hátralékok mutatkoznának, ezek a törvényes bizonyság közbenjöttével eleve kifejtendők, s mint behajthatók vagy kétséges behajtásuak feljegyzendők, s táblás kimutatás mellett ide felterjesztendők lévén, czélszerűen intézkedni kell, hogy azok mielőbb beszedethessenek, komolyan meghagyatván a tisztségnek, hogy a hátralékok halmozását kitelhető módon elkerülve, minden néven nevezendő uradalmi illetményeket annak idejében és rendesen beszedni iparkodjanak, miután különben a felelősség és pótlás terhe magukra a hanyag vagy kötelességüket vétkesen elmulasztó tiszti egyénekre fog háromolni.

11. Az érsekségi javakban haszonbérben létező különféle tárgyak s ezek jövedelmeiről a kötött szerződések alapján, egy táblás jegyzék szerkesztendő, melyből kiderüljön, mikor, mily időtartamra s bérösszegért kötötett, s mikor szünendik meg a szerződés, vagy mikor adatott a tárgy haszonbérbe?

Ezen kimutatás külön jelentés, és az egyes tételekre nézve saját észrevételei elősorolása mellett felterjesztendő, és egyszersmind oda leszen utasítandó az uradalmi tisztség, miszerint az üresedési idő alatt bérbeadni szándékolt haszonvételek felett tartandó árverelések és az ezekkel egybekapcsolt hivatalos eljárások, a gondnokságtól nyert utasításokhoz alkalmazva, kellőleg eszközöltessenek.

12. Az erdők épségben tartása országos gazdasági szempontból is különös figyelmet igényelvén, Czimednek főgondjai közé fog tartozni, kellőleg kipuhatolni, hogy az érsekséghez tartozó erdők mily karban léteznek, és azon esetre, ha azokban valami elhanyagolás vagy idő előtti vágások által sérelmek tapasztaltatnának, szükséges leendő károkat avatott becslők által megállapíttatni.

13. Az egyházi vagyis érseki megye igazgatását illető levéltár a helynök rendelkezésére hagyandó; az uradalmi levéltár pedig, a mi a gazdaság vitelét, s egyéb hivatalos folyó vagy lefolyt munkák tárgyalási iratait illeti, a tisztség hivatalos használatára nyíltan tartandó; ellenben az uradalmi levéltár azon osztálya, mely az érsekségi gyökös jogokra vonatkozó okmányokat foglalja magában, az uradalmi gondnok ellenőrködése alatt zárva tartandó oly módon, miszerint szükség esetében csak ezen gondnok térítvénye mellett vétethessenek ki a kívánt iratok, melyek, ha reájuk többé szükség nincsen, a gondnok felelőssége alatt ismét visszateendő.

14. Mivel az 1866. évi őszszel 1867. évre tett vetési költségeket az időközi jövedelem tartozik viselni, kimutatandó lészen, mennyit tettek ezen költségek az 1866-iki uradalmi számadások szerint, mely kimutatások nyomán azok az időközi jövedelemből a tömeg javára fognak iratni.

Ha végre Czimed biztosi működésében netalán oly kérdések merülnének fel, melyek eldöntése felsőbb elhatározást igényelne, ezek iránt, ha feljelentetnek, e m. kir. helytartótanács utasítást nyujtand.